

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN/BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
2001:62

En studie av
ämnesklassifikationssystemet Outline

JENNY FÄLTH-LING

© **Författaren/Författarna**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författaren/författarna.

Svensk titel: En studie av ämnesklassifikationssystemet Outline.

Engelsk titel: A study of the subject classification system Outline.

Författare: Jenny Fälth-Ling

Färdigställt: 2001

Handledare: Ingrid Johansson, Kollegium 2

Abstract: This essay deals with classification of images using the subject classification system Outline. This classification system is used in regional museums and they do often have large collections of pictures. The regional museums have their main focus of culture history. The purpose is to look at Outline from four different aspects: 1. In what way is the system constructed looking at classification theory, 2. How are you supposed to analyse a picture when using Outline? 3. What does the environment look like where Outline is used? 4. What does the museum staff think about Outline as their work tool? To answer these questions I have read literature and made an qualitative inquiry. My main results are that Outline is constructed in a rather simple way concerning classification theory. When using Outline you can only analyse an image from what it looks like and not classify abstract things like feelings and emotions. The museum staff seems to be rather satisfied with Outline. My conclusions are that the system seems to work well in the environment, the regional museums, where it is used. They do have a distinct culture history perspective of their pictures, which make Outline working good, even if you can not classify feelings or other abstract things using it.

Nyckelord: bilder, klassificering, bildanalys, ämnesanalys, läns museer, Outline, kulturhistoria, bildklassificering

INLEDNING	4
1. INTRODUKTION	6
1.1 BAKGRUND	6
1.2 AVGRÄNSNINGAR.....	7
1.3 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	7
1.4 LITTERATURGENOMGÅNG OCH METOD	7
1.5 DEFINITION AV CENTRALA BEGREPP	12
1.6 DISPOSITION.....	12
2. BILDEN SOM DOKUMENT	14
2.1 BILDENS INNEHÅLL	14
2.2 DEN INSTRUMENTELLA OCH DEN ILLUSTRATIVA BILDEN.....	16
2.3 FOTOGRAFIET SOM SÄRART?	17
2.4 BILDANALYS	18
3. KLASSIFIKATIONSTEORI.....	23
3.1 VAD ÄR ETT KLASSIFIKATIONSSYSTEM OCH VARFÖR KLASSIFICERAR MAN?	23
3.2 KLASSIFIKATIONSSYSTEMETS UPPBYGGNAD.....	24
3.3 ÄMNESANALYS	27
4. BILDKLASSIFICERING	29
4.1 BILDSPECIFIKA EGENSKAPER	29
4.2 BILDKLASSIFICERINGSSYSTEM.....	29
4.3 AUTOMATISK KLASSIFICERING.....	30
4.4 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER FÖR ETT FUNGERANDE BILDKLASSIFICERINGSSYSTEM	31
5. OUTLINE	33
5.1 OUTLINES HISTORIA	33
5.2 OUTLINES KONTEXT	34
6. OUTLINE OCH KLASSIFIKATIONSTEORI	38
6.1 OUTLINES UPPBYGGNAD	38
7. OUTLINE OCH TEORIER KRING BILDANALYS	42
8. OUTLINE UTIFRÅN MUSEIPERSONALENS PERSPEKTIV	46
8.1 TIDIGARE UNDERSÖKNING AV OUTLINE.....	46
8.2 EGEN UNDERSÖKNING AV OUTLINE	47
9. DISKUSSION OCH SLUTSATSER.....	50
10. SAMMANFATTNING	55
BILAGA 1.....	58
BILAGA 2.....	61
BILAGA 3.....	63
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	72
OTRYCKTA KÄLLOR	72
TRYCKTA KÄLLOR OCH LITTERATUR.....	72

Inledning

Människan började för mycket länge sedan att framställa bilder. De äldsta bilderna som finns bevarade är grottmålningar och de hade alldeles säkert ett speciellt syfte, kanske hade de till uppgift att blidka gudarna för att bringa jaktlycka. I vilket syfte man än framställer en bild så kan den genom att någon betraktar den ge upphov till en kommunikationsakt som resulterar i en tolkning. Detta kan ge kunskap. Det vanliga sättet i vårt samhälle att erövra kunskap är dock att studera texter. Studiet av texter som vetenskapligt material har mycket lång tradition medan bildmediet inte har betraktats som bärare av samma information.¹ Vilket kan bero på att bilder ofta förknippats med underhållning.² En bild tilltalar oss mer direkt än en text eftersom bilder ytligt sett kräver mindre av betraktaren i form av t ex språkkunighet. För ungefär ett sekel sedan började bilder att massproduceras och det framställs idag en otrolig mängd bilder genom olika medier och tekniker. Aldrig tidigare har bildtätheten varit så hög som den är i dagens samhälle.³

Debatten om bilden som informationskälla har inom ett flertal forskningsområden under de senaste åren fått högre prioritet och en diskussion om bildens vetenskapliga status har tagit fart.⁴ I kölvattnet av bildens uppmärksammande uppstår en diskussion om hur bildresurser bättre ska kunna tas tillvara. En strömfåra i den diskussionen fokuserar på hur bilder ska indexeras och klassificeras för att de ska bli möjliga att återfinna. Genom att bilden uppmärksammas som vetenskaplig källa kanske inställningen till bildmediet förändras och kunskapsförmedlande institutioner som museer, bibliotek och arkiv blir mer intresserade av att kunna erbjuda sina besökare och låntagare bildresurser. Museerna som mer än biblioteken och arkiven förknippas med bildmediet har ofta stora samlingar med bilder som kanske inte alltid är sorterade eller katalogiserade vilket betyder att de är mer eller mindre otillgängliga för de flesta användare. Läns museerna i Sverige har t ex uppskattningsvis 18 miljoner fotografier.⁵

Forskningen inom Biblioteks- och informationsvetenskap utvecklas, i takt med informationsteknologin, åt att det viktigaste att ta fasta på är själva informationen och vilken kunskapspotential den rymmer. Det man som sökare av information är intresserad av är oftast just själva informationen, sen om den är ”lagrad” i en bok, i en artikel, på en CD-rom eller i en bild spelar mindre roll. Med det betraktelsesättet kan man se på bilder som vilket annat informationsmaterial som helst. I en (kanske kommande) framtid där allt material som idag finns som fysiska enheter på bibliotek, museum och arkiv runt om i världen kommer att finnas i olika databaser, kommer dokumenten dels att beskrivas med bibliografiska uppgifter men också med ämnesord och klassifikationskoder, för att möjliggöra sökning på ämnen.

När olika sorters dokument ska digitaliseras gäller det att ha fungerande system för att kunna innehållsbeskriva resurserna. Det finns ingenting som begränsar ämnesbeskrivningen av ett dokument till endast ett klassifikationssystem eller indexeringsystem då den datoriserade miljön möjliggör flera sökingångar på ämne och flera klassifikationskoder kan tillföras.⁶ Att det skulle kunna finnas ett klassifikationssystem eller indexeringsystem som kan beskriva allt

¹ Kjellman, Ulrika 1998. *Konsten att finns en bild: om lagring och återvinning av bildmaterial på svenska forskningsbibliotek*, s. 12-13.

² Johannesson, Lena 1997. *Den massproducerade bilden: Ur bildindustrialismens historia*.

³ Sonesson, Göran 1992. *Bildbetydelser: Inledning till bildsemiotiken som vetenskap*, s. 11.

⁴ se t ex Prosser, Jon, red. 1998. *Image-based research: A sourcebook for qualitative researchers*.

⁵ *Mot glömskans tyranni – en nationell bevarandeplan för fotografi*. 1997, s. 19.

⁶ Ståhl, Margareta 1995. *Bilder i arkiv*, s. 48.

material på Internet och i databaser är inte troligt, utan olika system får samverka för bästa återvinning.

Det spelar ingen roll hur mycket material som publiceras på elektronisk väg om det inte finns bra möjligheter att återvinna dokumenten. Förmågan att kunna beskriva dokument på ett sätt som möjliggör maximal återvinning är ett centralt tema inom Biblioteks- och informationsvetenskap.⁷

Uttrycket ”En bild säger mer än tusen ord” känner alla till. I det påståendet tar denna uppsats sin utgångspunkt. Hur ska man kunna få dessa ”tusentusent ord” till att bli några få ord omvandlade till en eller några klassifikationskoder och ändå få med så mycket som möjligt av det som bilden föreställer eller förmedlar. Jag kommer i denna uppsats att studera ämnesklassifikationssystemet Outline som är det klassifikationssystem för bilder som är mest utbrett inom kulturhistoriska museer i Sverige.⁸ Jag vill undersöka hur systemet är uppbyggt och se på hur det fungerar i den museikontext där det används.

Jag valt att skriva uppsats om just detta ämne eftersom jag är intresserad bilder. Jag har tidigare studerat konstvetenskap och de kunskaper jag förvärvat mig där tror jag mig ha nytta av även i denna uppsats. Bilderna som finns runt om på museerna är en stor kulturskatt och jag tycker därför att det är viktigt att undersöka hur dessa bilder klassificeras och om det fungerar på ett tillfredsställande sätt. Tillgängligheten på bilderna är starkt beroende av hur de blir katalogiserade och klassificerade.

⁷ se t ex Chowdhury, G.G. 1999. *Introduction to modern information retrieval*, s. xv.

⁸ *IT i kulturens tjänst*, s.150

1. Introduktion

1.1 Bakgrund

På museerna runt om i landet finns det mängder av bilder. Dessa bildsamlingar är en del av vårt kulturarv. Bilderna bevaras av många olika anledningar. En anledning är att de kan berätta för oss om en svunnen tid, eller om vår egen samtid ur ett kulturhistoriskt perspektiv.⁹ För att dessa samlingar ska vara tillgängliga och sökbara behöver de sorteras och struktureras. Detta har på senare tid aktualiserats eftersom digitaliseringen av bilder och skapandet av digitala databaser pågår på museerna. Bilderna behöver klassificeras och indexerats för att det ska vara möjligt att söka dem utifrån deras ämne. Det satsas en del pengar på digitaliseringen men tyvärr verkar det som om pengarna framförallt läggs på själva inscanningen av bilderna i databasen medan det som ska möjliggöra ämnessökning verkar behandlas mer styvmoderligt.¹⁰ Om det skulle vara så är det inte så konstigt eftersom den stora kostnaden vid digitalisering av bilder är just beskrivningen, indexeringen av bilden. Inscanningen av bilden i databasen är inte komplicerad och tar inte lång tid och är därför inte särskilt kostsam medan det som kostar pengar är att ha kompetent personal som kan analysera bilden och därefter indexera den.

Frågan om registrering av bildresurser på svenska kulturinstitutioner är mycket aktuell just nu. Debatten pågår i bl a DIK-forum. Ett flertal projekt har initierats där arkiv, museum och bibliotek diskuterar olika former av samarbete. Ett av projekten handlar om hur dessa institutioner ska kunna införa gemensamma rutiner när det gäller beskrivning av bilder så som katalogisering och klassificering.¹¹ Kulturinstitutionerna har ett gemensamt kulturarv att förvalta och förhoppningen för framtiden är att arkiven, museerna och biblioteken genom gemensam registrering och klassificering av bilder ska underlätta för sökning i digitala arkiv och databaser.¹² Erfarenheten från bildklassificering finns framförallt på museerna där frågan om hantering och klassificering av bilder är lika gammal som bildsamlingarna.

I en rapport från Nationella arkivdatarådet (NAD) och Humanistiska-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) diskuteras frågan om gemensam klassificering av bilder för arkiv, bibliotek och museum i Sverige.¹³ Det klassifikationssystem som där tas upp för diskussion är ämnesklassifikationssystemet Outline. Detta bidrog till att jag blev intresserad av att närmare undersöka systemet. En sådan studie kanske skulle kunna mynna ut i en diskussion om huruvida Outline kan anses vara användbart för klassificering av bilder även utanför de kulturhistoriska museerna där det framförallt används idag. Det som efterlyses är ett klassifikationssystem för bilder som kan användas gemensamt av flera kulturinstitutioner även om de har olika inriktning men det gemensamt att de vill klassificera sina bilder.

⁹ *Mot glömskans teori: En nationell bevarande plan för fotografi.* 1997, s. 12-13.

¹⁰ Kjellman, Ulrika 1998, s. 71.

¹¹ Wikman, Karin 2001. *I bibliotekets gränsland*, s. 5-7.

¹² Wikman 2001, s. 5-7.

¹³ *Bilddigitalisering vid bibliotek, arkiv och museer: En lägesrapport för nationella arkivrådet (NAD) och humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR).* 1995.

1.2 Avgränsningar

När man gör en beskrivning av en bild vid t ex upprättandet av en post i en databas är tillförandet av klassifikationskoden bara *en del* av beskrivningen. Flera andra moment ingår så som tillförandet av indexeringstermer, bildens upphov, årtal osv. Jag kommer inte att beröra dessa andra moment av registreringen utan endast behandla klassificeringen eftersom det är just ett klassifikationssystem jag har för avsikt att studera.

Outline är avsett att kunna användas på allt källmaterial som museerna har samlat in så som "föremål, bilder, arkivalier, böcker, klippsamlingar, ljudband, filmer".¹⁴ Jag kommer att undersöka Outline utifrån dess förmåga att användas vid klassificering av bilder och då bilder som samlats för sitt kulturhistoriska värde. Detta har betydelse vid analysen av Outline eftersom det är stor skillnad på att klassificera bilder som har sitt huvudsakliga värde sett ur ett kulturhistoriskt perspektiv än att klassificera bilder som t ex samlas för sina estetiska egenskaper. Då Outline är avsett att användas på museer med framförallt kulturhistorisk inriktning kommer jag att betrakta Outlines klassificeringsmöjligheter för bilder som anses intressanta ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

1.3 Syfte och frågeställningar.

Syftet med uppsatsen är att jag vill se på hur de teorier om klassifikation och bildanalys jag utläser från litteraturen stämmer överens med hur Outline är konstruerat. Vidare vill jag se på hur man ska gå till väga vid klassificering av bilder enligt Outline. Jag vill också undersöka hur museipersonalen som använder Outline som arbetsredskap tycker att systemet fungerar för att på det viset förankra studien i den kontext där systemet används. Genom att studera dessa perspektiv vill jag komma fram till om Outline kan anses fungera på ett tillfredsställande sätt i den kontext där systemet används.

Mina frågeställningar är följande:

1. Hur är Outline som klassifikationssystem konstruerat?
2. Hur är det meningen att man ska klassificera, analysera bilder enligt Outline?
3. Hur fungerar Outline som arbetsredskap för museernas personal?

1.4 Litteraturgenomgång och metod

Det material jag använt mig av består av texter så som monografier, artiklar och rapporter. Materialet har jag funnit i framförallt Libris och i andra databaser, en del av dessa databaser har haft inriktning mot Biblioteks- och informationsvetenskap, så som Lisa och Isa. Andra databaser som t ex Artikelsök har en mer allmän karaktär. Det relativt magra material som finns skrivit om Outline har jag delvis fått från Nordiska museet.

1.4.1 Litteratur

¹⁴ *Outline, ämnesklassifikationssystem för svenska museer* 1993, s.12.

I detta avsnitt tar jag upp den litteraturen jag använt för att kunna besvara mina frågeställningar. Jag börjar med att redogöra för den litteratur som behandlar klassificering, bildklassificering, bildanalys och ämnesanalys. Jag fortsätter med den litteratur som behandlar Outline specifikt. Jag har i första hand valt att använda litteratur, om sådan funnits, som rör svenska förhållanden och framförallt sådan som är producerad inom kultur- och museiområdet eftersom det är i den kontext Outline används.

Ämnesklassificering är ett omskrivet ämne inom Biblioteks- och informationsvetenskap. När jag studerat Outline utifrån klassifikationsteori har jag framförallt lagt tyngdpunkten på hur systemet konkret är uppbyggt. Jag ville undersöka om Outlines konstruktion följer de regler som ett klassifikationssystem bör göra enligt teorier inom Biblioteks- och informationsvetenskap. Jag har valt att utgå från Rowleys teorier som hon formulerar dem i "Organizing knowledge."¹⁵ Hon formulerar där på ett klart och tydligt sätt villkoren för hur ett fungerande klassifikationssystem bör vara konstruerat. Jag har fokuserat på denna del av klassifikationsteori eftersom jag tycker att det är intressant att se om Outline, som är ett ämnesklassifikationssystem skapat för att kunna klassificera allt från böcker till bilder och föremål, är uppbyggt på samma sätt som teorierna för klassifikation inom Biblioteks- och informationsvetenskap förespråkar.

Trots att Outline är ett klassifikationssystem som används på museer har jag valt att använda teorier om ett klassifikationssystem uppbyggnad som hör hemma inom Biblioteks- och informationsvetenskap. Detta beror dels på att definitionerna vad gäller det som redaktörerna till Outline menar med klassificering och vad som i allmänhet menas med klassificering inom Biblioteks- och informationsvetenskap inte skiljer sig åt.¹⁶ Vidare är bildklassificering ett ämne som ingalunda bara hör hemma på museer utan kan också vara aktuellt på bibliotek. Det finns dessutom inga teorier som behandlar ett klassifikationssystem uppbyggnad som endast avser bildklassificering på just museer.

För att studera Outline utifrån bildanalys har jag utgått från de två mest etablerade traditionerna inom området. Dessa är ikonologin och semiotiken. Inom ikonologin är Panofsky den självklare teoretikern med de teorier han på 1950-talet formulerade i "Meaning in the visual arts: Papers in art and art history".¹⁷ Dessa teorier var från början avsedda till att analysera renässanskonst men har visat sig vara användbara vid studiet av de flesta sorters konst och bilder. Bildsemiotiken är en yngre forskningstradition och har ett flertal olika forskare och inriktningar. Hur ska en bildanalys gå till för att man ska kunna klassificera bilden med Outline och hur liknar eller skiljer sig den analysen åt från etablerade bildanalysteorier.

Det som finns skrivit om möjliga teoretiska utgångspunkter för ett bildklassifikationssystem är inte alltför omfattande. Några forskare har skrivit om ämnet och en av dem är Sara Shatford. I artikeln "Analyzing the subject of a picture: a theoretical approach" menar hon att för att kunna skapa ett klassifikationssystem eller indexeringssystem för bilder bör man se på teorier från tre olika håll, nämligen teorier om hur konst kan tolkas, teorier om språkliga

¹⁵ Rowley, Jennifer 1992. *Organizing knowledge*.

¹⁶ Redaktörerna till Outline skriver: "Ett ämnesklassifikationssystem är ett hjälpmedel för att hitta rätt i samlingarna och finna alla objekt inom ett ämnesområde. Ett klassifikationssystem ordnar ett kunskapsmaterial så att delar som hör ihop förs samman". *Outline* 1993, s. 11.

¹⁷ Panofsky, Erwin 1955. *Meaning in the visual arts: Papers in art and art history*.

betydelser och klassifikationsteori.¹⁸ Den konstteoretiker hon lyfter fram är Erwin Panofsky, i teorierna om språkliga betydelser fokuserar hon på skillnaden mellan orden som ska beskriva bilden och själva bilden. Den klassifikationsteoretiker hon använder sig av är Ranganthan och hans teorier om facetterade klassifikationssystem. Susanne Örnager är en annan forskare som också har formulerat teoretiska utgångspunkter för hur ett klassifikationssystem för bilder skulle kunna vara utformat.¹⁹ Hennes forskning rör framförallt pressbilder men kan säkert anses användbart även på andra bildsamlingar. Örnager använder liksom Shatford Panofskys teorier och kombinerar dem med semiotikern Barthes teorier om reklamfotografier.

För att kunna klassificera en bild eller ett annat sorts dokument måste som nämnt en bildanalys, ämnesanalys ske. De teorier jag använt inom bildanalys fokuserar på själva bilden och analysen av den samme. Det finns dock flera andra utomstående (inte själva bilden, dokumentet) faktorer att ta hänsyn till vid en ämnesanalys. Birger Hjörland liksom D.W Langridge har diskuterat detta ämne i ett flertal skrifter.²⁰ De menar att för att man ska kunna klassificera ett dokument på ett bra sätt ska man inte endast fokusera på dokumentet självt utan också se i vilken kontext det befinner sig och vilka användare som kommer att söka efter dokumentet. Hjörlands och Langridges teorier handlar inte specifikt om ämnesanalys av bilder utan framförallt om textburna dokument. Men teorier om ämnesanalys är inte direkt bundna till en viss dokumentsort varför jag tror att dessa teorier går bra att använda även i min studie.

Vid Linköpings universitet har frågan om klassificering av bilder debatterats inom Tema kommunikation. I ”Bilddigitalisering vid bibliotek, arkiv och museer: en lägesrapport för Nationella arkivrådet (NAD) och Humanistisk-Samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HFSR)” diskuteras vilka möjligheter det finns för kulturinstitutioner (arkiv, bibliotek och museer) i Sverige att införa gemensamma standarder för registrering och klassificering av bilder.²¹ Diskussionen rör sig om hur bilder kan beskrivas och vad som är komplext med en bild. Outline tas upp som ett förslag på möjligt klassifikationssystem att användas på bilder vid kulturinstitutioner i Sverige och inte bara på kulturhistoriska museer. ”Plattform för bilddatabaser” är en rapport från Kungliga Biblioteket (KB) som utreder hur KB skulle kunna hantera sina bildsamlingar.²² Klassificeringen diskuteras liksom om Outline skulle kunna passa KB:s behov. Dessa skrifterna är relativt centrala i min analys av Outline då det är några av de få dokument som diskuterar bildklassificering på kulturinstitutioner i Sverige.

En del skrifter som till vissa delar rör klassificering av bilder på museer har publicerats av bl a Kulturrådet och Nordiska museet. Två skrifter som jag anser är betydelsefulla för min uppsats är ”Samordnad dokumentation av museernas föremåls- och bildsamlingar”²³ och ”Dokumentera!: Museernas dokumentation av föremål och bilder”.²⁴ Båda skrifterna är

¹⁸ Shatford, Sara 1986. *Analyzing the subject of a picture: A theoretical approach*.

¹⁹ Örnager, Susanne 1996. *View a picture, theoretical image analysis and empirical user studies on indexing and retrieval*.

²⁰ Se t ex Hjörland, Birger, Kylliesbech Nielsen, Lykke 2000. *Subject access points in electronic retrieval*. Hjörland, Birger 1993. *Emneerpräsentation og informationsökning: Bidrag til en teori på kundskabsteoretisk grundlag*. Hjörland, Birger 1997. *Information seeking and subject representation: An activity-theoretical approach to information science*. Langridge, D.W. 1976. *Classification and indexing in the humanities*. Langridge, D.W. 1989. *Subject analyses: principles and procedures*.

²¹ *Bilddigitalisering vid bibliotek, arkiv och museer: en lägesrapport för Nationella arkivrådet (NAD) och Humanistisk-Samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HFSR)* 1995.

²² Gram, Magdalena, Ulrika, Kjellman 2000. *Plattform för bilddatabaser*.

²³ *Samordnad dokumentation av museernas föremåls- och bildsamlingar* 1985.

²⁴ *Dokumentera!: Museernas dokumentation av föremål och bilder* 1981.

utgivna av Statens kulturråd och diskuterar frågan om hur museerna bör behandla sina bilder. Outline är det klassifikationssystemet som de båda skrifterna anser ska användas på bildsamlingar på museer. De båda skrifterna diskuterar inte Outlines förtjänster eller tillkortakommanden men det förs en diskussion om klassificering av bilder. Eftersom Outline är det enda etablerade systemet som finns i Sverige för att användas vid bildregistrering på museum så tas systemet för givet och ingen vidare debatt förs i dessa skrifter om det fungerar bra eller inte.

Några andra skrifter som diskuterar bilder på museum är ”Mot glömskans tyranni: en nationell bevarandeplan för fotografi”²⁵ och ”Kulturhistorisk nomenklatur: en orientering om försöksverksamheten vid Nordiska museet”²⁶. De här skrifterna diskuterar inte heller Outline speciellt utförligt men nämner det som lämpligt system vid klassificering av bilder på kulturhistoriska institutioner. En del av de här skrifterna är relativt gamla men eftersom det finns så litet skrivit om Outline känner jag mig nödgad att ändå använda dem i denna framställning.

Några magisterarbeten som berör bildklassificering har utförts på bibliotekshögskolan i Borås och på institutionen för Kultur- och biblioteksstudier i Uppsala. Dessa är ”Att finna bilden: varför indexera bilder efter innehåll och hur bedömer man en bild?” skriven av Gabriella Larsson och Annika Pettersson.²⁷ ”Registrering av fotografier på svenska museer” skriven av Kristina Andersson och Jenny Brandt.²⁸ ”En bild säger mer än tusen ord: en litteraturstudie kombinerad med fältstudier av tre digitala bilddatabaser” skriven av Katarina Franzén, Linda Friberg och Susanne Hernqvist.²⁹ Ulrika Kjellman har skrivit ”Konsten att finna en bild: om lagring och återvinning av bildmaterial på svenska forskningsbibliotek”.³⁰ Dessa fyra uppsatser diskuterar mer eller mindre ingående frågan om klassificering av bilder och de tar samtliga upp Outline som ett klassifikationssystem för bilder om än inte speciellt utförligt. Jag har läst dessa uppsatser och har delvis använt dem i min egen framställning.

Det finns mycket lite skrivit om Outline utifrån användarnas (museipersonalens) perspektiv. En undersökning har jag dock funnit och den finns redovisad i tidskriften ”Svenska Museer”.³¹ Denna artikel redovisar en enkätundersökning som utförts på svenska museer om hur Outline fungerar på bildmediet.

Någon utomnordisk forskning som behandlar Outline som klassificeringssystem för bilder har jag inte hittat. Detta tror jag kan bero på att systemet utomlands inte har använts som ett klassificeringssystem för bilder på samma sätt som i Sverige. I USA används systemet troligtvis endast inom etnografin för att klassificera dokument, inte specifikt bilder, vilket det också från början var avsett att göra.

²⁵ Mot glömskans tyranni: en nationell bevarandeplan för fotografi 1997.

²⁶ Berg, Kerstin G:son (1971). Kulturhistorisk nomenklatur: en orientering om försöksverksamheten vid Nordiska museet.

²⁷ Larsson, Gabriella, Pettersson, Annika 1996. Att finna bilden: varför indexera bilder efter innehåll och hur bedömer man en bild?

²⁸ Andersson, Kristina, Brandt, Jenny 1998. Registrering av fotografier på svenska museer.

²⁹ Franzén, Katarina, Friberg, Linda, Hernqvist, Susanne 1999. En bild säger mer än tusen ord: en litteraturstudie kombinerad med fältstudier av tre svenska digitala bilddatabaser.

³⁰ Kjellman, Ulrika 1998.

³¹ Andersson, Christina, Jönsson, Birgitta 1985. Är Outline bra för klassificering av bilder?

1.4.2 Enkätundersökningen

För att kunna besvara min fråga som gällde hur personalen som arbetar med Outline tycker att systemet fungerar på bildmediet behövde jag utföra någon slags undersökning eftersom detta inte direkt finns belyst i litteraturen. Jag valde att utföra en enkätundersökning då jag hade möjlighet att låta fler respondenter deltaga i undersökningen än om jag hade valt att göra t ex intervjuer som tar mer tid i anspråk. Jag ville få fram ett så brett svarsmaterial som möjligt.

Enkäten utformades i 10 frågor. För att se hela enkätens utformande se bilaga 2. Frågorna var av både kvantitativ och kvalitativ art eftersom jag ville få svar på både enkla och mer komplexa frågor. Det har riktats en del kritik mot Outline som jag ville undersöka om den kvarstod och några av frågorna berörde därför vilka problem personalen upplevde vid klassificering av bilder med Outline. Jag ville vidare få reda på om vilken utbildningsbakgrund personalen hade som skötte klassificeringen av bilder eftersom det har påtalats på ett flertal ställen i litteraturen att det är ett problem att klassificeringen sköts av utbildad personal.³² Jag önskade också få reda på vilka användargrupper det är som söker i museernas arkiv, eftersom klassificering enligt t ex Birger Hjörland bör ske med medvetenhet om vilka som kommer att söka i arkiven. Till sist ville jag också få svar på frågan om arbetet med digitaliseringen av bilderna har påskyndat klassificeringen, eller om de flesta bildsamlingar var klassificerade även före digitaliseringen av dem startade. Detta tyckte jag var intressant att få reda på eftersom om så är fallet är det extra viktigt med en diskussion om Outlines förmåga att användas vid bildklassificering då detta arbete i så fall pågår i stor omfattning just nu.

Redaktörerna till Outline skriver att systemet är avsett att användas på framförallt museer med kulturhistorisk inriktning. Efter samtal med personal på Nordiska museet beslöt jag att utföra enkätundersökningen på läns museerna då det enligt Nordiska museet framförallt är dessa museer som använder Outline för klassificering av bilder.³³ Alla läns museer i Sverige har kulturhistorisk inriktning och de är dessutom av ett sådant antal att undersökningen kunde skickas ut till de flesta läns museerna i landet. Jag utgick från de läns museer som var förtecknade i "Svenska Museieföreningens medlemslista 2000". Av de 23 läns museer som finns i Sverige var 20 medlemmar i Museieföreningen och alltså upptecknade på deras adresslista och det är dessa 20 jag använt i min undersökning. Jag valde att skicka ut enkäterna via pappersbrev. Kuvertet märkte jag med "Till Bildansvarig" och enkäterna skickades ut vecka 10, 2001.

Svarsfrekvensen var mycket god, då arton av tjugo svarade på enkäten. Av de arton som svarade på enkäten uppgav sexton att de klassificerar sina bildsamlingar med Outline och det är dessa sexton svarsenkäter jag redovisar och använder för att kunna besvara min fråga. Min uppsats bygger på intet vis enbart på dessa enkätsvar utan de ska ses som ett komplement till den övriga studien om Outline. Ett komplement som förankrar Outline i den verklighet, den kontext där systemet används i praktiken.

När jag började att sammanställa materialet från enkäterna insåg jag att jag inte frågat vilken upplaga av Outline respondenterna avsåg när de svarade att de använde Outline som bildklassificeringssystem, de kunde mycket väl avse en annan, äldre, upplaga är den som jag

³² Se t ex *Bilddigitalisering vid bibliotek, arkiv och museer: en lägesrapport för Nationella arkivrådet (NAD) och Humanistisk-Samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HFSR)* 1995, Franzén, Katarina, Friberg, Linda, Hernqvist, Susanne 1999.

³³ Telefonsamtal med Krister Larsson på Nordiska museet 27/2-2001

studerat. Anledningen till att jag inte från början frågat efter vilken upplaga av Outline de använde beror på att de tidigare svenska upplagorna faktiskt inte hetat Outline utan "Översikt över kulturinventariet". Det visade sig dock att också de äldre upplagorna ibland kallades för Outline, troligtvis eftersom systemet heter så på engelska. Jag valde därför att ringa runt till respondenterna och fråga vilken upplaga av Outline de avsett i sina svar. Det visade sig att samtliga använde upplagan från 1993, alltså samma som jag studerat.

1.5 Definition av centrala begrepp

Bild: Med bild avser jag "det övergripande huvudbegreppet, medan oljemålning, akvarell, fotografi, grafiskt tryck, etc, liksom affisch, vykort, porträtt, karta etc. är underavdelningar i sin tur".³⁴

Dokument: Buckland menar att ett dokument kan vara vad som helst som behandlas som ett dokument, en antilop på ett zoo är ett dokument, eftersom den har tagits ur sin naturliga miljö och kan ses som ett studieobjekt där den får representera något utöver sig själv.³⁵ Denna definitionen passar bra in på det material som man kan använda Outline på, alltså allt som kan finnas på ett museum. Givetvis räknar jag därför en bild som ett dokument.

Klassificering: Ordning av dokument i logisk ordning oftast efter likhet som uppträder mellan dokument.³⁶

Indexering: Att med hjälp av indexeringstermer beskriva informationsinnehållet i ett dokument.³⁷ Termen indexering används ibland som en övergripande term för både klassificering och indexering.

Databas: Digitalt eller analogt arkiv där data förvaras.

Bildåtervinning: Återfinnandet av en bild som är lagrad i en databas.

Biddigitalisering: Bilder som omvandlas till ett sifferförhållande av ettor och nollor och därefter kan lagras och behandlas elektroniskt i en dator.³⁸

1.6 Disposition

För att kunna föra ett resonemang kring ovan nämnda frågor kommer jag att lägga upp uppsatsen på följande sätt:

Kapitel 2 diskuterar möjliga sätt att hantera bildbegreppet inom framförallt museibranschen. Kapitlet berör också bildanalys.

³⁴ Johannesson, Lena 1995. *Presentation, slutsatser och förslag*, s 10.

³⁵ Buckland, Michael 1991. *Information and information systems*, s. 46-48.

³⁶ Rowley, Jennifer 1992, s. 485

³⁷ Benito, Miguel 2000. *Kunskapsorganisation: En introduktion till katalogisering, klassifikation och indexering*, s. 282

³⁸ Kjellaman, Ulrika 1998, s. 10

Kapitel 3 handlar om klassifikationsteori som är av betydelse eftersom alla klassifikationssystem mer eller mindre är beroende av teoribildning för sin uppbyggnad. Kapitlet diskuterar betydelsen av kontexten vid en ämnesanalys.

Kapitel 4 handlar om bildklassificeringssystem och om teoretiska utgångspunkter för ett fungerande sådant.

Kapitel 5 handlar om Outlines historia och dess kontext. För att bättre kunna förstå Outlines användningsområde diskuteras begreppen museum och kulturhistoria.

Kapitel 6 undersöker hur Outline är uppbyggt utifrån klassifikationsteori.

Kapitel 7 handlar om hur analysen av en bild går till när man ska klassificera med Outline

Kapitel 8 redovisar enkätsvaren som berör museipersonalens förhållande till arbetsredskapet Outline.

Kapitel 9 diskussion och slutsats.

Kapitel 10 avslutar uppsatsen med en sammanfattning.

2. Bilden som dokument

Detta kapitel diskuterar vad en bild kan vara och hur man kan hantera bildbegreppet. Det finns ingen enhetlig definition av vad en bild är utan begreppet måste definieras av den som använder det, om inte annat för att ha en fungerande arbetsdefinition. Jag har valt att framförallt se på hur man inom museikontexten försöker att hantera bildbegreppet.

2.1 Bildens innehåll

Bilder har som nämnts funnits långt tillbaka i tiden. Under antiken formulerade Platon något som kom att kallas för efterbildningsläran eller mimesisteorin. Han menade att människan skapade ting som var lika andra ting men som inte hade någon egentlig uppgift förutom att vara lika andra ting. Platon räknade inte bara målningar som bilder utan också dans, teater, musik och litteratur.³⁹

Alltsedan Platon formulerade mimesisteorin på 300-talet f.k. anses det mest karakteristiska hos en bild vara att *den liknar något*.⁴⁰ Sörbom menar att termen likhet kan ha olika innebörd och han delar upp begreppet i tre skilda betydelser som han kallar för ”upplevd likhet”, ”faktisk likhet” och ”igenkänd likhet”. Den upplevda likheten är det vi upplever när vi betraktar en bild och tycker att den liknar något vi sett förut. Den faktiska likheten är snarare ett faktum att bilden har vissa egenskaper gemensamt med något annat. Men det är inte i dessa betydelser av likhet som förmågan till bildseende finns utan i ”igenkänd likhet”. ”Igenkänd likhet” kan förklaras med att varje gång man ser en bild försöker man att identifiera och känna igen företeelsen. Samtidigt som man försöker att identifiera och känna igen är man också medveten om bildens särart: ”I den perceptuella identifikationen av bilder ingår mer eller mindre klart i medvetandet också en uppfattning om att det vi ser bara skapar föreställningar om något utan att själv vara en sådan företeelse”.⁴¹ Vi kan konstatera att begreppet ”igenkänd likhet” är viktigt för att kunna karakterisera vad en bild är eller snarare, kan vara. Men Sörbom menar att detta konstaterande är långt ifrån tillräckligt för att ringa in bilden som artefakt. Han föreslår åtta egenskaper en bild kan sägas ha och menar att man kan välja att betona någon egenskap på bekostnad av de andra men, ”Vid en beskrivning av en bild med anspråk på allsidighet måste man dock ta hänsyn till samtliga typer av egenskaper”.⁴²

Jag tänkte kort beskriva dessa bildens åtta egenskaper. Dessa egenskaper är förknippade med varje *enskild bild*.

1. Existentiella egenskaper är den historia som varje bild har. Hur bilden blev till, av vem och när. Var den har funnits och vilken funktion den har haft.
2. Materiella egenskaper är det material som en bild alltid är gjort av. Det kan vara sten, papper, färgpigment osv. Materialet kan vara t. ex. hårt, mjukt eller skrovligt.
3. Strukturella egenskaper är de linjer, former och kontraster vi ser i varje bild. Dessa kontraster som mörkt-ljust framför-bakom gör att vi kan uppfatta vad bilden föreställer.
4. Tekniska egenskaper är de egenskaper som bär spår av vilka redskap eller apparatur som har använts när bilden blev till.

³⁹ Sörbom, Göran 1984. *Bildvärldar: om bilder och bildkonst, forskning och kulturpolitik*, s. 12-14.

⁴⁰ Sörbom 1984, s. 12.

⁴¹ Sörbom 1984, s. 12.

⁴² Sörbom 1984, s. 19.

5. Känslomässiga egenskaper kan vara t ex glädje eller ångest. En bild kan förmedla känslor, även om det kan vara svårt att slå fast exakt vad i bilden som indikerar att det är så.
6. Teckenegenskaper kan vara av tre olika sorter. De kallas för bildtecken (ikoniska tecken), index och symboler. Kort förklarar ett bildtecken ett tecken som skapar föreställning om något annat än sig själv, ett indextecken skapar föreställningar genom något föreliggande, som t. ex. att rök kan betyda att det brinner, ett symboliskt tecken är att ett föremål eller en företeelse kan vara en symbol för något annat.
7. Staturegenskaper är vilken status en bild har. Om det är en religiös bild, en bioaffisch eller en konstbild spelar stor roll i hur bilderna betraktas.
8. Värdeegenskaperna hänger samman med staturegenskaperna genom att vara en helt social företeelse och kan beskrivas som vilket värde, t. ex. vilken skönhetsupplevelse en bild kan förmedla.⁴³

Genom att beakta dessa egenskaper hos en bild kan man få en intressant inblick i en bild som breder ut sig över flera områden och som inte nöjer sig med en inriktning på beskrivningen. Dessa egenskaper kompletterar det grundläggande påståendet att en bild *liknar något annat*. Sörbom menar att alla bilder har dessa åtta egenskaper även om vi inte alltid känner till dem alla hos varje enskild bild. Vid upprättandet av en post i en databas kan man tänka att alla egenskaperna skulle kunna finnas med.

Ett annat sätt att ringa in vad en bild kan vara är att dela in bildinformationen i tre avdelningar:

1. historisk information (upphovsman, datering)
2. teknisk information (teknik, underlag, storlek)
3. information om innehåll⁴⁴

De två första avdelningarna anses inte välla några större problem utan komplikationer tillstår först vid avdelning tre. Hur ska bildens innehåll eller information förmedlas. Författarna till skriften "Dokumentera!" föreslår två olika metoder som de kallar den tolkande och den beskrivande metoden. Den tolkande "redovisar innehållet i bilden från konstvetenskapliga utgångspunkter och i första hand omfattar titel, centrala teman, eventuella underordnande teman och en tolkning." Den beskrivande "...använder enkla termer för olika element i bilden".⁴⁵

Det är inte helt enkelt att fastställa vad en bild är, innehåller, eftersom man alltid måste ta hänsyn till så många faktorer som kan vara intressanta ur olika synvinklar. För att lättare kunna hantera bildmediet inom museibranschen skriver författarna till "Dokumentera!" att man skulle kunna tänka sig dela in bilderna i två huvudgrupper. Dessa är bilder som betraktas som original och bilder som betraktas som dokumentation.⁴⁶ Originalbilder är bilder som har ett "konstnärligt och /eller kulturhistoriskt egenvärde."⁴⁷ Medan dokumentationsbilder är bilder vars primära ändamål är att dokumentera något t ex ett redskap. Jag tror att en sådan uppdelning oftast är vanskelig även om man visst kan peka ut extremer så som t ex ett fotografi som tas på ett arkeologiskt föremål och ett foto av t ex Cindy Sherman. Att betrakta fotot på redskapet som dokumentation och Shermans foto som

⁴³ Sörbom 1984, s. 14-19.

⁴⁴ *Dokumentera!* 1981, s. 22.

⁴⁵ *Dokumentera!* 1981, s. 22.

⁴⁶ *Dokumentera!* 1981, s. 22.

⁴⁷ *Dokumentera!* 1981, s. 22.

ett konstnärligt uttryck är ganska självklart men mellan dessa extremer finns det en mängd bilder som skulle vara svåra att hänvisa till den ena eller andra kategorin.

I ”Samordnad dokumentation av museernas föremåls- och bildsamlingar” föreslås en uppdelning av bildmaterialet i fem kategorier.

1. Dokumentärt bildstoff
 - a) originalfotografier (=förvärvade fotografier och fotografiska samlingar)
 - b) museernas produktion av dokumentära bilder, bl a fotografier som en del av fältarbetet
 - c) föremålsfotografier och andra avbildningar av föremålen
2. Konstbilder
3. Fototekniskt eller grafiskt intressanta bilder
4. Bilder som föremål
5. Övriga bilder, t ex kartor och ritningar⁴⁸

Olika sorts bilder behöver olika beskrivning menar författarna. Kanske är en sådan uppdelning problematisk då jag tror att gemensam klassificering bör vara det man strävar efter i alla fall inom en och samma organisation. Samma bilder kan betraktas på olika sätt beroende på i vilken kontext de hör hemma. Författarna till *Dokumentera!* menar att ”En målning kan t ex vid ett konstmuseum främst betraktas med avseende på motiv, teknik etc medan ett kulturhistoriskt museum ser den mer som en tidstypisk inredningsdetalj”.⁴⁹ Hur man betraktar en bild har naturligtvis betydelse vid beskrivningen och för att kunna beskriva en bild måste man fundera på vilka frågor man vill att bilden i framtiden ska kunna besvara.

Ett annat sätt att definiera en bild kan vara att säga att det är en ”icke-skriftlig källa”. Det påståendet för samman bilden med en rad andra källor, så som muntliga, radio, tv, föremål och film. Det som de har gemensamt är att de inte består av tryckt text, vilket i sin tur har lett till att de har betraktats med skepsis inom en del vetenskaper.⁵⁰ Detta kan säkert delvis bero på att de ”icke skriftliga källorna” passar att studera utifrån ett kvalitativt perspektiv som inte riktigt har accepterats inom alla vetenskaper. Sune Åkerman skriver i inledningen till *”Icke skriftliga källor”* att ”Ett gemensamt drag hos de icke skriftliga källorna är att deras användning implicerar att forskaren ställer sig skeptisk till en reduktionistisk och ensidig kvantitativ metod”.⁵¹ Åkerman menar att inom t ex den historiska forskningen har man varit dålig på att använda icke skriftliga källor, men han menar att det är viktigt att sådan forskning bedrivs även inom t ex den historiska vetenskapen då nya metoder och infallsvinklar ofta befruktar forskningen.

2.2 Den instrumentella och den illustrativa bilden.

För att kunna hantera bildbegreppet menar Lena Johansson att man kan dela in bilder efter vilken funktion de har.⁵² Hon skiljer på instrumentella och illustrativa bilder. De instrumentella bilderna hör ofta hemma inom naturvetenskapliga discipliner. Det kan vara medicinska bilder som ultraljudsbilder och röntgenbilder eller en bild av en kemisk molekyl. Bilden används för att förklara och förtydliga någon del av naturen eller människan. Något som konkret finns till och som oftast bara ses från ett perspektiv. Dessa bilder

⁴⁸ *Samordnad dokumentation av museernas föremåls- och bildsamlingar*. 1985, s. 45.

⁴⁹ *Dokumentera!* 1981, s. 22.

⁵⁰ Åkerman, Sune 1991. *Icke skriftliga källor*, s. 7.

⁵¹ Åkerman 1991, s. 9.

⁵² Johansson, Lena 1991. *Om bilden som illustration och om bilden som historisk källa*, s. 15.

framställs av en speciell anledning som alla som kommer i kontakt med bilderna känner till. Bilderna bygger på ett abstrakt, konventionellt bildspråk utvecklat inom de olika disciplinerna. För att kunna förstå bilderna måste man lära sig det speciella bildspråket.⁵³ En ultraljudsbild kan inte avläsas korrekt av någon som saknar adekvat utbildning. Det är självklart att en sådan bild kräver läsinstruktion och tolkning.

Synsättet på bilder som menas ha en illustrativ funktion skiljer sig från synsättet på den instrumentella bilden. De flesta bilder som museerna har i sina arkiv betraktas i allmänhet som illustrativa. Med illustrativ menas något som ger en mer eller mindre korrekt bild av verkligheten och som man tror kan förstås på samma sätt som verkligheten kan förstås av de flesta människor. En sådan bild anses då varken kräva analys eller tolkning. Att vi har det här synsättet på den illustrativa bilden hör samman med den bildkultur som dominerat västerlandet ända sedan antiken som i mångt och mycket går ut på att avbilda verkligheten så likt som möjligt. Johannesson skriver ”Västerlandets konst har i hög utsträckning baserats på strävan efter att uppnå tredimensionalitet och rumsillusion. Detta skapar illusionen av att bilderna är verklighetsavbildande. Det behöver de långt ifrån vara; ofta är den berättande rums- och tidsdimensionen i bilderna använda som metaforer”.⁵⁴ Synsättet på de så kallade illustrativa bilderna måste förändras. Dessa bilderna behöver liksom de instrumentella bilderna analyseras och tolkas av för ändamålet utbildad personal för att kunna förstås. All information som dessa bilder innehåller kommer att fortsätta att vara en obrukad resurs om inte synsättet på bilderna förändras.

2.3 Fotografiet som särart?

Inom den kulturhistoriska museivärlden är det en sorts bild som dominerar och det är fotografiet. Fotografiet anses ofta ha något av en särställning inom bildmediet med förmågan att kunna dokumentera händelser eller personer precis så som det gick till eller så som något såg ut. Innan möjligheten att fotografera uppfanns fanns det andra tekniker som användes för att dokumentera händelser och personer. Det var framförallt teckningen och skissen. I ”Verklighetsbilder?” ges en intressant bild av hur man inom museivärlden har sett på fotografiet.⁵⁵ Ett foto har liksom andra bilder en tillkomsthistoria och ett upphov bakom sig som påverkar hur bilden ser ut och vilket mottagande den får. Ett fotografi är *en persons, en* fotografs bild och tolkning av något. Detta måste man vara medveten om inte minst när man gör en ämnesanalys. Nils-Arvid Bringéus beskriver i essän ”Bilden som etnologisk kunskapskälla” hur bilder använts i den etnologiska dokumentationen och forskningen genom tiderna. Tänkvärt i essän är beskrivningen hur fotografiet med tiden kom att ersätta den tecknade bilden, vilket visserligen underlättade dokumentationen av föremål och händelser, men det hindrade inte att fotografierna ibland var arrangerade.⁵⁶

Winston beskriver i ”The camera never lies: The partiality of photographic evidence” om hur flera mycket kända dokumentära reportagefotografier med tiden visat sig vara arrangerade.⁵⁷ Winston menar att man kan arrangera ett ”dokumentärt” fotografi på flera sätt. Dels genom att helt enkelt regissera personerna som ska vara med eller att t ex tillsätta ljus, vilket i hög grad påverkar resultatet. Dessa arrangemang kan man säga försiggår framför kameran sen finns det all den manipulation en fotograf kan ägna sig åt när fotografiet är framkallat, denna sorts

⁵³ Johannesson 1991, s. 15.

⁵⁴ Johannesson 1991, s 14.

⁵⁵ Dahlman, Eva 1999 *Verklighetsbilder?: Om fotografer och fotografier i museernas samtidsdokumentation*.

⁵⁶ Bringéus, Nils-Arvid 1989. *Bilden som etnologisk kunskapskälla*, s. 141.

⁵⁷ Winston, Brian 1998. *'The camera never lies': The partiality of photographic evidence*.

manipulation lär inte heller minska när ”alla” har tillgång till datorer.⁵⁸ Naturligtvis förekommer det redigering av bilder inom alla branscher, skillnaden är om man utger en bild för att vara en dokumentär bild medan den egentligen är arrangerad. Detta resonemang kan styrka åsikten om att fotografier måste analyseras lika väl som andra bilder.

Inom ett annat ”kulturhistoriskt forskningsområde”, nämligen arkeologin ses fotografiet som ett komplement till den tecknade bilden. ”I fältarbetet har den fotografiska mätbilden i stor utsträckning försvunnit och åter reducerats till att vara ett illustrativt komplement till ritningen [...] När det gäller föremålsavbildning pågår alltså en sorts kamp mellan den tecknade bilden och fotot”.⁵⁹ Gustav Trotzig tecknar i essän ”Arkeologins bildbruk” en intressant bild om hur bilden har använts inom arkeologin sen dess uppkomst på 1600-talet.⁶⁰ Fotografiet har inte tagit över på alla områden!

2.4 Bildanalys

För att det ska gå att innehållsbestämma, ämnesklassificera ett dokument krävs alltid någon form av tolkning, analys. I detta kapitel kommer jag att ta upp några olika förhållningssätt till hur man kan tolka en bild. Även om de som klassificerar med Outline har ett givet kulturhistoriskt synsätt på bilden så innebär det inte att de inte vidare behöver tolka bilden. De två dominerande synsätten för hur man ska kunna tolka en bild är bildsemiotiken och ikonologin. Lite grovt kan man säga att dessa båda discipliner har mycket gemensamt men att de skiljer sig på en avgörande punkt där ikonologin, som är den äldsta av de båda, framförallt ser till det unika i varje bild medan bildsemiotiken ser på vad varje bild har gemensamt med andra bilder och hur bilden förhåller sig till den kultur där den befinner sig.

2.4.1 Bildsemiotik

Bildsemiotiken är ingen enhetlig forskningsdoktrin där det finns eviga lagar och sanningar utan ett forskningsfält där ett antal frågor och problem diskuteras. Det finns flera skolor och traditioner som på olika sätt angriper problemområdet.⁶¹ Jag ska försöka att ringa in vad detta forskningsområde intresserar sig för utan att gå alltför djupt på dess olika inriktningar.

Semiotiken skiljer sig från de flesta humanistiska vetenskaper genom att vara ”intresserad av generella sammanhang, lagar och regelbundenheter snarare än individuell fakta” och liknar i det naturvetenskaperna och lingvistikerna.⁶² Samtidigt är semiotiken intresserad av kvaliteter och inte kvantiteter liksom de humanistiska vetenskaperna och detta tar sig uttryck i att semiotikens lagpåstående relaterar begrepp och inte siffror.⁶³ För att kunna använda bildsemiotiken måste man särskilja dess tecken från andra slags tecken. Det kan både vara tecken som man inte tycker är speciellt lika bildbetydelserna så som språkliga tecken, men det kan också vara tecken som man uppfattar som mycket lika. Exempel kan vara så ikoniska tecken som liksom bildbetydelserna är grundade på likhet/identitet. Sonesson menar att det skulle kunna vara t ex skulpturer, skyltdockor eller symboler. Att lejonet är en symbol för

⁵⁸ Winston 1998, s. 60-68.

⁵⁹ Trotzig, Gustaf 1989. *Om arkeologins bildbruk*, s. 122.

⁶⁰ Trotzig 1989.

⁶¹ Sonesson, Göran 1992. *Bildbetydelser: Inledning till bildsemiotiken som vetenskap*, s. 9.

⁶² Sonesson 1992, s. 45.

⁶³ Sonesson 1992, s. 46.

modet är i sig inte en bild, men lejonet kan vara återgivet på en bild och då är det naturligtvis en bild.

Inom bildsemiotiken är användandet av modeller vanligt. Att helt fritt tolka en bild anses bygga för mycket på omedvetna antaganden. Vidare arbetar man inom bildsemiotiken med att beskriva betydelsemekanismer med utgångspunkt från hur de som använder begreppen förstår dem. Att då direkt fråga användarna av begreppen fungerar inte då det är den omedvetna kunskapen som man tar för givet utan att reflektera över som är intressant för forskarna. Bildsemiotiken använder sig av olika metoder, en som ofta används är text- eller verkanalys. Den går ut på att man tittar på ett eller ett antal verk och studerar dessa utifrån ett på förhand givna enheter och kombinationsregler.⁶⁴ Vad för olika enheter, tecken, symboler finns i bilden och hur kan dessa kombineras för att vi som betraktare ska uppfatta bilden på ett visst sätt?

I det stora informationsflöde vi lever i är det omöjligt för oss att själva att genom empiriska studier skaffa oss all den kunskap vi behöver. Allt oftare måste vi nöja oss med kunskap som redan är tolkad när den når oss.⁶⁵ Exempel på detta är det mesta vi läser i tidningarna eller ser på TV. Artiklarna och reportagen ger oss en bild av något som har hänt, men vi kan mycket sällan kontrollera om det som står i tidningen eller om det vi ser på TV *verkligt är sant*. De flesta människor har någon gång varit med om, eller bevittnat, en händelse som medierna funnit intresse i och rapporterat om. Det som ofta inträffar är att man själv inte har upplevt händelsen på samma sätt som den framställs i media. Bilden vi får av ett reportage är journalistens eller fotografens *tolkning* av det som har hänt. Semiotiken är ett redskap som kan hjälpa oss att förstå varför en tolkning blev som den blev, hur olika texter och bilder påverkar oss människor till att tolka som vi gör.

Bildsemiotiken sysslar med att tolka bilder som man menar består av tecken som kan kombineras på olika sätt. Medan konstvetenskapen framförallt sysslar med arkivariska frågor och försöker rekonstruera kontexter som inte längre existerar sysslar bildsemiotiken med massmediabilder som finns här och nu, kontexten är närvarande.⁶⁶ Semiotiken uppstod som en vetenskaplig ansats i ett försök att hantera den massproducerade bilden som på allvar började att spridas efter andra världskriget, forskningen inom bildsemiotik etablerades på 1960-talet.

Ett viktigt område inom bildsemiotikens är att se på vad bilder har gemensamt. Vad är det hos en bild som den bilden har gemensamt med andra bilder. Vad har alla fotografier eller alla collage gemensamt som skiljer dem från andra bilder? Vilka element finns i bilden, är de utbytbara och i så fall i vilken grad. Hur mycket kan förändras i bilden innan vi som betraktare ändrar uppfattning om den. Inom semiotiken kan man kalla en bild för text då man menar att bilden är uppbyggd av ett antal element som bara kan uppträda på ett visst sätt tillsammans, de kan bara kombineras på de sätt som finns överenskommet i den kulturella gemenskap som man lever i. Precis på samma sätt är det med en vanlig litterär text som också består av tecken som bara kan kombineras på ett visst sätt.⁶⁷

⁶⁴ Sonesson 1992, s. 48.

⁶⁵ Sonesson 1992, s. 48.

⁶⁶ Under de senare åren har mycket inom konsten förändrats och påståendet att konstvetenskapen sysslar med "arkivariska" frågor kan starkt ifrågasättas. Modern konst är inte bara tavlor på ett museum eller gallerier utan kan lika gärna vara "massmediabilder". De uttrycksätt som konsten har är det som konstvetenskapen har att studera. Dessutom kan mycket väl bildsemiotiken ingå i konstvetenskapen.

⁶⁷ Sonesson 1992, s. 63.

Hur ska man då gå tillväga för att analysera en bild enligt semiotisk synsätt? Mycket förenklat kan man säga att man kan dela in en bilds betydelser i två grupper, denotation – konnotation. Denotation är en bilds grund- eller kärnbetydelse och konnotationen kan sägas vara en bilds bi- eller medbetydelse. Denotationen ska beskriva det i en bild som kan objektifieras och identifieras. ”En denotativ beskrivning av en bild söker reda ut grundelement, del- och helbetydelser; hur dessa sammanställs och uttrycks i handlingar, ämnen, tillstånd etc”.⁶⁸ Vid en denotativ beskrivning ska man också ta hänsyn till bildens kontext. Det kan vara bildtexter, rubriker eller andra bilder. Ingår bilden i t ex en bildsvit kan den som separat bild få en helt annan beskrivning än om den beskrivs som en del av bildsviten.

De konnotativa fältet är svårare att beskriva eftersom det inte består av objekt eller handlingar som syns i själva bilden utan de associationer som dessa väcker upphov till. Konnotationer kan också kallas för ”kulturell association”.⁶⁹ Vilket betyder att de associationer som en bild väcker är gemensamma för ett kollektiv som kan vara en hel kultur, en subkultur eller en grupp. Om man tänker på en konkret bildanalys skulle man i bilden man analyserar försöka att se vilka associationer bilden troligtvis skulle ge upphov till. För att detta ska vara möjligt måste man då definiera vilket synsätt, vilka kulturella associationer, man utgår från för att kunna analysera bilden, vilket kanske inte är så lätt. Konnotationer är dessutom viktiga i t ex reklam som vill få betraktaren att associera på ett visst sätt.

Till dessa båda fälten kan man också lägga de privata associationerna. Det kan vara så att de kulturella associationerna skiljer sig från de som enskilda individer upplever. Att skilja dessa båda associationer åt kan ibland vara svårt. Inom forskning är det de kulturella associationerna som är de intressanta då man inte kan ta hänsyn till alla privata associationer.
70

2.4.2 Bildanalys inom konstvetenskaplig tradition.

I detta avsnitt kommer jag att lägga tonvikten på de teorier Erwin Panofsky (1892-1968) framförde 1955 i verket ”Meaning in the Visual Arts”. Panofskys teorier anses av många vara de mest betydelsefulla inom bildanalys.⁷¹ Han formulerade analysen av ett verk utifrån den ikonologiska metoden och den var från början tänkt att användas vid studiet av en speciell sorts konst, nämligen renässanskonst. Metoden har dock kommit att användas vid studiet av många andra sorts bilder och verk, varför jag anser att den är relevant att ha med i denna framställning. Flertalet andra teoretiker har byggt vidare och utvecklat Panofskys teorier. Några av dem är Göran Sörbom, Sara Shatford och Susanne Örnager vars teorier jag också diskuterar i uppsatsen.

Panofsky skriver att: ”Iconography is that branch of the history of art which concerns itself with the subject matter or meaning of works of art, as opposed to their form.”⁷² Den ikonologiska metoden tar fasta på vad verket handlar om, symboliserar, till skillnad från vilken konstnärlig uttrycksform det befinner sig i. Man skiljer på innehåll och form.

Panofsky menar att man kan se på en bild i tre olika nivåer. Dessa tre nivåer är pre-ikonografisk, ikonografisk och ikonologisk. Den pre-ikonografiska nivån är den där man

⁶⁸ Bildanalys 1985, s. 91.

⁶⁹ Bildanalys 1985, s. 91.

⁷⁰ Bildanalys 1985, s. 91.

⁷¹ Johansson 1991, s. 18-20.

⁷² Panofsky, Erwin 1955, s. 26.

endast genom att titta på bilden, utan att ha några speciella kunskaper, kan beskriva vad den föreställer. På nästa nivå, den ikonografiska, görs en analys av de tecken som finns med i bilden och på den ikonologiska nivån tolkas dessa tecken och det krävs då kunskaper som sträcker sig långt utanför själva bilden. De två första nivåerna kan också delas upp i två olika aspekter som kan sägas vara vad bilden faktiskt konkret föreställer och vad bilden handlar om. Meningen är att alla bilder ska kunna beskrivas på alla nivåer. Jag ska redogöra för nivåerna lite mer ingående.

Panofsky exemplifierar de tre nivåerna med en händelse från det vardagliga livet: Om jag möter en man på gatan som hälsar på mig genom att lyfta på hatten ser jag egentligen, formellt sätt, bara en förändring i färger, linjer och volymer. När jag omedelbart identifierar objektet som en man som lyfter hatten har jag redan gått över den strikt formella aspekten på perception och börjat att tolka. Det som händer får en faktiskt betydelse. Denna faktiska betydelse tillsammans med händelsens uttrycksmässiga betydelse, som kan förklaras med de psykologiska komponenter som att mannen kan förmedla en känsla av vänlighet eller ilska, är de komponenter som bildar den pre-ikonografiska nivån. Betydelserna brukar kallas de primära eller de naturliga då de bygger på vardaglig praktisk kunskap. På denna nivå krävs ingen lärdom, utan bedömningen grundar sig på praktisk kunskap.

Om vi fortsätter med exemplet med den hälsande mannen kan vi fastslå följande: för att förstå att en man som lyfter på hatten gör det för att hälsa krävs en annan kunskap än den på den pre-ikonografiska nivån, som endast krävde förmågan att identifiera att det rörde sig om en man som lyfte på hatten och hur vida han såg glad eller arg ut. Under nästa nivå av Panofskys analys, den ikonografiska, görs en tolkning av mannens beteende. För att kunna göra det krävs kunskap som sträcker sig utanför den praktiska kunskapen. Man måste ha kunskap om det samhälle där mannen lever. I andra samhällen eller kulturer kanske det betyder något helt annat än att hälsa när en man lyfter på hatten. Dessa betydelser kallas de sekundära eller de konventionella.

Under den sista analysnivån den ikonologiska kan man, givet att vi håller fast vid exemplet ovan, försöka att analysera mannen och hans handling och få en helhetsbild av vem han är. Vi måste då ha en hel massa kunskaper för att vi ska kunna översätta det beskrivande i den pre-ikonografiska och den ikonografiska till den uttolkande ikonologin. Denna sista nivå kan ges mycket stort utrymme och kan också fokusera på skilda saker. Analysen resulterar i mannens och händelsens djupare, inre betydelse.

Om vi nu istället kort och förenklat försöker att analysera två konstverk, "Nattvarden" av Leonardo da Vinci och "Nattvarden" av Elisabeth Olsson⁷³ så kan man på den pre-ikonografiska nivån på båda konstverken se att det sitter tretton personer vid ett bord och att de håller på att inta en måltid, några ser sorgsna ut medan andra ser lugna ut. Vi kan se att klädseln på människorna på de båda verken skiljer sig åt. På den ikonografiska nivån kan vi genom kunskaper om t ex Johannesevangeliet förstå att motivet är en biblisk scen, nämligen Jesus sista måltid. För att kunna analysera på den ikonografiska nivån krävs kunskaper om litterära källor, myter och allegorier. Under nästa fas, den ikonologiska, kan man analysera Jesus sista måltid. Vad var det som ledde fram till att Gud blev tvungen att offra sin son? Vad betyder Jesus kärlek osv. Man kan referera till alla kända källor om denna händelse, myt. Men på denna nivå kan man också läsa in konstnärens personlighet, tiden hon/han levde i. Vad vill konstnären säga med detta verk? Hur skiljer sig detta verk från konstnärens andra verk? Båda

⁷³ Elisabeth Olsson gjorde för några år sedan en mycket uppmärksammad konstutställning, Ecce Homo, där Jesus framställdes tillsammans med sexuella minoriteter.

dessa konstverken skildrar Jesus sista måltid och de har mycket gemensamt samtidigt som de skiljer sig mycket åt.

Det har framförts viss kritik mot Panofskys idéer, bl a av marxistisk orienterade forskare, som menar att Panofsky reducerar konstverken till att bli bild, en illustration, av någonting annat så som filosofiska, religiösa eller estetiska idéer och dessa idéer blir större än själva konstverket.⁷⁴

Panofskys metod är ett sätt att tolka bilder. Om man skulle vilja använda denna metod vid klassificering av bilder kräver det stora kunskaper av de personer som ska göra klassificeringen. De två första nivåerna är ändå rimliga att ha med om man har ett klassifikationssystem som möjliggör sådan ämnesindelning, men den ikonologiska nivån känns knappast möjlig att använda vid klassificering.

⁷⁴ *Bildanalys* 1985, s. 178.

3. Klassifikationsteori

Klassificering innebär att det analyserade dokumentet införs i ett på förhand givet system med en viss syn på det kunskapsområde som systemet är avsett att täcka. För att kunna konstruera eller studera ett klassificeringssystem finns det ett antal teorier och regler för dess uppbyggnad man kan studera.

3.1 Vad är ett klassifikationssystem och varför klassificerar man?

Man kan definiera klassifikation som Rowley gör: "the arrangement of things in logical order according to their degree of likeness"⁷⁵ En något utförligare definition kan se ut på följande sätt: "indelning i klasser av ting och företeelser efter en princip eller indelningsgrund. Den vanligaste indelningsgrunden för all klassifikation är likhet. Likhet uppträder mellan ting med gemensamma egenskaper"⁷⁶ Varför ska man systematisera kunskap? Svaret på den frågan är att annars skulle vi människor inte kunna fungera som vi gör eftersom vi ständigt systematiserar och klassificerar det vi ser och är med om även om vi inte tänker på att det är så. Large exemplifierar med hur svårt det skulle vara att handla i en livsmedelsaffär om inte liknande varor var uppställda bredvid varandra.⁷⁷ Ett annat svar på frågan som mer hör hemma inom Biblioteks- och informationsvetenskap är att vi systematiserar för att kunna få en överblick över ett ämnesområde och att man slipper söka igenom alla dokument i en samling för att finna den information om ett ämne man är intresserad av.⁷⁸ När man definierat vad klassifikation är och varför man klassificerar kan man gå vidare och definiera vad bibliografisk klassifikation är eftersom det är den sortens klassifikation som är aktuell inom Biblioteks- och informationsvetenskap. Bibliografisk klassifikation betyder att klassifikationen ingår i den övriga bibliografiska beskrivningen av ett verk. "Ett bibliografiskt klassifikationssystem har som sitt yttersta syfte att genom sin struktur skapa förutsättningar att placera ett enskilt dokument, eller grupper av dokument på ett sätt, så att det är möjligt att återfinna dem."⁷⁹ Rowley utvecklar detta resonemanget något med att säga att bibliografisk klassifikation har som yttersta syfte att vara en länk mellan en katalogpost och dokumentets placering och att göra det möjligt att få tag i de dokument som handlar om det ämne man är intresserad av utan att behöva söka igenom hela samlingen.⁸⁰

Klassifikation liksom indexering handlar om att kunna återfinna ett dokument utifrån dess ämne. En av skillnaderna dem emellan ligger i att vid klassifikation används koder, medan indexeringen sker med ord i klartext. Ett klassifikationssystem är alltid statiskt (systemet är givet) medan indexeringstermer antingen kan vara från en tesaurus och är då kontrollerat vokabulär eller kan indextermerna vara fria vokabulär och då saknas en lista med godkända termer. Vilket betyder att den som utför indexeringen tillför de termer hon/han anser passa bäst. Klassifikation och indexering beskriver alltså vad ett dokument handlar om och de delar på det intellektuella förarbete som krävs för att kunna klassificera och indexera ett dokument. Inom klassifikationsforskningen finns det två huvudinriktningar. Hansson skriver: "Det är

⁷⁵ Rowley, Jennifer 1992, s. 485.

⁷⁶ Benito, Miguel 2000, s. 95.

⁷⁷ Large, Andrew, Tedd, Lucy A, Hartley R.J, 1999. *Information seeking in the online age: principles and practice*, s. 88.

⁷⁸ Rowley, Jennifer, John Farrow 2000. *Organizing knowledge: An introduction to managing access to information*, s. 192.

⁷⁹ Hansson, Joacim 1999. *Klassifikation, bibliotek och samhälle: En kritisk hermeneutisk studie av "Klassifikationssystem för svenska bibliotek"*, s. 31.

⁸⁰ Rowley, Farrow 2000, s. 194.

dels en systemorienterad forskning som behandlar de problem som uppstår vid själva konstruktionen och utvecklandet av ett klassifikationssystem, dels sådan som söker etablera teoretiska utsagor för olika aspekter av bibliografisk klassifikation på en nivå som sträcker sig utöver de enskilda systemens konstruktion.”⁸¹ Denna studie utgår från teoretiska utsagor för att studera hur ett klassifikationssystem är uppbyggt och hur det fungerar i praktiken. Vad kan då anses vara ett väl konstruerat klassifikationssystem?

3.2 Klassifikationssystemets uppbyggnad

Rowley menar att ett fungerande klassifikationssystem består av tre delar. Dessa är själva schemat som systematiskt visar ämnenas relationer, notationen (koden) och ett alfabetiskt uppställt index. Vidare ställer Rowley upp ett antal kriterier hur ett klassifikationssystem bör vara uppbyggt.⁸²

1. I ett universellt system måste alla discipliner inom allt mänskligt vetande finnas med. Inom ett specialsystem måste alla där förekommande ämnen finnas representerade.
2. Schemat ska vara utformat så att antalet dokument inom ett ämne styr hur stor avdelning ämnet får i klassifikationssystemet.
3. Ämnen som är ”släkt” ska finnas nära varandra i systemet.
4. Det måste vara möjligt att inom systemet bygga ut och förändra vissa avdelningar, eftersom kontexten förändras. Ett klassifikationssystem måste vara flexibelt och anpassningsbart till den utveckling som äger rum i den kontext där systemet ska fungera.

Ovan nämnda kriterier handlar om hur huvudämnena ska vara organiserade. Rowley menar att även inom varje separat huvudklass finns det kriterier som bör vara uppfyllda. Dessa är:

1. Alla enkla ämnen måste ha *en* given plats i systemet.
2. Alla komplexa ämnen måste ha *en* given plats i systemet.
3. Ordningsföljden på ämnena måste vara systematisk och allmänt accepterad av de som söker i indexet eller bland samlingarna.
4. Det måste finnas möjligheter till införandet av nya ämnen eller möjlighet till förändringar inom systemet eftersom ämnens inbördes relationer kan förändras.

Ett klassifikationssystem kan vara antingen enumerativt eller facetterat. Ett enumerativt system är uppbyggt på så sätt att mellan alla ämnen finns det hierarkier dvs ett ämne kan vara en del av ett annat ämne eller överordnat det samma. Alla ämnen har givna relationer. Eftersom alla ämnen har en förutbestämd plats i systemet leder det till att alla ämnen också komplexa sådana är listade i registret. Alla ämnen som systemet ska behandla ska alltså finnas med i ämnesordsregistret. Varje ämne ska ha endast en plats och det ska inte vara möjligt att ett ämne ska kunna placeras på mer än ett ställe. Det är viktigt att alla underklasser verkligen är delar av den huvudklass som de ligger under. De flesta universella system som används idag är enumerativa system men det betyder inte att det inte finns problem med denna sorts klassifikationssystem. Den kritik som Rowley framför mot enumerativa system är:

⁸¹ Hansson 1999, s. 30.

⁸² Rowley 1992, s. 176 ff.

1. Om alla ämnen ska listas blir schemat och ämnesordslistan mycket lång.
2. I praktiken kan man inte lista alla komplexa ämnen utan man stoppar in dem i den kategorin som finns upp i hierarkin, och man kan då inte skilja dem från andra ämnen som man kanske vill.
3. I ett enumerativt system är man tvungen att göra dubbelklassningar eftersom ett dokument kan handla om två eller flera ämnen och endast en klassifikationskod gör inte verket rättvisa. I ett perfekt system ska inte dubbelklassning vara nödvändigt.
4. Dessa system är svåra att göra om eller bygga ut om det uppstår nya dokument inom ett ämne eller en annan syn på ett ämne. Ämnet måste pressas in i den redan definierade hierarki som systemet består av.

Den andra huvudgruppen av klassifikationssystem är de facetterade systemen som till skillnad från de enumerativa är mycket mer flexibla. Vilket betyder att ”den sammansatta klassen uppstår först vid klassificeringen”⁸³ Flera av de stora bibliografiska, generella klassifikationssystem som används idag var från början helt enumerativa men har under tidens gång omarbetats och har då fått facettliknande tillägg, t ex SAB-systemet.⁸⁴ Det finns dock många specialsystem som helt och hållet bygger på facettprincipen.⁸⁵ Klassifikationssystem som bygger på principen med facetter tillkom framförallt eftersom det fanns ett behov av att kunna klassificera komplexa och sammansatta ämnen. Facetterade system är uppbyggda på att man ur ett givet ämne försöker att finna dess isolater. Ett exempel på isolater skulle kunna vara 1700-tal, 1800-tal och 1900-tal. Dessa skulle tillsammans kunna bilda en facett, som skulle kunna kallas tid. Ett antal isolater som hör ihop bildar alltså en facett. Man kan genom att använda den facetten tillföra en aspekt på dokumentet man klassificerar.

En av de mest kända teoretikerna inom klassifikationsteori är SR. Ranganathan. Han menade att man kan anlägga fem olika aspekter på de flesta ämnen. De är följande:

Personlighet- kan kallas ämnets kärna, huvudklassen
 Ämne- vilket perspektiv läggs på huvudklassen
 Energi- vilket problem, metod eller process beskrivs
 Rum- i vilket ”rum” sker något
 Tid- vilken period, när sker något ⁸⁶

Enligt flera klassifikationsteoretiker anses de facetterande systemen vara bättre än de enumerativa vid skapandet av ett nytt klassifikationssystem. ”Faceted classification is now accepted as the more systematic way of constructing a classification scheme in today’s environment of rapid development of knowledge and of the literature in which that knowledge is recorded”.⁸⁷

En viktig del av ett klassifikationssystem är hur koderna eller notationerna skrivs. Ett klassifikationssystem kan ha blandad eller ren notation. Ren notation betyder att man antingen använder bara siffror eller bara bokstäver. SAB-systemet har t ex blandad notation medan Dewey-systemet har ren notation med bara siffror. Notation har till uppgift att införa en uppenbar ordning mellan ämnena som finns med i schemat. Några viktiga kriterier för notation är att den ska vara enkel att komma ihåg, vidare är det i allmänhet enklare att minnas

⁸³ Benito 2000, s. 104.

⁸⁴ Berntsson, Göran 1997. *Klassifikation enligt SAB-systemet*, s. 10.

⁸⁵ Rowley 1992, s. 183 ff.

⁸⁶ Rowley, Farrow 2000, s. 238-239.

⁸⁷ Rowley 1992, s. 179.

blandad notation än ren notation och ju kortare notationen är desto bättre är det. Om man använder bokstäver vid notationen betyder det att man får fler huvudklasser som bara behöver ett tecken. A-Z ger 25 huvudklasser, dessutom kan man variera med versaler och gemener och får då dubbelt så många klasser. Om man använder 1-9 blir det långt färre klasser som kan beskrivas med bara ett tecken. Det i sin tur kan leda till att ämnen som ligger på samma hierarkiska nivå inte har samma antal tecken, vilket kan försvåra när man ska lära sig förstå systemet.

En annan aspekt på notation eller koder är om de är mnemotekniska och hjälper användaren och indexeraren att minnas koden för ett ämne. Rowley skiljer på två olika mnemotekniska former. Den första kallas systematisk och den betyder att en kod alltid betyder samma sak var än den uppträder i systemet, eller i alla fall i delar av systemet. Ett exempel kan vara att c betyder Sverige i delar av SAB-systemet. Den andra formen kallas ordagrann och med det menas att man associerar en bokstav till ett speciellt ämne. Kanske skulle man kunna ta som exempel Mzaj från SAB-systemet som betyder julseder. För att ett system ska kunna fungera i praktiken är det nödvändigt att det är flexibelt och möjligt att föra in nya ämnen eller aspekter på ämnen i systemet. Detta kan antingen ske genom att det finns lediga platser eller att man genom att lägga till en decimal kan placera in ett ämne där det anses passa bäst. Problemet kan då bli att ämnen som bör vara på samma hierarkiska nivå får skilda antal tecken.⁸⁸

Andra aspekter som påverkar om klassifikationsschemat är ett bra och väl fungerande är huruvida det finns en ansvarig grupp bakom systemet som står för revideringar och ser till att ändringar i schemat blir publicerade. Det är också viktigt att terminologin inte är föråldrad, då det kan leda till att de som använder systemet och själva systemet inte använder samma termer. Ett problem som uppstår då nya revideringar av klassifikationssystem ges ut är hur organisationerna som använder systemen ska se på den. De kan antingen strunta i den nya upplagan, klassificera sina nya dokument med det nya schemat eller också använda det nya schemat till alla dokument, vilket innebär att en del dokument måste omklassificeras. Rowley menar att det bästa är om organisationen omklassificerar de gamla dokumenten enligt det nya schemat, men det kan innebära stor arbetsbörda.⁸⁹

Denna genomgång av ett klassificeringssystemets uppbyggnad har rört klassifikation i allmänhet och inte specifikt klassifikation enligt ett specialsystem så som Outline. Rowley diskuterar vad som kan avgöra om ett universellt klassifikationssystem inte passar den samling som ska klassificeras. Ett universellt system tillåter ofta inte så detaljerad klassifikation som en specialsamling kräver. Ett specialsystem ger möjlighet att se på dokumenten utifrån en viss synvinkel och klassificera därefter vilket ett universellt system inte gör. Mycket specifika ämnen behöver kunna kombineras på speciella sätt som i allmänhet ett universellt system inte tillåter. Om man använder ett universellt system på en specialsamling leder det ofta till att man får mycket långa notationer som försvårar klassificeringen, som ska vara så överskådlig och lättförståelig som möjligt.⁹⁰ Det egentligt svåra med att skapa ett specialklassifikationssystem är kanske inte konstruerandet av själva systemet utan hur man ska gå till väga vid analysen av ett ämne. Detta leder till nästa avsnitt som handlar om ämnesanalys.

⁸⁸ Rowley 1992, s. 193.

⁸⁹ Rowley 1992, s. 197.

⁹⁰ Rowley 1992, s. 227.

3.3 Ämnesanalys

När ett dokument ska klassificeras måste indexeraren naturligtvis utgå från det enskilda dokumentet men hon/han måste också ta hänsyn till den kontext där dokumentet befinner sig. Hur organisationen ser ut och vilken syn den har på dokumentet har betydelse för analysen.

För att ämnesanalysen ska bli så bra som möjligt är det viktigt att man utför den med fokusering på den grupp användare som kommer att söka i samlingen och på kontexten där dokumentet befinner sig. Genom att se på dokumentens innehåll som potentiella svar på nutida och framtida frågor kan indexeraren göra en ämnesanalys.⁹¹ Ämnesanalysen bestäms alltså utifrån vilka användare som kommer att söka i databasen och vilka frågor som de troligen kommer att vilja ställa till systemet. Ett dokument kan för en användare ha ett annat ämne än vad upphovsmannen menade att dokumentet hade. Det är indexerarens uppgift att utifrån kontext och användare indexera dokumentet på mest lämpligt sätt. Hur man kan se på ett ämne beror också på vilka teorier som finns angående det ämnet vilket också kan påverka ämnesanalysen. Teorier är inte statiska utan förändras under tidens gång, vilket också en ämnesanalys gör. Det finns inga objektiva ingångar i en ämnesanalys, utan det är alltid subjektiva sådana.⁹²

Vad är det då i ett dokument som kan räknas som intressant för en informationssökare? Vad som räknas som en informationskälla är alltid beroende av den fråga som ställs. En informationskälla är en informationskälla om den används som en sådan. Om man tänker på ett fotografi föreställande en gata i New York från 1920-talet kan den bilden vara intressant ur en mängd olika synvinklar, t ex arkitektur, mode, bilar osv. Allt i en bild kan vara av intresse och är därför en informationskälla. Här kan man dra en parallell till vad som kan ses som ett dokument är ett dokument.⁹³ Vilken information man kan få ut av ett dokument beror naturligtvis också på vilken information som finns i dokumentet. Varje verk har ett oändligt antal historier att berätta och som indexerare får man utifrån ämne, kontext och användargrupp indexera efter den aspekt på dokumentet som man anser passa bäst.⁹⁴

Ett dokument kan som vi konstaterat i princip besvara ett otal olika frågor. Om man tänker sig in i en situation med bildklassificering måste man i förväg ha bestämt vad det är man vill få ut av en bild, eftersom det är omöjligt att kunna klassificera en bild för att alla potentiella användare ska kunna bli nöjda.

Langridge menar att man måste vara medveten om att tillvägagångssättet vid indexering av ett dokument sker i två steg, först görs analysen av dokumentet och sen översättningen till ett system.⁹⁵ Själva ämnesanalysen måste ses som skild från översättningen till ett indexspråk. Och det är viktigt att inte glömma bort ämnesanalysen och ensidigt fokusera på översättningen till ett indexspråk då det ofta är vid ämnesanalysen problem kan uppstå. Langridge menar i boken "Classification and indexing in the humanities" att det behövs specialsystem för att kunna klassificera olika sorters specialsamlingar.⁹⁶ Men i och med utvecklingen med elektroniska databaser verkar det nu finnas en riktning mot att färre

⁹¹ Hjörland, Nielsen Kyllsbech 2000. *Subject access points in electronic retrieval*, s. 8.

⁹² Hjörland 1997, *Information seeking and subject representation: An activity-theoretical approach to information science*, s. 48.

⁹³ Buckland 1991, s 46-48.

⁹⁴ Hjörland, Nielsen Kyllsbech 2000, s. 8.

⁹⁵ Langridge, D.W 1989. *Subject analyses: principles and procedures*. s. 98.

⁹⁶ Langridge, D.W 1976. *Classification and indexing in the humanities*.

specialsystem ska användas och gemensam registrering och klassificering av t ex bilder borde införas för att underlätta sökningar i databaser.

4. Bildklassificering

De tidigare kapitlen har handlat om bilden och analysen av den, och om ett klassifikationssystem uppbyggnad. Dessa båda perspektiv sammanförs nu i detta kapitel som handlar om bildklassificering

4.1 Bildspecifika egenskaper

Vid klassificering av bilder finns det delvis andra faktorer att ta hänsyn till än vid klassificering av textburen dokument. Besser menar att det framförallt är två faktorer som skiljer beskrivningen av en bild från beskrivningen av ett dokument bestående av text.⁹⁷ Först och främst är en bild mångtydig av naturen och innehåller ett antal element eller aspekter som kan ha intresse för olika potentiella användare och det kan vara svårt att välja ut vad som ska vara med i beskrivningen. Hur ska indexeraren se på bilden? Är en bild mest intressant som ett tidsdokument? För sitt motiv eller för dess speciella framställningsteknik? Det andra stora problemet med beskrivningen av en bild är att en bild ofta saknar titel, förord, introduktion och abstract, vilket leder till att beskrivningen av en bild kan bli subjektiv och beroende av den som indexerar.⁹⁸

En annan viktig skillnad mellan beskrivningen av ett textburet dokument och en bild är att det textburen dokumentet beskrivs i samma medium som dokumentet är skapat i dvs genom text. När man ska beskriva en bild måste man *översätta* bildinformationen till ett annat slags språk eftersom bildens innehåll är ett visuellt uttryck.⁹⁹ Svårigheterna kan vara många. Kjellman skriver: ” Vad i bildinnehållet ska vi välja ut, skall alla detaljer med, skall vi identifiera och namnge människor, byggnader och topografiska platser specifikt, eller ska vi bara göra generella bestämningar som exempelvis man, hus, barn, berg?”¹⁰⁰ För att kunna ta ställning till vad i bilden man ska ta fasta på måste man veta vilka frågor som man vill att bilden ska besvara. Man måste naturligtvis också utgå från det klassificeringssystem man använder eftersom olika system möjliggör klassificering av olika aspekter på bilden.

4.2 Bildklassificeringssystem

Det finns några få stora och relativt mycket använda bildklassifikationssystem och ett stort antal mindre system som används inom enskilda organisationer. De bildklassificeringssystem som internationellt sätt är mest utbredda är ICONCLASS, TELCLASS och Art and architecture thesaurus. ICONCLASS används vid klassificering av konst, TELCLASS används framförallt vid klassificering av TV-program och filmer, Art and architecture thesaurus används för klassificering av konst och arkitektur.¹⁰¹ Dessa system används framförallt i USA och i delar av Europa. Det är dessutom, enligt en undersökning utförd i Storbritannien, relativt vanligt att bilder klassificeras med t ex DDC (Dewey Decimal Classification) eller LCC (Library of Congress Classification) vilka inte är specialsystem för

⁹⁷ Besser, H. 1990 *Visual access to visual images: the UC Berkeley image database project*, s. 787-798.

⁹⁸ Besser 1990, s. 787-798.

⁹⁹ Kjellman, Ulrika 1998, s. 36.

¹⁰⁰ Kjellman, Ulrika 1998, s. 36.

¹⁰¹ Baxter, Graeme & Anderson, Douglas 1995. *Image indexing and retrieval: some problems and proposed solutions*, s. 6.

bilder utan universella bibliotekssystem.¹⁰² Det finns alltså ett stort antal system som används vid bildklassificering och det leder till att det blir problem för olika organisationer med att utbyta information liksom det blir problem för användarna att söka i de olika arkiven. Baxter och Anderson menar att det skulle behövas ett internationellt klassifikationssystem som tillåter multidisciplinär beskrivning av bilder och som inte endast fokuserar på konstbilder som de menar har skett.¹⁰³

Ett problem som uppmärksammats med ovan nämnda bildklassifikationssystemen är att de är svåra att använda om man inte klassificerar för en speciell användarkategori. Detta på grund av att en bild är komplex och det är svårt för indexeraren att välja ut vad i bilden som ska klassificeras. Ett annat problem är att klassificering av bilder är mycket kostsamt eftersom det tar så lång tid. Det tar t ex cirka 30 minuter för en tränad person att klassificera en bild med ICONCLASS.¹⁰⁴ För att hantera dessa problem har det under de senaste åren forskats en hel del om datasystem som automatiskt kan klassificera bilder.

4.3 Automatisk klassificering

Som så mycket annat inom Biblioteks- och informationsvetenskap just nu handlar mycket av forskningen inom området bildhantering framförallt om *automatisk* indexering och klassificering. När man talar om klassificering vid automatisk klassificering skiljer det sig en del mot vad man vanligtvis menar med klassificering inom Biblioteks- och informationsvetenskap. Automatisk klassificering av bilder betyder att datorn med hjälp av algoritmer beskriver och återvinner bilder. Detta kallas ofta för Content-Based Image Retrieval (CBIR). Forskningen handlar vanligtvis om stora databaser, med ett så stort antal bilder att manuell klassificering inte anses möjlig, i alla fall inte om man vill klassificera *så många bilder som möjligt*. (Man kan anse att ett litet antal väl beskrivna bilder är bättre än ett stort antal inte så bra beskrivna bilder). System som på ett eller annat sätt möjliggör automatisk klassificering och återvinning bygger enligt Cawkwell på två olika sorts sökfrågor.¹⁰⁵ Den ena är att användaren söker en bild genom att visa en annan bild som påminner om den som hon/han vill finna. Det andra sättet är att användaren beskriver strukturerna, huvudlinjerna, hos den efterfrågande bilden.¹⁰⁶

I ”Indexing and Classification of Images in Large Organisations” menar Encinas m fl att automatisk klassificering är bättre än manuell, eftersom manuell klassificering bygger på subjektiva värderingar, vilket datorns uträkningar aldrig gör.¹⁰⁷ Författarna menar vidare att den manuella klassificeringen (indexeringen) endast sker genom att indexeraren tillför termer till bilden för att kunna beskriva dess innehåll, detta anses inte vara bra utan bilder bör också kunna sökas genom beskrivning av dess grafiska uppbyggnad. Hur kan då bilder klassificeras automatiskt? Ett dataprogram räknar med hjälp av algoritmer ut hur mycket olika bilder skiljer sig åt genom att titta på färg, linjer och former. Därefter skapas en slags matris där de olika bildresurserna, efter hur mycket de skiljer sig från varandra, får olika positioner. När en sådan uträkning är gjord kan nya bildresurser placeras in i den klass som anses vara mest

¹⁰² Graham, Margaret E. 1999. *Description and indexing of images: report of a survey of ARLIS members, 1998/99*, s. 10-11

¹⁰³ Baxter, Anderson 1995, s. 11.

¹⁰⁴ Baxter, Anderson, 1995, s. 6.

¹⁰⁵ Cawkwell, A.E. 1992. *Selected aspects of image processing and management: review and future prospects*, s. 179-192.

¹⁰⁶ Cawkwell 1992, s 179-192.

¹⁰⁷ Encinas, Julio, Lloréns, Juan, Amescua, Antonio 1999. *Indexing and Classification of images in large organisations. Libri*, s. 16-25.

lämplig. Encinas m fl menar att automatisk klassificering går att använda på alla sorts bilder, vilket ämnesområde de än tillhör, t ex medicinska bilder, modebilder, reklambilder och bilder som finns på museum. Författarna till artikeln menar att den stora förbättringen med deras dataprogram, är att användarna kan söka bilder dels genom att beskriva bilden man önskar finna med ord eller genom att beskriva dess grafiska huvuddrag, man kan också söka en bild med hjälp av en annan bild.¹⁰⁸

Den automatiska klassificeringen av bilder verkar dock sällan fungera så bra som önskat. Datorn kan inte tolka innehållet i en bild utan bara redogöra för vilka former, linjer, färger osv som kan urskiljas på bilden. Därför anser de flesta att manuell indexering av bilder behövs i alla fall så länge den automatiska indexeringen inte möjliggör bättre sökmöjligheter.¹⁰⁹ Large menar att det behövs mer forskning om hur användare vill söka bilder. Vilka sökfrågor vill användaren kunna ställa till systemet? Sådan forskning måste utföras innan bra system kan skapas. De användarundersökningar som gjorts visar att automatisk indexering ofta inte förmår beskriva bilder på det sätt som användarna önskar.¹¹⁰ Sammanfattningsvis kan sägas att många forskare hoppas på den nya CBIR- tekniken, samtidigt som de flesta verkar anse att den manuella klassificeringen med traditionella klassifikationssystem också är viktig. Det som behövs verkar vara en standard för hur bilder ska registreras och klassificeras.

4.4 Teoretiska utgångspunkter för ett fungerande bildklassificeringssystem

Då det inte finns något internationellt allmänt använt och fungerande klassifikationssystem för bilder har några forskare föreslagit teoretiska utgångspunkter för ett sådant.

En teori om hur man ska kunna klassificera bilder har framförts av Sara Shatford. Hon har utgått från Ranganathans PMEST-teori och Panofskys teorier för att tolka en bild. Shatford menar att det är viktigt att klassificera en bildsamling med utgångspunkt i den egna samlingen, dess användningsområde, dess användare och de resurser som finns att tillgå både vad betyder pengar och kunskap.¹¹¹ Förutom dessa generella utgångspunkter kombinerar Shatford Panofskys teorier om hur man kan analysera en bild med Ranganathans teorier om facetterad klassifikation. Hon använder Ranganathans fem facetter personlighet, ämne, energi, rum och tid och kombinerar dem med Panofskys tre nivåer vid bildanalys vilka är som tidigare nämnts preikonografisk-, ikonografisk- och ikonologisk nivå. Genom att tillföra dessa aspekter på Ranganathans facetter får man ett klassificeringssystem som tillåter många beskrivningsmöjligheter för en bild.¹¹² Jag tänkte lite mer ingående beskriva Shatfords idéer.

Ranganathan första facett är personlighet och den andra är ämne. Dessa två sammanför Shatford till en kategori som hon kallar vem. Vem svarar på vem en bild handlar om. Det kan vara icke levande eller levande konkreta objekt eller varelser. Denna första aspekt på en bild kan sen delas upp i specifik (specific of) som är individuella namn, individuella personer, individuella djur eller individuella ting, allmän (generic of) som är vilken sorts personer, djur eller ting det rör sig om, med om (about) tillsist rör det sig om dessa personer, djur eller ting är mytologiska figurer och eller symboler för något. Nästa facett enligt Ranganathan är energi. Shatford menar att denna facett svarar på frågan vad. Vad är det som objekten eller varelserna

¹⁰⁸ Encinas, Lloréns, Amescua 1999, s. 25.

¹⁰⁹ Large, Tedd, Hartley 1999. s 105.

¹¹⁰ Large, Tedd, Hartley 1999. s 105

¹¹¹ Shatford 1986, s. 28.

¹¹² Shatford 1986, s 48-49.

på en bild gör. Det kan vara aktioner, händelser eller känslor. Även denna facetten är delad i tre aspekter. Specifik svarar på vilken individuell händelse bilden visar, allmänt svarar på händelser och tillstånd men inte specifika sådana utan allmänna och om svarar på vilka känslor som manifesteras genom händelsen. Nästa facett är rum och svarar på frågan var. Specifik är individuell geografisk position, allmän är vilken sorts plats det är, geografisk eller arkitektonisk, om i detta fall svarar mot symboliska platser eller abstraktioner som manifesteras genom en viss plats. Den sista facetten är tid och svarar på frågan när, specifik motsvarar linjär tid som datum eller perioder, allmän är cyklisk tid, årstider eller tid på dagen, om tillsist står för känslor eller abstraktioner som symboliseras med en viss tid.¹¹³

En annan teori om hur man kan klassificera bilder har framförts av Susanne Örnager.¹¹⁴ Hon använder liksom Shatford Panofskys tre analysnivåer av en bild. Dessa kombinerar hon med teorier från Ronald Barthes som kan ses som en företrädare för semiotiken där han framförallt har studerat reklamfotografier. Örnagers kombinerar dessa båda teorier och har använt dem vid analysen av pressfoton. Hon menar att de aspekter på Panofsky tre nivåer som kallas specifikt och allmänt kan anses motsvara den nivå av bildanalysen som inom semiotiken kallas den denotativa och den nivå som kallas om (about) kan anses motsvara den konnotativa delen av bildanalysen inom semiotiken. Det som konkret kan ses på bilden är det litterära meddelandet (specifikt, allmänt) medan de associationer som bilden kan ge upphov till kallas det symboliska meddelandet (om). Örnager menar att Panofskys och Barthes teorier om bildanalys kan anses uttrycka ungefär samma sak.

Som en konsekvens av ovan förda resonemang menar Örnager att det minimum av aspekter man måste ta hänsyn till vid analysen av varje (press)bild är:

- Namngivna personer (vem)
- Geografisk information (var)
- Tidsinformation (när)
- Särskilda händelser (vad)
- Stämningar och känslor (tydliga eller underliggande)
- Associationer (vad)
- Storleken på fotot¹¹⁵

¹¹³ Shatford 1986, s. 49-55.

¹¹⁴ Örnager, Susanne 1996. *View a picture, theoretical image analysis and empirical user studies on indexing and retrieval*, s. 31-40

¹¹⁵ Örnager 1996, s. 37.

5. Outline

I detta kapitel kommer jag närmare att se på ämnesklassifikationssystemet Outlines historia och redogöra för den länsmuseumkontext där Outline framförallt används och som jag har valt att studera. Mitt syfte med uppsatsen är att undersöka om Outline verkar fungera i den kontext där det används och därför är en genomgång av den samma av vikt.

5.1 Outlines historia

Outline (Outline of Cultural Materials) skapades i USA efter första världskriget som ett svar på de behov som uppstått då dokument som handlade om kulturer från hela världen behövde klassificeras. Det var dokument så som fotografier, kartor och etnologisk och socialantropologisk litteratur. Utvecklandet av systemet skedde inom "Human Area Relations Files" i New Haven och ämnesklassifikationssystemet publicerades första gången i USA 1938.¹¹⁶ I Sverige publicerades en översättning av Outline första gången 1973. Det hade då länge inom den kulturhistoriska museivärlden ansetts behövas ett system för att kunna systematisera dokumenten i samlingarna efter ämnesområden. Målet var också att försöka införa en enhetlig terminologi inom området. Arbetet med dessa frågor hade framförallt pågått på Nordiska Museet som var och är det största och viktigaste museet för kulturhistoria i Sverige. Arbetet med att utveckla någon form av klassifikationssystem startade redan 1919 och genomgick diverse turer innan arbetet kom igång ordentligt i juli 1965 genom att staten hade tillskjutit medel i form av 10 000 kr. Albert Eskeröd på Nordiska Museet var den som höll i projektet. Medarbetare på museet uppmanades att fundera över hur de ville att samlingarna skulle klassificeras/indexeras för att göra dem mer lätthanterliga. Ett år senare i juni 1966 hölls en konferens på Nordiska Museet där även representanter från andra kulturhistoriska museer och organisationer var inbjudna. På konferensen fastslogs ett antal kriterier som museet skulle arbeta utifrån vad gällde samlingarna och dess systematisering och dokumentation. Det beslutades att man borde ansluta sig till ett internationellt klassifikationssystem och valet föll på Outline.¹¹⁷

Det tog då några år att översätta och bearbeta Outline till svenska och den första utgåvan publicerades alltså 1973. Systemet kom dock inte att kallas Outline utan fick namnet "Översikt över kulturinventariet". Nästa utgåva publicerades 1980 då den förra upplagan ansågs, efter bara några år, vara i behov av revision. Det som förändrades mellan första och andra utgåvan var framförallt att mer av texten som fanns till varje ämneskategori i den amerikanska originalutgåvan av Outline också togs med och översattes till svenska. Detta för att systemet skulle kunna användas på ett mer mångsidigt sätt. "Det gamlas [systemet] ensidiga inriktning på museiföremålen har visat sig mindre ändamålsenlig, då systemet numera begagnas även för arkivaliskt material".¹¹⁸ 1980 har "Översikt av kulturinventariet" börjat att användas på annat än endast föremål, vilket betyder att t ex bilder och andra arkivhandlingar som handskrifter började att klassificeras med systemet. I den upplaga som publicerades 1980 var registret separat då man menade att det skulle bli enklare att kunna hålla det uppdaterat om inte hela systemet behövde tryckas om ifall det bara var ändringar eller tillägg som behövde ske endast i registret.¹¹⁹

¹¹⁶ *Dokumentera! : Museernas dokumentation av föremål och bilder* 1981, s 19.

¹¹⁷ Berg G:son, Kerstin 1971. *Kulturhistorisk nomenklatur: En orientering om försöksverksamheten vid Nordiska museet*, s. 114-115.

¹¹⁸ *Översikt över kulturinventariet*. 1980, s. 7.

¹¹⁹ *Översikt över kulturinventariet* 1980, s. 7.

Drygt ett decennium senare, 1993, publicerades "Översikt över kulturinventariet" för tredje gången i Sverige. En utgåva som enligt förordet är kraftigt reviderad och anpassad till svenska förhållanden. Den nya utgåvan anses vara mer användarvänlig, framförallt genom att det finns en utförlig inledning där det anges hur systemet är tänkt att användas.¹²⁰ Klassifikationssystemet byter i och med den reviderade upplagan 1993 också namn och kallas nu "Outline, ämnesklassifikationssystem för svenska museer".

5.2 Outlines kontext

I Sverige används Outline som bildklassificeringssystem på kulturhistoriska museer, företrädesvis på läns museerna. Begreppen museum och kulturhistoria är så vardagliga att vi sällan reflekterar över dem. Men vad betyder de egentligen?

Norstedts Uppslagsbok skriver så här om museum: "museum (av grek *museion* plats som helgats åt muserna) i forntiden urspr musernas tempel, sedermera vetensk o konstnärliga institutioner. Numera betecknar ordet saml av föremål som, ordnade efter vissa system, hålls tillgängliga för allmänheten".¹²¹ En relativt ny och mer utförlig definition föreslås i en av statens offentliga utredningar, *Minne och bildning, museernas uppdrag och organisation*.¹²² Den lyder som följer: "Ett museum är en del av samhällets kollektiva minne. Museet samlar in, dokumenterar, bevarar och levandegör föremål och andra vittnesbörd om människors kultur och miljö. Det utvecklar och förmedlar kunskap och bjuder upplevelser för alla sinnen. Det är öppet för allmänheten och medverkar i samhällsutvecklingen. Museets syfte är bildning för medborgarna".¹²³ För att kunna räknas som ett museum finns det fyra kriterier som ska vara uppfyllda. Denna definition bygger på ICOM, den internationella museiorganisationens definition:

1) "ett museum är en organisation som genom förvärv och bevarande, forskning och dokumentation, förmedling och undervisning ska främja förståelsen av det kulturella arvet och fördjupa kunskaperna om samhällets framväxt och dess situation idag 2) samlingar och verksamheter ska vara garanterade ett framtida bestånd 3) verksamheten ska ledas av kvalificerad personal samt 4) museet ska vara tillgängligt och öppet för offentlig insyn."¹²⁴

Museerna har fyra huvuduppgifter: samla in och dokumentera, vårda och bevara, visa, undervisa och förmedla, och att forska.¹²⁵ Det finns fem olika ansvarsområden inom museiväsendet. Dessa är konst, arkeologi, kulturhistoria, naturhistoria och etnografi. Inom vart och ett av dessa områden finns det ett ansvarsmuseum som ska vara en resurs för hela landet. De fem ansvarsmuseerna i Sverige är Statens konstmuseer, Statens historiska museer, Nordiska museer, Naturhistoriska Riksmuseet och Folkets museum – etnografiska.¹²⁶

Ett länsmuseum är ett museum som representerar en viss geografisk region, vanligtvis ett län. Läns museerna har ansvar för alla ovan nämnda områdena, men tyngdpunkten ligger på

¹²⁰ *Outline* 1993, s 13.

¹²¹ "Museum". *Norstedts Uppslagsbok*, 1992, s. 863.

¹²² *Minne och bildning: museernas uppdrag och organisation* 1994, s 30.

¹²³ *Minne och bildning: museernas uppdrag och organisation* 1994, s. 30.

¹²⁴ *Mot glömskans tyranni: en nationell bevarandeplan för fotografi* 1997, s. 18.

¹²⁵ *Minne och bildning: museernas uppdrag och organisation* 1994, s. 83ff.

¹²⁶ *Mot glömskans tyranni: en nationell bevarandeplan för fotografi* 1997, s. 19.

arkeologi, kulturhistoria och konst.¹²⁷ Läns museerna har dock som övergripande ämnesområde kulturhistoria som också t ex Nordiska museet har.¹²⁸

Då Outline är tänkt att användas på kulturhistoriska museer ska jag försöka definiera vad kulturhistoria är eller kan anses vara. Jag vill med denna diskussionen försöka ringa in de ämnen som Outline är utformat för att täcka. Kanske skulle man först behöva definiera begreppet kultur för att ringa in kulturhistoria. Kultur är ett latinskt ord och betyder ”odling, renodling, andlig odling, förädling, förfining, bildning”.¹²⁹ Ordet kultur må ha denna grundbetydelse men jag tror det är sällan man tänker på ovan nämnda termer när man t ex använder uttryck som som ”kulturnät” och ”kulturdepartementet”. Det vanliga är istället att man tänker på *vilka uttryck som kulturen tar sig*. Vilka uttryck tar sig förädlingen, förfiningen och bildningen. Hur gestaltas uttrycken i samhället? Människors strävan efter förädling, förfining och bildning ger upphov till det som kan kallas kultur. Film, teater, musik, litteratur, arkitektur, konst i alla dess former är kultur. Men begreppet kultur kan också uttrycka andra betydelser som i uttrycket ”en främmande kultur”.

Kulturbegreppet är ett komplext begrepp och för att något bringa klarhet i detta kan man dela upp begreppet i två huvudtyper. De kan kallas för ”det traditionella kulturbegreppet” och det ”antropologiska och sociologiska kulturbegreppet”.¹³⁰ Det traditionella kulturbegreppet (som inte är *ett* kulturbegrepp utan ett flertal) kan sägas vara de ”konstarter” som jag räknade upp tidigare, så som t ex litteratur och musik. Det antropologiska och sociologiska kulturbegreppet (som inte heller är ett enhetligt begrepp) härstammar från distinktionen mellan natur och kultur.¹³¹ Lite förenklat skulle man kunna säga att allt som inte är natur tillhör kulturen. Då öppnar sig kulturbegreppet och släpper in ett begrepp som t. ex. ”ungdomskultur”. Få tänker väl på det traditionella kulturbegreppet, så som t ex litteratur och arkitektur när man betraktar ordet ”ungdomskultur”. Det brukar istället handla om grafitti, hiphop eller hur många öl ungdomarna dricker på fredagskvällen. Nu är visserligen grafitti och hiphop konst och dans men inte riktigt accepterade som ”riktiga” konstformer i alla kretsar.

En ganska allmän definition av kulturhistoria lyder som följer ”vetenskapen om kulturens, den andliga el. materiella odlingens och det dagliga livets utveckling”.¹³² En sådan definition är relativt vag och säger egentligen inte så mycket om vilka ämnen som skulle kunna räknas in. En annan definition hämtad från Bonniers lexikon som publicerades mellan 1961-67 menar att kulturhistoria ”handlar om den mänskliga kulturens former och utveckling, såväl den materiella som den andliga. Ämnet är uppdelat i ett flertal discipliner, t. ex. arkeologi, etnografi, konst- litteratur- och lärdoms historia.”¹³³ En sådan definition ringar mer in ämnet samtidigt säger den bara vilka ämnen som *kan ingå* i definitionen och inte vilka som faktiskt ingår. Andra definitioner av kulturhistoria tar fasta på att ämnet sysslar med forskning om den mänskliga kulturen men inte det politiska livet. Bra Böckers lexikon från 1997 definierar kulturhistoria så här: ”vetenskap som i motsats till den politiska historien utforskar kulturlivet och civilisationsprocessen.....”¹³⁴

¹²⁷ *Museiboken* 1984.

¹²⁸ *Museiföreningens medlemslista 2000*.

¹²⁹ ”Kultur”. *Norstedts uppslagsbok* 1992, s. 688.

¹³⁰ Ahlberg, Lars-Olof 1995. *Om kulturbegreppet*, s. 169.

¹³¹ Ahlberg 1995, s. 170.

¹³² ”Kulturhistoria”. *Bonniers stora lexikon* 1985, s. 230.

¹³³ ”Kulturhistoria”. *Bra Böckers lexikon* 1995, s. 35.

¹³⁴ ”Kulturhistoria”. *Bra Böckers lexikon 2000* 1997, s. 195.

Inom museivärlden finns det fem ansvarsområden som olika sorts museer har ansvar för. Läns museerna har som tidigare nämnts uppgift att lägga tonvikten med sin verksamhet på arkeologi, kulturhistoria och konst.¹³⁵ Genom att dela upp museiverksamheten i dessa fem områden kan man avläsa att enligt den uppdelningen innesluter inte kulturhistoria områdena konst, arkeologi, naturhistoria eller etnografi.

Man skulle kunna se på hur SAB-systemet behandlar kulturhistoria. Det visar sig att "Allmän kulturhistoria" är en undergrupp till huvudgruppen "Historia".¹³⁶ "Allmän kulturhistoria" kommer tillsammans med "Allmän socialhistoria", "Allmän ekonomisk historia" och "Historiska hjälpvetenskaper" sist i huvudgruppen "Historia". I texten som hör till "Allmän kulturhistoria" står det att "Särsk områden av andlig eller materiell kultur – resp avdelning (ev med tilläggsbeteckning :k). T ex E:k Uppfostran och undervisningens historia, Ib Konsthistoria, Traditionell folkkultur – M."¹³⁷ Det tilläggs också att "...forsknings- och specialbibliotek som önskar hålla kulturhistoria samlad på avd Kt tillämpas kronologisk uppdelning [...] och geografisk uppdelning..."¹³⁸ Eftersom man inte ska klassificera dokument på allmän kulturhistoria i första hand (om man inte är ett specialbibliotek och så önskar) utan istället använda tilläggsbeteckningen för historia på dokument som behandlar ett speciellt ämne (kultur)historia verkar det bli dokument som kan vara svåra att placera inom ett visst ämne som hamnar på "Allmän kulturhistoria" i SAB-systemet. Jag prövade att göra en sökning i Libris på Kt i fältet för SAB-klassifikations sökning. Jag fick 1134 träffar och av de 25 översta på träfflistan var det flera verk som jag tror är typiska dokument som kan vara svåra att placera in någon annanstans i SAB-systemet än just här.¹³⁹ Några exempel på titlar är Dass, Flört & Fjärt & pillefjong – har också en historia, Min käpp, Om kyssar, Bröstens historia och Leksakssoldater. Jag är väl medveten om att denna lilla undersökning inte är utförd med de krav på vetenskaplighet som finns, men jag ville ha med den som ett exempel på att kulturhistoria kan betraktas som ett ganska smalt ämne där ämnen som inte direkt passar in någon annanstans placeras, i alla fall i SAB-systemet.

I en uppslagsbok från förra seklets början, Nordisk familjebok, beskrivs kulturhistoria mycket utförligt och jag tror att denna definition ligger nära den som påverkat Outline till att bli utformat på det sättet som systemet är. Detta tycker jag mig se i utformandet av Outlines huvudgrupper. Jag citerar valda delar av artikeln. "Kulturforskaren skall ge en bild af folkets inre lif och dettas olika yttringar, från de dagliga företeelserna ända upp till de ädlaste frukterna af ideella sträfvanden. Människans kamp med naturen, åtkomsten af råvaror, skilda folks byggnadssätt, bostäder och bohag, grafskick, klädedräkter och smycken, mat- och dryckesordning, njutningsmedel, nödort och lyx [...]. För övrigt kan kulturhistorien i sitt framträdande betraktas som en reaktion mot det ensidiga sätt, hvarpå den politiska historien skrefs..."¹⁴⁰

Inom ett bildområde, nämligen fotografiet, som det finns gott om i kulturhistoriska museernas arkiv, finns det en förklaring till vad kulturhistoria är, liksom vad ett kulturhistoriskt foto är: "Med kulturhistorisk menas såväl förgången tid som nutidshistoria.

¹³⁵ *Motglömskans tyranni: En nationel bevarandeplan för fotografi*, s 19.

¹³⁶ *Klassifikationssystem för svenska bibliotek* 1997, s. 113.

¹³⁷ *Klassifikationssystem för svenska bibliotek* 1997, s. 113.

¹³⁸ *Klassifikationssystem för svenska bibliotek* 1997, s. 113.

¹³⁹ Sökning i Libris 29-03-01 kl. 16.00.

¹⁴⁰ Fahlstedt, E. 1911. "Kulturhistoria". I *Nordisk familjebok*, sp. 227-228

Med kulturhistoriska fotografier menas de fotografier vars primära uppgift är att dokumentera människors miljö, liv och arbete”.¹⁴¹

Kan man kanske då säga att kulturhistoria är allt som syftar till att dokumentera människors miljö, liv och arbete. Vilka vetenskaper är det som sysslar med sådan forskning? Det måste sägas helt bero på vilken inriktning man har på forskningen. Historia, etnologi, antropologi, ekonomi eller arkeologi kan alla vara inriktade på människors miljö, liv och arbete. Men de kan också ha andra forskningsinriktningar. Jag tror att man ska se begreppet kulturhistoria som en övergripande term där egentligen vilket ämne som helst kan ingå. Det viktiga är inte vilket ämne det är utan ur vilken inriktning man väljer att studera ämnet. Jag tror att kulturhistoria så som museerna använder begreppet mer tillhör det antropologiska och sociologiska kulturbegreppet än det traditionella kulturbegreppet när vi rör oss inom de kulturhistoriska museerna och alltså inom Outlines kontext.

¹⁴¹ Ståhl, Margareta 1992. *Foto i Focus: utredning om fotografi vid Nordiska museet*, s. 7.

6. Outline och klassifikationsteori

Ett ämnesklassifikationssystem som används på ett museum ska underlätta för personalen och dess besökare att finna den information de vill finna. Så här skriver redaktörerna i inledningen till Outline: "Ett ämnesklassifikationssystem är ett hjälpmedel för att hitta rätt i samlingarna och finna alla objekt inom ett ämnesområde. Ett klassifikationssystem ordnar ett kunskapsmaterial så att delar som hör ihop förs samman".¹⁴² Jag kommer i detta kapitel att undersöka om Outline är konstruerat enligt de krav som Rowley menar att ett klassifikationssystem bör uppfylla för att anses som ett väl fungerande system. Hur är Outline uppbyggt, enligt vilka principer?

6.1 Outlines uppbyggnad

Rowley menar, som jag tidigare nämnt att ett klassifikationssystem ska bestå av tre komponenter. Schemat ska visa ämnenas hierarkiska relationer, notationen och ett index.¹⁴³ Hur ser dessa komponenter ut i Outline?

Outline består av 80 huvudgrupper, vilket är väldigt många. En jämförelse kan göras med SAB-systemet som har 25 huvudgrupper eller UDK och Dewey som endast har 9 huvudgrupper. Outlines huvudgrupper är numrerade från 10-89 vilket alltså ger 80 huvudgrupper. Då har jag inte räknat med gruppen 000 som används på "obestämbart material", alltså i det här fallet bilder som inte går att innehållsbestämma. De åttio huvudgrupperna är i sin tur indelade i 27 avdelningar med rubriker. Dessa rubriker har egentligen inte någon funktion, eftersom det inte är någon hierarkisk nivå mellan rubrikerna och de huvudgrupper som ligger under rubrikerna. (se bilaga 1) Troligtvis har denna indelning gjorts för att göra systemet mer överblickbart. Indelning fanns inte i de tidigare utgåvorna av Outline utan kom först med utgåvan 1993.

De 80 huvudgrupperna har ett antal undergrupper som för att markera att de är undergrupper får ett tillägg på en siffra till. I den senaste utgåvan har även ännu en siffra lagts till på några avdelningar då systemet inte ansågs möjliggöra önskad finindelning.¹⁴⁴ Det blir då fyra siffror på vissa avdelningar. Outline visar ämnenas hierarkiska relationer även om det bara i allmänhet är två hierarkier och i några fall tre hierarkier. Systemet hade kanske kunnat omarbetats på ett enkelt sätt när ändå huvudgrupperna delats in i 27 avdelningar som skedde i utgåvan som publicerades 1993. Då kunde dessa 27 blivit huvudgrupper och de andra huvudgrupperna kunde blivit undergrupper. Detta skulle lett till att Outline hade fått en hierarkisk nivå till. Vilket jag tror hade varit bra då 80 huvudgrupper är svårt för att inte säga mycket svårt att överblicka. Notationen i Outline består av endast siffror, två siffror för huvudgrupp, tre siffror för undergrupp och fyra siffror för undergrupp till undergrupp. Det är dessutom meningen att Outline ska vara ett så pass flexibelt system att den enskilda organisationen kan välja att bygga ut vissa avdelningar om så anses behövas. Om organisationen har en mindre samling räcker det kanske att endast använda huvudgrupperna.¹⁴⁵ Outline har ett alfabetiskt index (kallas för katalogen) som är publicerat tillsammans med själva systemet. I tidigare upplagor har registret publicerats för sig. I indexet är alla ämnen som Outline täcker förtecknade i alfabetisk ordning.

¹⁴² Outline 1993, s. 11.

¹⁴³ Rowley 1992, s. 177.

¹⁴⁴ Outline 1993, s. 14.

¹⁴⁵ Outline 1993, s. 14.

För att fortsätta med Rowleys kriterier för hur ett fungerande klassifikationssystem bör vara utformat menar hon att i ett specialsystem inom ett visst ämnesområde ska alla där förekommande ämnen finnas representerade.¹⁴⁶ Ett enkelt påstående men mycket svårt att undersöka. Outline är skapat för ”användning vid i första hand landets kulturhistoriska museer.”¹⁴⁷ Som den tidigare diskussionen av begreppet ”kulturhistoria” har visat är detta ett komplext begrepp och svårt att enkelt kunna definiera. Man skulle istället kunna börja från andra änden och utifrån Outline försöka att konstruera en definition av kulturhistoria. De ämnen och företeelser som tas upp i Outline skapar tillsammans ett ämnesområde som i så fall är kulturhistoria. Vare sig man börjar från den ena eller andra änden för att reda ut vad kulturhistoria är eller vad Outline menar att kulturhistoria är blir den uppgiften för stor för denna uppsats. Frågan hade troligtvis krävt en egen uppsats för att ordentligt bli undersökt.

Nästa kriterium från Rowley handlar om att varje avdelning i klassifikationssystemet ska vara anpassad efter storlek till hur mycket dokument det finns inom varje ämnesområde.¹⁴⁸ Även här stöter vi på patrull då man faktiskt är tvungen att ha en definierad samling för att kunna avgöra hurvida en ämneskategori är lagom stor. Redaktörerna till Outline skriver i inledningen till systemet att de avdelningar som har blivit ytterligare finindelade med en fjärde siffra är de avdelningarna där det enligt deras erfarenhet funnits väldigt mycket dokument.¹⁴⁹

Vidare skriver Rowley att ämnen som är ”släkt” ska finnas nära varandra i systemet. Till viss del är det så i Outline i och med att huvudgrupperna har blivit sammanförda i de tidigare nämnda 27 avdelningarna. De huvudgrupperna som finns under varje sådan avdelning har gemensamma drag. Man skulle sen kunna dela in dessa 27 avdelningarna till några större grupper för att få en bättre överblick hurvida ämnena som finns nära varandra kan anses vara närbesläktade. Kerstin G:son Berg har i en kommentar till Outline (utgåvan från 1980) formulerat en indelning av Outlines kategorier till sju områden.¹⁵⁰

”Block 1 handlar om att ringa in en kultur, lokalisera, identifiera och ge data om områdets befolkning och ”dess fysiska beskaffenhet”.

Block 2 handlar om områdets befolknings vad gäller historia och typ av kultur.

Block 3 handlar om ”kulturbärarnas” dagliga liv. Hur de kommunicerar, dokumenterar, klär och föder sig.

Block 4 handlar om teknologi, maskiner, arbete och samfärdsmedel.

Block 5 handlar om människans liv i familjen och i samhället.

Block 6 handlar om det andliga livet där både religion och vetenskap finns med.

Block 7 handlar om människans fostran, utbildning och ”inpassning i samhället från avlandet till långvården”.¹⁵¹

Att ämnena kommer i just den ordning de gör anser jag inte vara helt självklart. Jag tror dock att man får se på ordning av ämnena med ett perspektiv som om man skulle komma till en helt främmande kultur och börja att beskriva den. Då börjar man kanske att beskriva var kulturen finns, hur människorna ser ut, hur de försörjer sig, lever och dör. Beskrivningen börjar med samhället, det offentliga livet och slutar i det privata livet med födelse och död. Däremot ser

¹⁴⁶ Rowley 1992, s. 227.

¹⁴⁷ Outline 1993, s. 9.

¹⁴⁸ Rowley 1992, s.178.

¹⁴⁹ Outline 1993, s. 16.

¹⁵⁰ Berg, G:son, Kerstin 1996. *Användning av Outlinesystemet*.

¹⁵¹ Berg, G:son 1996.

jag ingen tydlig och uppenbar ordning i Outline-systemet som den som påtalats finns i t ex SAB- systemet, vilket kan anses gå från det högsta, religionen mot det lägsta, naturen.¹⁵² Outline skapades från början för att klassificera dokument från andra kulturer och inte specifikt från den egna kulturen (USA) och därför kan det kännas som om det finns en viss distans i namnen på t ex huvudgrupperna eller i ovan nämnda block. Denna distans kan ses som både positiv och negativ. Kerstin G:son Berg skriver: "Kanske skadar det inte att betrakta den svenska kulturen från en global utsiktspunkt".¹⁵³ Andra menar att "många titlar på rubriker är märkliga och främmande" och tycker att Outline behöver anpassas till nordiska förhållanden.¹⁵⁴

Rowley menar att klassifikationssystemet måste vara flexibelt.¹⁵⁵ Avdelningar måste kunna byggas ut och anpassas efter den utveckling som sker i kontexten där systemet är tänkt att fungera. På denna punkten tycker jag att Outline verkar fungera bra. I inledningen till systemet skriver redaktörerna att det är meningen att systemet ska kunna finindelas efter behov.¹⁵⁶ Varje huvudgrupp kan alltså finfördelas genom att fler hierarkier tillförs. Detta går bara att göra till en viss gräns eftersom ett nummer som t ex 28 som står för "textil, skinn och fibrer" bara kan indelas i 281-289. Ett av dessa nummer t ex 286 kan i sin tur bara delas in i 286 1 till 286 9. I ovan använda exemplet är alla nummer 281-289 upptagna och även 286 1-286 9 är "fullt". Systemet är dock inte alls "fullt" överallt och framförallt inte på "finindelningnivån". I upplagan som kom 1993 hade en ny huvudkategori tillförts, huvudgrupp 89 "Folktrö" och det finns ingenting som hindrar att fler huvudkategorier skulle kunna införas även om det redan nu kanske finns lite för många huvudgrupper. Sammanfattningsvis kan sägas att Outline verkar vara relativt enkelt att bygga ut eller förändra för den enskilda organisationen efter behov.

Outline är ett enumerativt system vilket gör att alla dess ämnen är definierade och finns listade i indexet. Där finns enkla och sammansatta ämnen och de har bara en plats i systemet dit de hör. Den kritik som Rowley riktar mot enumerativa system gäller även mot Outline, framförallt i fråga om dubbelklassning då Rowley menar att detta är något man helst ska undvika medan redaktörerna till Outline menar att det normala vid klassificeringen av en bild är trippelklassning.¹⁵⁷ Outline är avsett att användas på alla sorters dokument och en bild t ex kräver ofta flera sökingångar då en bild kan vara intressant ur flera olika perspektiv. Det finns inga facett-liknande tillägg i Outline utan det är ett "rent" enumerativt system. Detta gör systemet förhållandevis enkelt att lära sig men gör samtidigt att man är tvungen att använda flera Outline nummer för att kunna beskriva innehållet i en bild. Redaktörerna skriver i inledningen till Outline att man helst inte ska använda fler än tre Outline nummer till varje dokument, men de poängterar samtidigt att ju fler realnummer desto fler sökingångar.¹⁵⁸ Med tanke på att många bilder nu digitaliseras och görs sökbara i databaser borde det inte vara något hinder att använda fler Outline koder om så anses behövas.

Outline har ren notation, endast siffror. Dessa går inte att kombinera till sammansatta ämnen, utan man gör dubbel- eller trippelklassning. Eftersom Outline är uppbyggt på kategorier som börjar på 10 skulle man kunna ha huvudklasser till nummer 99 utan att den hierarkiska nivån påverkas. Systemet har nu 80 huvudklasser och det skulle alltså kunna tillföras 10 nya

¹⁵² Hansson 1999, t ex s. 147.

¹⁵³ Berg G:son 1996.

¹⁵⁴ Andersson, Jönsson 1985, s. 37.

¹⁵⁵ Rowley 1992, s. 179.

¹⁵⁶ Outline 1993, s. 16.

¹⁵⁷ Outline 1993, s. 16.

¹⁵⁸ Outline 1993, s. 17.

huvudklasser om så ansågs behövas. Eftersom koderna i Outline bara består av siffror kan de inte påstås vara mnemotekniska.

Rowley påpekar en viktig aspekt då hon tar upp hur utgivning och publicering av ändringar sker av ett klassifikationssystem.¹⁵⁹ Nordiska Museet är ansvarig utgivare för Outline och har som tidigare nämnt givit ut Outline i tre upplagor. Det har däremellan inte publicerats några tillägg eller ändringar. Omarbetningarna verkar inte ha skett med en viss tidsintervall utan istället då det ansetts nödvändigt med en revidering. Ett problem som uppstår då nya reviderade upplagor kommer ut är hurvida organisationen ska omklassificera de dokument som är berörda av de förändringar som skett inom systemet. Hur det står till med detta då det gäller Outline har jag haft svårt att få fram några uppgifter om.

¹⁵⁹ Rowley 1992, s. 196-197

7. Outline och teorier kring bildanalys

I detta kapitel har jag tänkt att undersöka vilken syn på bilden som ligger bakom utformandet av de regler det är tänkt att man ska följa då man klassificerar bilder med Outline. Kan man se att en viss form av bildanalys var styrande då reglerna formades? Vad är det i bilden man ska ta fasta på?

Jag tänkte börja med att ta upp "Outlines sju grundprinciper". Det är dessa principer som systemet bygger på vare sig det gäller klassificering av bilder, föremål, böcker o.dyl.

Grundprinciperna modifieras sedan i två olika tabeller. En avsedd att användas vid klassificering av föremål och en avsedd att användas vid klassificering av bilder.

Grundprinciperna och de två olika tabellerna skiljer sig mycket litet åt. Enligt Outline ska man gå tillväga på i stort sätt samma sätt vare sig man klassificerar en bild eller ett föremål. De sju grundprinciperna för klassificering enligt Outline är:

1. "Varje kulturelement ingår för det första i ett **aktivitetsmönster**, dvs. en norm för motorisk, verbal eller implicit, dvs. underförstådd, förtäckt eller maskerad handling. En sådan aktivitet utgör grunden vid klassificering av grupper som 484 (resor), 521 (konversation) och 674 (kriminalitet).
2. En aktivitet är vanligen aktuell endast under vissa **omständigheter**, t. ex. knuten till tid eller plats. Kategorier som 527 (arbetsfria dagar och festdagar), 731 (katastrofer) och 841 (menstruation) omfattar olika aktiviteter som karaktäriseras av att de endast förekommer då och då.
3. För det tredje är aktiviteter ibland förknippade med **en speciell grupp av personer som utför dem**, dvs. en kulturellt definierad klass av personer, människor med viss status eller medlemmar i en speciell grupp. Kategorier som 462 (arbetsfördelning mellan könen), 614 (syskon) och 793 (prästerskap) beror mer på vem som utför handlingen än vilka aktiviteter som utföres eller omständigheterna kring utförandet
4. För det fjärde är en aktivitet vanligen riktad mot ett **objekt**, som kan vara ett ting, ett djur eller en person. Kategorier som 235 (fjäderfäskötsel), 252 (matberedning) och 855 (barnavård) är huvudsakligen orienterade runt det eller dem som är föremål för aktiviteterna.
5. För det femte är många aktiviteter förbundna med bruket av **hjälpmedel**, både för dem som utför aktiviteten och mot det / dem som aktiviteten riktas mot. Det kan röra sig om föremål som t. ex. 206 (telefon och telegraf) och 411 (arbetsbyte och gemensamhetsarbete) och 676 (ombud)
6. För det sjätte förväntas aktiviteten ha en avsikt eller ett **mål**. I första hand är det avsikten som skall avgöra om något skall klassificeras som 211 (hjälpmedel för minnet), 754 (sjukdom genom trolldom) eller 861 (uppfostringsmetoder).
7. Slutligen har vanligen en aktivitet ett konkret **resultat**, som antingen rör den som utför aktiviteten eller föremålet för aktiviteten eller båda. Resultatet överensstämmer ofta med avsikten, speciellt ifråga om tekniska aktiviteter. Det kan emellertid vara så att avsikt och resultat inte överensstämmer, t. ex. som med trolldom, där avsikten är att skada en person, medan resultatet är att de aggressiva impulserna hos en person tillfredsställs. Kategorier

som 396 (skeppsbyggeri) och 681 (straffarter) definieras primärt som resultatet av aktiviteterna.”¹⁶⁰

Redaktörerna till Outline skriver vidare ”Om det vore möjligt med ett klassifikationssystem där var och en av de ovan beskrivna 7 principerna genomfördes i sin fulla konsekvens, skulle systemet bli översiktligt och obrukbart och uppsplittra det deskriptiva materialet på ett olyckligt sätt.¹⁶¹ Dessa rader är enligt de svenska redaktörerna en fri översättning från den amerikanska förlagan.¹⁶² Ett sådant påstående hör hemma i en databas eller ett arkiv som inte är digitaliserad. Om dokumenten digitaliseras finns det ingenting som hindrar att fler aspekter, fler Outlinenummer kan användas på varje dokument.

Om man endast ser på Outlines grundprinciper skulle man kunna föreställa sig dem i ett facetterat klassifikationssystem då var och en av de ovan nämnda principerna skulle vara en facett och i så fall skulle man kunnat få med fler aspekter på varje föremål eller bild utan att systemet skulle blivit översiktligt. Men så är alltså inte Outline uppbyggt eller tänkt att användas.

Om vi går vidare och ser på hur grundprinciperna ser ut när de modifierats för att användas på bilder. De ser då ut på följande sätt:

1. ”Vad gör personerna på bilden? Vilket **aktivitetsmönster** beskrivs? Är man t. ex. ute på bilresa? Vanligtvis är detta huvudklassificeringen.
2. Beskriver bilden en aktivitet under vissa **omständigheter**? Är det födelsedagskaffe man dricker och inte det vanliga eftermiddagskaffet?
3. Är det en **speciell grupp av människor** som bilden beskriver? Kanske är det en yrkeskategori som är avporträtterad?
4. Beskriver bilden en aktivitet som riktas mot ett **objekt**, som kan vara ett ting, ett djur eller en person? Föreställer bilden någon som matar höns t. ex.?
5. Visar bilden exempel på **hjälpmedel** använda vid en viss sorts aktivitet? Pratar någon i telefon på bilden t. ex.?
6. Har aktiviteten på bilden ett **mål**? Beskriver bilden en läkare som behandlar en patient?
7. Visar bilden på aktivitetens konkreta **resultat**? Är motivet på bilden en möbelsnickares mästestycke?”¹⁶³

Redaktörerna skriver vidare: ”När man klassificerar en bild är det helheten, dvs. oftast det motiv som fotografen sökt fånga, som är det viktiga. Tar man hänsyn till bildens alla detaljer riskerar man att få alltför stor mängd realnummer på varje bild.”¹⁶⁴

Kan man på det sättet man ska analysera en bild enligt Outline se drag från den semiotiska bildanalysen? Man talar inom semiotisk bildanalys som tidigare nämnt om två aspekter för att beskriva en bild, den denotativa och den konnoativa.¹⁶⁵ De denotativa delen av en bildanalys ska beskriva det som sker i bilden, det som kan objektifieras och identifieras. Den konnoativa delen av bildanalysen ska se på vilka associationer det som har beskrivits i den denotativa analysen ger upphov till. Det som ska beskrivas enligt semiotiken i det denotativa kan ses i

¹⁶⁰ Outline 1993, s. 15.

¹⁶¹ Outline 1993, s. 15.

¹⁶² Outline 1993, s. 15.

¹⁶³ Outline 1993, s. 24.

¹⁶⁴ Outline 1993, s. 24.

¹⁶⁵ Bildanalys 1985, s. 91.

stort som det som kan beskriva med Outlines sju principer. Även om ett klassifikationssystem som Outline alltid begränsar beskrivningen av ett dokument till de beskrivningsmöjligheter som systemet möjliggör. Den konnotativa beskrivningen syftar alltså till att beskriva det som bilden symboliserar, de kulturella associationerna som en bild ger upphov till. Att på ett sådant sätt beskriva bilder med Outline går inte eftersom systemet inte möjliggör beskrivning av känslor och abstrakta begrepp. En viktig aspekt med bildsemiotiken är att den i analysen av en bild tar hänsyn till bildens kontext och det samhälle där bilden formades och blev till. Detta är också viktigt att göra när man klassificerar bilder med Outline. För att kunna klassificera med Outline är det viktigt att ha kunskaper om tiden bilden härstammar från, annars kan det givetvis vara svårt att förstå vad som händer och sker på bilden. Detta gäller kanske i ännu högre grad då det gäller klassificering av föremål eller bilder av föremål då det är rent omöjligt att klassificera utan att känna till ett föremåls användningsområde.

Hur ser förhållandet ut mellan Panofskys tre nivåer den preikonografiska, ikonografiska och den ikonologiska och Outlines sju principer? En viktig skillnad att påpeka mellan Outlines principer och Panofskys nivåer är att Outlines principer inte stegras på samma sätt som Panofskys nivåer gör. Dessa går från det ytliga och lättförstådda mot det komplexa och tolkande, medan Outlines principer visserligen kan anses gå från det allmänna i bilden mot det specifika, men man kan inte påstå att Outlines principer fördjupar analysen på samma sätt som Panofskys nivåer gör. Det viktigaste att fånga in i en bild enligt Outline är aktivitetsmönstret i bilden och de övriga principerna som systemet bygger på är aspekter på aktivitetsmönstret.

Den första principen enligt Outline beskriver ett aktivitetsmönster. Vad gör personerna på bilden? Man skulle kunna tänka sig att denna första princip skulle kunna vara den samma som Panofskys första nivå. Men det som Panofsky menade med den preikonografiska nivån var som tidigare nämnt det som man kan uppfatta i en bild utan att ha lärdom, dvs det man kan förstå av bilden som bara kräver praktisk erfarenhet och kunskap. Outlines första princip beskriver ett aktivitetsmönster och ett exempel enligt grundprinciperna är 674 som står för brottslighet. Om man tänker en bild på en person som håller på att begå ett brott, t ex att rycka en handväska från en annan person så klassificerar man den enligt Outlines regler på 674 som grundklassificering, medan man på Panofskys preikonografiska nivå bara skulle konstaterat att det kanske finns en äldre person och en ung person på bilden där den unga personen springer iväg med en handväska och att den äldre personen ser arg ut. Denna första nivå skulle alltså bara konstaterat vad som faktiskt syns på bilden och inte vad det betyder. Ingen av Outlines principer befinner sig på den preikonografiska nivån eftersom alla principerna bygger på att man analyserar vad som finns på bilden. Man får därför konstatera att Outlines principer framförallt befinner sig på den ikonografiska nivån. På den nivån använder den som klassificerar alla kunskaper som hon/han har om det som sker på bilden. Outlines grundprinciper befinner sig varken på den pre-ikonografiska nivån eller den ikonologiska nivån. På den ikonologiska nivån skulle en tolkning göras av bilden som sträckte sig långt utöver det som faktiskt bilden föreställde. Och med Outline klassificerar man på det föreställande varför den ikonologiska nivån naturligtvis inte möjliggörs med klassifikationssystemet Outline.

Om man jämför Shatfords förslag på teoretiska utgångspunkter för ett bildklassifikationssystem med Outlines sätt att analysera en bild är den stora skillnaden att Shatfords teorier är så mycket mer komplicerade än Outlines upplägg och att de avser att kunna ge en allsidig beskrivning av en bild. Både vad bilden visar men också vad den symboliserar, medan en bild som klassificeras med Outline bara kan beskriva vad den

föreställer. Men Outlines och Shatfords sätt att se på en bild skiljer sig också åt då Outline är avsett att användas på en viss sorts museum, på en viss sorts bilder, kulturhistoriska, medan Shatfords teorier om bildklassificering kan användas på alla sorts bilder och det är därför svårt att egentligen jämföra dessa båda system. Shatfords teorier leder till ett avancerat klassifikationssystem som jag tror hade blivit alltför krångligt att använda på de bilder som Outline är avsett att användas på.

Susanne Örnagers förslag på principer för att beskriva pressbilder skiljer sig ganska mycket från Outlines sätt att se på en bild. Örnager har i sin undersökning kommit fram till att det sättet som användarna av pressbilddatabaser vill söka bilder på framförallt är på namngivna personer, platser eller händelser.¹⁶⁶ Alltså det som är specifikt med varje enskild bild. Outlines principer bygger på att föra samman alla bilder som har ett gemensamt ämne och inte att framhålla det som är unikt i varje bild. Skillnaden på de bilder som klassificeras med Outline och de pressbildsarkiv Örnager har undersökt är ganska stora. Bilderna som klassificeras med Outline är framförallt äldre foton och den information som Örnager menar ska finnas med varje bild är ofta omöjlig att få fram då det ofta rör sig om bilder vars ursprung och motiv är föga känt. Pressbilderna däremot får man antaga ofta är relativt nytagna bilder med känt ursprung och motiv.

För att kunna klassificera bilder med krav på allsidighet krävs kanske ett så avancerat system som Shatford föreslår där man ser på bilden från flera synvinklar och både får fram det som är allmänt och specifikt. En bild på t ex en bro klassificeras både på bro och på namnet på den enskilda bron som bilden avbildar och dessutom på vilka andra associationer denna bro skulle kunna ge upphov till, kanske ser det ut som en bro som leder upp till himmeln. En sådan analys av en bild kan man föreställa sig tar mycket tid och kanske blir den alltför avancerad för vissa bildarkiv. Ett annat sätt att klassificera bilder är att man som med Outline har ett väl avgränsat ämnesområde där man vet vilket perspektiv man ska lägga på bilden. Eftersom tidsaspekten vid klassificering alltid är en viktig faktor måste varje organisation som ska klassificera sina bilder ta hänsyn till hur mycket tid man kan lägga på klassificeringen och hur väl bilden måste beskrivas för att den ska kunna återfinnas i den databas där den förvaras.

¹⁶⁶ Örnager 1996, s. 37

8. Outline utifrån museipersonalens perspektiv

I detta kapitel ska jag med utgångspunkt i den enkätundersökningen jag utfört försöka att ge en bild av vad museipersonalen på läns museerna som varit med i undersökningen, anser om att klassificera bilder med Outline. Av de arton museerna som svarat på enkäten var det sexton som använde Outline. De två museerna som uppgav att de använder andra klassifikationssystem kommer jag inte att redovisa nedan. Jag kommer att gå igenom frågorna en och en eller två och två i de fall de hör ihop och ta med några exempel från svaren på varje fråga. När jag har gått igenom alla frågorna kommer jag i slutet av kapitlet att försöka dra några generella slutsatser. För att se enkätens utformande och de kompletta svaren på frågorna se bilaga 2 och 3. Jag vill påpeka att de som svarat på enkäten som var adresserad till ”Bildansvarig” på museet inte nödvändigtvis ger uttryck för vad resten av personalen på museet anser, varför resultatet ska tolkas med försiktighet.

8.1 Tidigare undersökning av Outline

”Är Outline bra för klassificering av bilder?” publicerades i ”Svenska museer”.¹⁶⁷ Artikeln redovisar en enkätundersökning som utförts inom projektet ”Utveckling av en integrerad faktadatabas för samhälls- och kulturfrågor” vid Stockholms stadsmuseum. Syftet med enkäten var att undersöka hur andra bildarkiv arbetade med Outline då personal inom ovan nämnda projekt ansåg att Outline var problematiskt att använda vid klassificering av bilder. Det som personalen på Stockholms stadsmuseum framförallt tyckte var svårt med Outline var att kunna välja ut de rubriker som bäst stämde överens med bildens innehåll.

Kritiken som framfördes mot Outline i enkätsvaren var att systemet inte var helt hierarkiskt uppbyggt och att vissa bilder därför föll mellan de tresiffriga grupperna. Antalet rubriker ansågs för stort, då valmöjligheterna blir så stora är det risk att klassificeringen blir beroende av den som klassificerar. Vidare anmärktes det på att systemet var dåligt anpassat till nordiska förhållanden och att vissa rubriker därför kändes främmande.¹⁶⁸ Författarna till artikeln menar att enkätundersökningen tillsammans med deras egna erfarenheter indikerade att Outline fungerade så dåligt att klassificeringen av bilder borde lösas på ett annat sätt. Undersökningen publicerades 1985. Några år senare, 1993, utkom den nya och reviderade upplagan av Outline som är anpassad till svenska förhållanden. Anpassningen är gjord eftersom ”företrädare för svenska museer efterlyst en bearbetning och vidareutveckling av Outline då systemet i många fall varit svårt att tillämpa på kulturella förhållanden i Sverige”.¹⁶⁹ Många av de klagomål på Outline som tidigare framförts har i den senaste utgåvan blivit åtgärdade.

Eftersom denna studie och min egen undersökning inte behandlar samma upplaga av Outline kan man inte direkt jämföra resultaten men man kan se om attityden till Outline ser ut att ha förändrats mellan de tidigare upplagorna och den senaste reviderade och utökande upplagan som bl a har fått en välbehövlig inledning med instruktioner till de som ska använda systemet.

¹⁶⁷ Andersson, Jönsson 1985, s 35-38

¹⁶⁸ Andersson, Jönsson 1985, s 35-38

¹⁶⁹ *Outline* 1993, s 12.

8.2 Egen undersökning av Outline

Jag började med att fråga vilka bildsamlingar museet hade och hurvida de var klassificerade och vilket system de i så fall använde. (Fråga 1-3) Alla museerna som var med i enkätutskicket har någon form av bildsamling. De bilder som dominerade var fotografier i olika utformande så som t ex negativ, glasplåtar och diabilder, andra sorters bilder var vykort, skolplanscher, topografiska bilder, porträtt osv. Alla respondenter uppgav att de klassificerade sina bildsamlingar, och av de arton som svarat var det sexton som klassificerade med Outline.

Efter de inledande frågorna undrade jag om hur de som klassificerade med Outline tyckte att systemet fungerade. (Fråga 4) Outline upplevdes till största delen positivt av de som svarat på enkäten. De flesta uppgav att systemet fungerade bra men att vissa ändringar ändå behöver ske. Det som bl a påpekades var att systemet hade för få undergrupper vilket kan leda till att olika användare av systemet skapar sina egna undergrupper. En del ämnesområden upplevdes som alltför vida, systemet uppfattades också ibland som statiskt och oflexibelt. Några uppgav att det som kunde orsaka problem var själva ämnesanalysen, en del bilder upplevdes vara svåra att klassificera eftersom de ansågs innehålla så mycket information att det var svårt att välja ut vad som kunde anses som mest relevant.

Nästa fråga på enkäten handlade om vilken yrkesbakgrund de hade som klassificerade bilderna på museet. (Fråga 5) Denna fråga ville jag ha svar på eftersom jag fått uppfattningen att det varit ett problem med att utbildad personal arbetat med klassificering av bilder på museerna.¹⁷⁰ En majoritet (10 av 16) av respondenterna uppgav att bilderna klassificeras av personal som inte hade akademisk utbildning inom museiämnen eller bildanalys och de resterande respondenterna uppgav att klassificeringen sköttes av personal med adekvat utbildning. I rapporten "Bilddigitalisering vid bibliotek, arkiv och museer"¹⁷¹ påtalas det ett flertal gånger att det är mycket viktigt att beskrivningen av en bild görs av personer som har "rätt" utbildning. Författarna menar då inte bara att de som indexerar bilder ska vara utbildade i museiämnen utan att en speciell utbildning som är inriktad på just bilder måste till. Författarna till rapporten föreslår att det inrättas speciella utbildningar för t ex bibliotekarier, arkivarier där bilden sätts i centrum.¹⁷² De respondenter som uppgav att klassificeringen sköttes av utbildad personal betonade dock att de som utförde bildklassificeringen fått internutbildning och att deras arbete kontrolleras av arbetsledare som hade utbildning inom de aktuella områdena. Att personal utan egentlig musei- eller bildutbildning klassificerat föremål och bilder inom museerna verkar ha pågått långt tillbaka. Göran Bergengren skriver i en artikel från 1983 om hur arbetet med att mata in information om Nordiska museets föremålssamlingar tar sin början.¹⁷³ Detta arbete utförs av personer som fått beredskapsarbete under en kortare period. I arbetet ingår klassificering av föremålen med Outline och ytterligare ett system som är museets egna. Bergengren skriver "Det kan tyckas äventyrligt att lita till personal, som varken har utbildning i museiämnen eller erfarenhet av museiarbete, för att göra ett så kvalificerat arbete, som denna dataregistrering och framförallt dess klassifikationsdel är. Det har emellertid visat sig, dels att – som så ofta förut – friskt vågat är hälften vunnit, dels om man ställer förväntningarna på sina medarbetare högt, så tenderar de senare att uppfylla de förra".¹⁷⁴ Denna positiva syn har bytts ut mot en avsevärt mer negativ

¹⁷⁰ Ståhl 1995, s. 48.

¹⁷¹ *Bilddigitalisering vid bibliotek, arkiv och museer* 1995.

¹⁷² se t ex Ståhl 1995, s. 49.

¹⁷³ Bergengren, Göran 1983. *Fullständiga föremålsregister – en utopi, som blir verklighet?*

¹⁷⁴ Bergengren 1983, s. 32-33.

hos de författare som medverkat i "Bilddigitalisering vid bibliotek, arkiv och museer". Lena Johannesson menar att utbildningsfrågan i samband med bildhanteringen är akut och hon skriver. "Därför bör en vidare expansion inom bildhanteringen fält baseras på ett snabbt utbyggt utbildningsprogram med kurser på vetenskaplig grund men avstämda efter rimliga användarbehov. Det som *saknas* är kunskaper rörande bildmediets förutsättningar, såväl i fråga om tolkningskonventioner som i fråga om bilden som historisk källa, om bilden som kodat dokument och som kontextbunden artefakt."¹⁷⁵ Museerna som medverkade i enkätundersökningen verkade inte uppleva det som ett stort problem att det var så många "outbildande" som sysslade med bildklassificeringen. Flera av de tillfrågade uppgav att klassificeringen utfördes av lönebidragsanställda för att senare kontrolleras av personal med relevant akademisk utbildning. Yvonne Eriksson skriver i artikeln "Bildarkiv för alla": "Tyvärr har många museer tvingats använda helt utbildad personal för att mata in grundläggande fakta om bilden [...] med institutionens fulla vetskap om att uppgifterna både är felaktiga och inkorrekta. Man försvarar sig med att kunnig personal i efterhand kommer att korrigera och komplettera de inmatade uppgifterna".¹⁷⁶ Att många lönebidragsanställda arbetar med bildklassificering beror säkert på att läns museerna har ont om pengar och eftersom bilden traditionellt har haft låg vetenskaplig status anses kanske inte arbetet med bilderna kräva någon direkt utbildning. Detta stämmer överens med att bilden ses som illustrativ och alltså menas kunna förstås av alla utan att kräva speciell utbildning på området.

De två följande frågorna handlade om vilka användargrupper som sökte efter bilder hos museerna, om de fann vad de sökte och om museipersonalen hjälpte till vid sökningarna. (Fråga 6-7) De flesta respondenterna svarade att de som sökte i deras arkiv var alla möjliga användare men framförallt var det studenter av alla de slag, från doktorander till skolbarn. En annan stor grupp var hembygdsforskare. Kanske var denna fråga något fel ställd då jag istället borde frågat vad för typ av frågor som dessa användare vill ha svar på. Det hade passat bättre med tanke på Hjärlands teorier som jag tidigare i uppsatsen diskuterat kring. De flesta som svarat på enkäten uppger att personalen hjälpte till vid sökningar och att användarna oftast hittade det som de söker. En respondent svarar att användarna själva brukar hitta i den topografiska samlingen medan sökning på ämnen ofta kräver hjälp från personalen.

Nästa två frågor handlade om bilderna på museet var digitaliserade och i fall bilderna var klassificerade även innan de digitaliserades. (Fråga 8-9) Att jag ställde dessa frågor beror på att jag ville veta om digitaliseringen har betytt att man börjat klassificera bilderna. På frågan om bilderna var digitaliserade svarade alla respondenterna att deras bildarkiv höll på att digitaliseras och på de flesta museerna var bara en del av bildsamlingarna digitaliserade. De flesta respondenterna svarade att deras bildsamlingar inte var klassificerade innan de digitaliserades, 10 av 16 svarade att samlingarna klassificerades i samband med digitaliseringen. De övriga svarade att samlingarna innan digitaliseringen varit klassificerade i viss mån. Dessa svar tyder på att digitaliseringen har medverkat till att fler bilder blivit klassificerade.

Den sista frågan på enkäten rörde hurvida respondenterna var nöjda med hur klassificeringen av bilder sköttes på deras arbetsplats. Här svarar majoriteten att de är relativt nöjda. Några respondenter uppger att de är missnöjda och menar att det finns för lite tid till bildanalys och klassificering. Detta blir dessutom lidande då ingen fast personal finns som sköter klassificeringen. Några önskar mer ekonomiska resurser för att påskynda arbetet med digitaliseringen. Men i stort verkade de nöjda med klassificeringen av bilder med Outline.

¹⁷⁵ Johannesson, Lena 1995. *Presentation, slutsatser och förslag*, s. 7.

¹⁷⁶ Eriksson, Yvonne 1995. *Bildarkiv för alla*, s. 35.

Jämfört med undersökningen i "Svenska museer" från 1985 verkar det som om Outline nu av personalen upplevs som ett bättre fungerande klassifikationssystem. Jag tror att detta i stort sätt beror på att den reviderade upplagan från 1993 har fått en mycket välbehövlig inledning på nästan 30 sidor där redaktörerna talar om hur systemet är tänkt att fungera och hur det ska användas. En hel del ändringar inne i själva systemet är också gjorda mellan de båda upplagorna och dessa ändringar verkar absolut ha blivit till det bättre.

De slutsatser jag tycker mig kunna dra ur enkätsvaren är att intresset liksom kunskapen om klassificering av bilder verkar skilja sig ganska mycket åt mellan de olika museerna. En del respondenter uppger att det museet där de arbetar väldigt aktivt sysslar med klassificeringen av bilder. En respondent svarar att de har "fotomöten" fem timmar varje vecka då de diskuterar olika bilders innehåll. Vilket låter mycket positivt i mina öron. Det som också påpekas i svaren är att klassificeringen bara är en sökväg och att den övriga beskrivningen av bilden naturligtvis påverkar bildens förmåga att återfinnas i databasen.

9. Diskussion och slutsatser

I detta kapitel kommer jag att diskutera runt ämnet klassificering av bilder och klassificering av bilder med Outline. Jag kommer att anknyta till mina utgångspunkter så som syfte och frågeställningar och jag kommer också att se på vad jag skulle kunna gjort annorlunda om jag hade haft mer tid till mitt förfogande. Syftet med uppsatsen var att jag ville se hur de teorier om ett klassifikationssystem uppbyggnad och bidanalys jag utläser från litteraturen stämmer överens med hur Outline är konstruerat. Jag ville också undersöka hur museipersonalen tycker att Outline fungerar som arbetsredskap.

För att kunna besvara mina frågeställningar har jag undersökt hur Outlines kontext ser ut eftersom kontexten är av vikt för ämnesanalysen. Inom vilken organisation en bild befinner sig har betydelse för hur man ser på den. Genom att betrakta en bild som svar på framtida potentiella frågor kan indexeraren med hänsyn till kontexten och användarna göra en ämnesanalys. En ämnesanalys av ett dokument är alltid på ett eller annat sätt subjektiv.¹⁷⁷ Outline används på museer med kulturhistorisk inriktning och som just bildklassificeringssystem används Outline framförallt på läns museerna runt om i landet. Bilder som samlas och bevaras inom en viss kontext ses ofta från ett särskilt perspektiv. Ett konstmuseum samlar konstföremål och bilder av dessa, medan ett kulturhistoriskt museum förvaltar kulturhistoriskt värdefulla bilder.

Jag började med att studera hur Outline är uppbyggt utifrån klassifikationsteori. Eftersom Outline är ett klassifikationssystem som är avsett att kunna klassificera både bilder och föremål tyckte jag det var intressant att se om systemet var uppbyggt som teorierna inom området förespråkar. Alla aspekter av ett klassifikationssystem uppbyggnad har jag inte haft möjlighet att studera, t ex om alla ämnen systemet är avsett att inkludera finns med eller om de olika avdelningarna är anpassade efter hur mycket dokument det finns inom varje avdelning. Dessa frågor hade varit intressanta att studera men uppsatsens omfång har inte möjliggjort det. Outline är ett enumerativt klassifikationssystem och består av 80 huvudgrupper som i sin tur är indelade i 27 avdelningar med rubriker. Det är ingen hierarkisk nivåskillnad mellan rubrikerna och huvudgrupperna varför rubrikerna saknar någon egentlig funktion. De 80 huvudgrupperna har ett antal undergrupper som i sin tur har undergrupper som kallas för finindelningnivå. Det betyder att det oftast bara finns två hierarkiska nivåer och i bland tre sådana i systemet. Att Outline har så många huvudgrupper, som 80 stycken, gör systemet svårt att överblicka och det blir också svårt att hitta rätt huvudgrupp vid klassificering. En annan viktig aspekt på ett klassifikationssystem är om det är möjligt att förändra, t ex att bygga ut systemet om det skulle behövas. Outline verkar vara relativt lätt att anpassa till olika förhållanden och redaktörerna skriver också i inledningen att varje organisation kan anpassa Outline efter egna behov.¹⁷⁸ Om man utgår från de krav som Rowley menar att ett klassifikationssystem bör uppfylla för att vara ett fungerande sådant så uppfyller Outline till största delen dessa krav och systemet stämmer också in på den kritik som Rowley riktar mot enumerativa klassifikationssystem, framförallt när det gäller dubbelklassificering, som enligt Rowley bör undvikas.¹⁷⁹ Bilder som klassificeras med Outline menas ofta behöva minst tre Outlinenummer för att kunna beskriva vad bilden föreställer.

¹⁷⁷ Hjörland, Nielsen Kyllsbech 2000, s 1-19.

¹⁷⁸ *Outline* 1993, s 16.

¹⁷⁹ Rowley 1992, s. 182-183.

Nästa del av min undersökning handlade om hur man enligt Outline skulle analysera en bild och hur dessa ansatser såg ut i förhållande till andra teorier inom bildanalys. De teorier om bildanalys som jag refererar till i uppsatsen är ganska komplexa teorier som möjliggör tolkning långt utöver vad man behöver för att kunna analysera en bild för att kunna klassificera den enligt Outline. Ändå kan man se att delar av ikonologin och semiotiken liknar Outlines sätt att analysera en bild. Inom ikonologin är det den ikonografiska nivån som till stor del analyserar en bild på samma sätt som Outline. Inom semiotiken är det viktigt att ta hänsyn till kontexten runt en bild för att kunna analysera den på ett bra sätt, så är det också när man ska analysera bilder med Outline. Det krävs mycket kunskap om t ex olika tidsperioder för att kunna klassificera äldre bilder. Ett bildklassifikationssystem som skulle ha en bredare kontext att ta hänsyn till skulle behöva möjliggöra andra aspekter på en bild. Sara Shatfords förslag tar vara på många aspekter av en bild och ett system som möjliggör så detaljerad klassificering hade naturligtvis varit givande att använda på alla sorts bilder, även de bilder som klassificeras med Outline. Jag tror dock att i den kontext Outline används är systemet fullt tillräckligt och ett system som möjliggör tolkning på djupare nivåer och i fler aspekter hade inte underlättat för de användare som söker i läns museernas arkiv. Dessutom har enkätsvaren från museerna visat att bildindexeringen i många fall sköts av personal som inte alltid har relevant utbildning och det hade nog inte blivit bättre om systemet var mer komplicerat. Jag tror inte att det är så vanligt att användare inom läns museerna söker på t ex abstrakta begrepp utan de frågor som användarna vill ha svar på är av kulturhistorisk art då de befinner sig inom en kulturhistorisk institution. På samma sätt som ett medicinskt bibliotek förmedlar litteratur och bilder som de har ett medicinskt perspektiv på. I princip kan en kulturhistorisk institution och en medicinsk institution förmedla samma bilder men skillnaden är att de har olika perspektiv på bilderna.

Det sista perspektivet jag ville undersöka Outline utifrån var hur systemet praktiskt fungerade på läns museerna. Hur uppfattade personalen som klassificerade bilder att systemet fungerade? Personalen på läns museerna verkar till största delen anse att Outline fungerar relativt väl som bildklassificeringssystem. Systemet användes framförallt på fotografier av olika slag men också på andra bilder som skolplanscher och vykort. De problem som var förknippade med klassificering med Outline var att systemet upplevdes ha för få undergrupper vilket gör att man blir tvungen att klassificera på en mer generell nivå. Några respondenter menade att det som orsakade mest problem var själva ämnesanalysen av bilden. En annan intressant aspekt som kom fram av enkätsvaren var att flera av museerna inte hade tillräckligt med pengar för att kunna ha fast anställd personal till bildklassificering utan den sköttes av lönebidragsanställda utan egentlig adekvat utbildning. Med adekvat utbildning menas då en specialutbildning inom bildanalys som skulle kunna ges till arkivarier och bibliotekarier. Alla som sysslade med bildklassificering hade fått utbildning inom museet även om det kanske bara rörde sig om några veckors utbildning. Prioriteringarna på de olika museerna verkade skilja sig mycket åt. Vissa lade ner mycket tid och pengar på bildklassificering medan andra inte verkade prioritera området. De användare som söker i arkiven hos läns museerna verkar vara framförallt studenter och forskare men även privatpersoner, tidningar och bildbyråer finns bland kunderna. I inledningen till Outline skriver redaktörerna att "Outline är avsett för olika slags nyttjandegrupper. Såväl museimän och forskare som skolelever måste kunna tillägna sig systemet. Detta ställer stora krav på Outline. Det måste vara överskådligt och begripligt både för den initierade museimannen och den mera ytligt intresserade museibesökaren".¹⁸⁰ I enkätsvaren från min undersökning framgår det att personalen nästan alltid hjälper till vid sökningar och att i vissa fall kan inte användaren söka själv, varför man

¹⁸⁰ *Outline* 1993, s. 12.

kan undra om besökarna känner till Outline och dess funktion. Det hade varit intressant att undersöka hur de som kommer till läns museet för att leta efter bilder upplever att Outline fungerar. Det som jag framförallt tycker är intressant i enkätsvaren är att de flesta är nöjda med Outline även om ingen verkar anse systemet som perfekt.

Klassificering av bilder är ett mycket komplext ämnesområde som i mycket beror på att en bild kan beroende av vem som betraktar den upplevas uttrycka eller föreställa olika saker. Detta gäller framförallt de bilder som kallas för illustrativa bilder och som har ansetts avbilda verkligheten och därför inte behöver någon vidare tolkning.¹⁸¹ Att kunna beskriva en bild på ett allsidigt sätt är svårt och med ett givet klassifikationssystem mycket svårt. En beskrivning av en bild som ska översättas till ett klassifikationssystem kan bara beskrivas på det sätt som klassifikationssystemet ger möjlighet till. En bild som ska klassificeras med Outline kan framförallt uttrycka det som bilden föreställer ur ett kulturhistoriskt perspektiv medan t ex ICONCLASS framförallt kan uttrycka bildens konsthistoriska aspekter. De konsekvenser som detta medför är att om en bild ska kunna beskrivas på ett allsidigt sätt krävs troligtvis andra beskrivningsmöjligheter än ett slutet klassifikationssystem.

Inom den kulturhistoriska museivärlden, läns museerna, har man fokuserat på det innehållsmässiga i bilden, vad föreställer bilden eller vad är det som händer på bilden och kanske är det bästa sättet för dessa museer. Om det är så att personalen och museets besökare framförallt är intresserade av bilder som föreställer någon person eller händelse kanske det inte finns någon mening att indexera efter djupare nivåer.¹⁸² Är bilden ett dokument som ska illustrera en händelse, t ex strejken i Ådalen, eller ska bilden illustrera en känsla som t ex de bilder som brukar få illustrera om ett barn har blivit bortrövat, en tom gunga eller en tom sandlåda. Bilder som egentligen inte är otäck men som i samband med texten frammanar en mycket otäck känsla. En sådan bild kan inte Outline göra rättvisa utan bilden skulle antagligen klassificeras på leksaker, så såg en gunga ut på slutet av 1900-talet. En viktig del av klassificering är att tänka sig in i de frågor som de förmodade användarna kommer att ställa till systemet och kanske är det troligare att en sökare i ett kulturhistoriskt museums arkiv i framtiden kommer att söka på ”gunga” för att få reda på hur en sådan såg ut, och inte söka på t ex ”bortrövat barn”. Kulturhistoriska museer har en grupp som de ska serva och då får kanske andra bildarkiv serva andra sökare.

Outline fungerar enligt vad undersökningen visat relativt bra som bildklassifikationssystem på läns museerna. Eftersom de har ett kulturhistoriskt perspektiv gör det klassificeringen av bilder betydligt lättare än om kontexten inte skulle vara så väl definierad. Läns museerna har framförallt mycket fotografier och klassificerar sina bilder för att vi ska få kunskap om hur saker och ting en gång såg ut och för att de människor som kommer efter oss också ska kunna ta del av denna kunskap. Bilder i kulturhistorisk kontext används för att människor är intresserade av att t ex veta hur deras stad såg ut förr i tiden, hur olika sedvänjor gick till. Hur firades egentligen jul i Halland i början av 1900-talet? Ett fotografi säger då ofta mycket mer än en text eftersom alla detaljer kommer med. Detaljer som kanske inte skulle intresserat den som skrev ned hur julfirande gick till. Dessutom är det inte alls lika vanligt att i det privata livet skriva en text om hur något gick till eller firades som det är att fotografera en händelse. Om man tänker på hur det är idag är det lätt att inse att de dokument vi i framtiden kommer att ha kvar som berättar vår vardagshistoria i mångt och mycket kommer att vara fotografier. Jag tror att fotografiets storhet ligger i att det får med detaljer som kanske inte fotografen alls avsåg men som säger så mycket om tiden och om människorna då fotografiet togs. Med

¹⁸¹ Johannesson 1991, s. 15.

¹⁸² Johannesson 1995, s. 10.

Outline kan man inte klassificera abstrakta begrepp eller känslor som bilden förmedlar utan det är vad bilden föreställer som är det centrala.

Den kritik som har framförts mot Outline har framförallt gällt de båda första upplagorna. I inledningen till den senaste utgåvan av systemet tas denna kritik upp.¹⁸³ Systemet har ansetts i vissa kategorier vara alltför finindelad och i vissa alltför grovindelat. De etnografiska benämningarna har inte ansetts vara anpassade till nordiska förhållanden och en del avdelningar har huvudtaget inte varit anpassade för svenska förhållanden. Rubrikerna har i många fall varit missvisande vilket har gjort att dokument varit svåra att placera på rätt ställe.¹⁸⁴ Denna kritik har redaktörerna till den senaste omarbetningen av Outline tagit hänsyn till men till viss del kvarstår kritiken, vilket min enkätundersökning visat. Ett annat påpekande är att Outline efter bearbetningen till svenska förhållanden nu skiljer sig så mycket från originalet att man inte längre kan tala om ett internationellt system.¹⁸⁵

Som jag tidigare nämnt pågår det en diskussion om olika kulturinstitutioner i Sverige skulle kunna klassificera sina bilder med samma klassifikationssystem. Outline är det system som föreslogs i "Bilddigitalisering för bibliotek, arkiv och museer".¹⁸⁶ Jag tänkte här kort diskutera om Outline skulle kunna passa vid andra kulturinstitutioner än de kulturhistoriska museerna.

Lena Johannesson föreslår i rapporten från "Nationella arkivrådet och humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet" att Outline skulle kunna användas för grundklassificering av bilder på arkiv, museum och bibliotek och olika institutioner skulle sedan kunna komplettera med andra indexeringsystem då så anses behövas.¹⁸⁷ Kjellman har undersökt hur några forskningsbibliotek i Sverige hanterar sina bilder och ett av de bibliotek hon undersökte var Kungliga biblioteket (KB) i Stockholm.¹⁸⁸ Enligt Kjellman menar KB att deras bildmaterial kan uppfattas som om det skulle höra hemma på ett museum men det gör det inte direkt eftersom deras bildmaterialet är textrelaterat, dvs det ingår ofta i ett textsammanhang och samlas för sitt innehåll och inte för formalia eller estetiska egenskaper. KB klassificerar sina bildsamlingar med SAB-systemet.¹⁸⁹ I "Plattform för bilddatabaser" debatteras frågan vidare hur KB ska hantera sina bildsamlingar eftersom hanteringen av dem uppenbarligen inte fungerar på ett tillfredsställande sätt.¹⁹⁰ Bildsamlingarna uppges vara svårarbetade och problemen har aktualiserats då efterfrågan på bilder har ökat. KB har kommit fram till att de framförallt har två användargrupper att serva och det är forskare, studenter och mediabranschen. Dessa både grupper ställer olika frågor till bildmaterialet. Forskare och studenter frågar ofta efter specifika motiv som namngivna platser eller speciella personer medan mediabranschen ställer frågor av mer generell karaktär. I rapporten tas Outline upp för diskussion om det skulle kunna passa som klassifikationssystem för KB men slutsatsen blir att Outline är alltför inriktat på kulturhistoria och det passar inte KB:s samlingar. Även ICONCLASS diskuteras men även det systemet anses vara alltför specialiserat, på konsthistoria. Slutsatsen i rapporten blir att KB bör utveckla ett indexeringsystem från "Svenska ämnesord" för att kunna möta behoven hos en bred användargrupp och detta bör göras i samarbete med andra bibliotek, arkiv och museer.

¹⁸³ *Outline* 1993, s. 12.

¹⁸⁴ *Outline* 1993, s. 12.

¹⁸⁵ *Plattform för bilddatabaser*, s 28.

¹⁸⁶ *Bilddigitalisering vid bibliotek, arkiv och museer* 1995.

¹⁸⁷ Johannesson 1995, s. 10

¹⁸⁸ Kjellman 1998, s. 65.

¹⁸⁹ Kjellman 1998, s 65.

¹⁹⁰ *Plattform för bilddatabaser* 2000.

Om man tänker på folkbiblioteken blir frågan mer komplicerad eftersom ett folkbibliotek har *alla medborgare i ett samhälle att ta hänsyn till*. De har inte en speciell användargrupp att tänka på vid indexeringen utan måste ha ett kulturellt demokratiskt perspektiv på sitt material och på sina dokument. Därför tror jag inte att Outline hade varit lämpligt som klassifikationssystem på folkbiblioteken.

Slutsatserna jag kan dra av mitt studerade material är att Outline fungerar relativt väl som bildklassificeringssystem på läns museerna. Outline är enkelt uppbyggt vilket är bra för användarna, både museipersonalen och besökarna på museet. Med Outline klassificerar man på det som bilden föreställer och de användare som läns museerna har verkar ofta vilja ha svar på just sådana frågor.¹⁹¹ Man ska inte heller glömma bort att när en bild klassificeras är det bara en del av beskrivningen. Andra delar av beskrivningen, som namngivna personer eller indexeringstermer påverkar också bildens möjlighet att återfinnas. Eftersom Outline är ett så utpräglat kulturhistoriskt system har jag svårt att tro att det skulle passa på andra kulturinstitutioner i Sverige. Jag tror att för att bilder ska kunna ges en bred beskrivning är det bättre att tillföra ett antal kontrollerade indexeringstermer, än att använda ett slutet klassifikationssystem. Om en sådan standard kan utarbetas från ”Svenska ämnesord” som föreslogs i ”Plattform för bilddatabaser” tror jag att museum, bibliotek och arkiv hade kunnat samarbeta vid klassificeringen av bilder. De museum som har klassificerat sina bildsamlingar med Outline kan fortsätta med det men också tillföra kontrollerade indexeringstermer eftersom ju fler beskrivningsmöjligheter desto fler sökingångar.

¹⁹¹ Johannesson 1995, s.10.

10. Sammanfattning

Bilder är betydelsefulla inom ett flertal områden. Ett område där bilder är viktiga är inom de kulturhistoriska museerna. Bilder kan tala om hur något såg ut eller gick till, även om man måste vara medveten om att bilder är subjektiva. I Sverige finns ett ämnesklassifikationssystem som används vid klassificering av bilder vid de flesta kulturhistoriska museerna i Sverige. Systemet heter Outline och är en bearbetning av ett amerikanskt system. Det publicerades första gången i USA 1938 inom "Human area relations files" och där användes systemet till att klassificera t ex böcker, fotografier och kartor från all världens kulturer. I Sverige publicerades en översättning av systemet första gången 1973 och fick då namnet "Översikt över kulturinventariet". Den senaste svenska utgåvan publicerades 1993 och det är den som jag studerar i uppsatsen. I och med utgåvan 1993 kallades systemet för "Outline, ämnesklassifikationssystem för svenska museer".

Jag har i denna uppsats studerat Outline utifrån tre olika perspektiv. Dessa var att se på Outline utifrån klassifikationsteori, bildanalys och hur de som praktiskt arbetar med bildklassificering tycker att klassificeringen av bilder med Outline fungerar. Mitt syfte var att genom att studera Outline utifrån dessa perspektiv komma fram till om systemet fungerar på ett tillfredsställande sätt i den kontext det är det används.

Metoden jag använt är först och främst en litteraturstudie. Jag har studerat litteratur om klassifikationsteori, bildteori, ämnesanalys och bildanalys. Detta för att kunna undersöka hur man kan se på Outline utifrån klassifikationsteorier och teorier om bildanalys. För att få en uppfattning om vad museipersonalen ansåg om att klassificera med Outline har jag gjort en enkätundersökning som jag har skickat till tjugo länsmuseum i Sverige. De museum som var med i enkätutskicket var de länsmuseum som var förtecknade i "Svenska föreningens medlemslista 2000". Av tjugo tillfrågade svarade arton stycken på enkäten. Av de arton som svarade var det sexton som klassificerade sina bildsamlingar med Outline och det är dessa sexton enkätsvar jag har utgått från när jag försökt att få en bild av Outline utifrån museipersonalens perspektiv.

För att kunna resonera om de ovan angivna frågeställningarna har jag försökt att ringa in bilden som artefakt. Det mest karaktäristiska för en bild har ända sedan antiken ansetts vara att den liknar något. Sörbom menar att det finns olika former av likhet men den likhet som förknippas med en bild är den igenkända likheten. Vilket betyder att när vi ser en bild försöker vi att identifiera och känna igen företeelsen samtidigt som vi är medvetna om att bilden inte själv är det som den liknar. Sörbom menar att den igenkända likheten tillsammans med åtta olika egenskaper kan ringa in vad en bild kan anses vara. Det finns naturligtvis även andra sätt att karaktärisera en bild. Ett förslag är att dela in bilderna i olika kategorier som bygger på vilken sorts bild det rör sig om, som t ex dokumentära bilder eller bilder som anses vara fototekniskt intressanta. Denna uppdelningen skulle då resultera i att det behövdes olika klassifikationssystem och Outline skulle vara intressant endast på de bilder som var dokumentära. Jag tror inte att en sådan indelning skulle vara bra utan jag tror att man måste sträva efter att kunna använda ett sorts klassifikationssystem på de bilder som finns inom en och samma organisation. Även om. Ett annat sätt att definiera en bild kan vara att säga att det är "en icke skriftlig källa". Bilden kommer då i samma kategori som muntliga källor som t ex radio, TV och föremål. Det som dessa källor bl a har gemensamt är att de inte passar att studera med vanlig kvantitativ metod och de har därför behandlats med viss skepsis inom bl a historisk forskning. Fotografiet har haft något av en särställning när det gäller bilder inom kulturhistoria med dess förmåga att dokumentera människor och händelser. Ett fotografi

kan dock liksom andra bilder tala sanning eller osanning och jag anser att de bör analyseras precis på samma sätt som andra bilder.

Ämnesanalysen är viktig för att kunna klassificera ett verk på ett bra sätt. Det som man måste ta hänsyn till vid en ämnesanalys är inom vilken kontext dokumentet ska analyseras. Outline är framförallt avsett att användas på kulturhistoriska museer och därför ska man klassificera det som anses vara mest intressant i bilden utifrån ett kulturhistoriskt perspektiv. Vidare ska man vara medveten om vilka användare som kommer att söka efter bilden och vilka frågor de kan tänkas vilja ha svar på. Det finns inga objektiva ingångar i ämnesanalys utan det är alltid subjektiva sådana.

Genom applicerandet av klassifikationsteorierna på Outline har jag kommit fram till följande. Outline är ett enumerativt klassifikationssystem. Alla ämnena är alltså listade i indexet. Systemet består av 80 huvudgrupper, numrerade från 10 till 79, vilket måste anses som väldigt många. En jämförelse kan göras med SAB som har 25 huvudgrupper eller med UDK och Dewey som endast har 9 huvudgrupper. De 80 huvudgrupperna har ett antal undergrupper som för att markera att de är undergrupper får en siffra till. Då systemet inte ansågs möjliggöra önskad finindelning har det i den senaste utgåvan tillkommit ytterligare en hierarkisk nivå på en del undergrupper vilket resulterar i att koden på den nivån består av fyra siffror. Dessutom är det meningen att organisationer som anser sig behöva ytterligare finindelning själva kan göra så. Jag anser Outline vara ett relativt enkelt system att använda, dock är 80 huvudgrupper väldigt många vilket gör systemet svåröverblickbart. En fördel med systemet är att det är relativt flexibelt. Eftersom det är ett hierarkiskt system kan organisationer med en liten allmän bildsamling välja att klassificera på huvudgruppsnivån medan en annan organisation med en speciell samling kanske behöver finindela systemet ytterligare.

En bild måste analyseras för att kunna klassificeras. Förutom att vara medveten om att det är det kulturhistoriska perspektivet man ska ha på bilden finns det regler för hur man ska gå tillväga för att klassificera en bild enligt Outline. Dessa regler är uppställda i sju punkter och fokuserar på det som sker i bilden. De teoretiska perspektiven inom bildanalys jag utgått från för att studera Outline är bildsemiotik och bildanalys inom konstvetenskaplig tradition dvs. Panofskys teorier. Outlines regler för hur man ska gå tillväga vid analysen av en bild påminner delvis om hur bildsemiotiken ser på en bild och också delvis om hur man enligt Panofsky ska gå tillväga för att analysera en bild. Men både semiotiken och Panofsky förespråkar djupare analyser än vad som går att utföra med Outline. Varför bara en del av deras teorier sammanfaller med Outline och det är den delen av analysen som beskriver vad som sker i en bild. Om man utgår från Outlines kontext och menar att det viktiga är att se på vad som från ett kulturhistoriskt perspektiv är intressant i bilden är det ofta det som bilden faktiskt föreställer. Visserligen kan man naturligtvis även från ett kulturhistoriskt perspektiv vilja studera abstrakta begrepp som t ex lycka eller sorg, men sådant går inte att klassificera med Outline. Men kanske kan man då som ett komplement indexera abstrakta ämnen med någon form av termer.

För att få en inblick i vad museipersonalen ansåg om att klassificera med Outline har jag utfört en enkätundersökning. Det jag tycker mig kunna utläsa av svaren är att de flesta är relativt nöjda med Outline. Ingen verkar dock anse systemet perfekt. Det mest intressanta man kan utläsa ur enkäterna tycker jag är att på nära hälften av museerna utförs bildklassificeringen av personal utan relevant akademisk utbildning i museiämnen eller bildanalys. Vidare verkar det som om bildklassificering prioriteras olika mycket på de olika

museerna. Alla museerna hade dock börjat att digitalisera sina bildsamlingar och i samband med detta klassificerades också bilderna om de inte var klassificerade innan och det verkar de inte i så hög grad varit.

Slutsatserna jag kan dra av mitt studerade material är att Outline fungerar relativt väl inom läns museerna. Systemet är ganska enkelt uppbyggt och möjliggör bara klassificering på den föreställande nivån. Om man tänker Outline i en annan kontext än den kulturhistoriska har jag svårt att se att systemet skulle fungera på ett tillfredsställande sätt. Outline har föreslagits som ett klassifikationssystem som skulle kunna användas inom flera olika kulturinstitutioner inom Sverige så som arkiv och bibliotek. Men eftersom Outline har ett så tydligt kulturhistoriskt perspektiv tror jag inte att det passar på andra institutioner än de som just vill betona det kulturhistoriska i bilden.

Bilaga 1.

Outlines huvudgrupper:

000. Obestämbar material

10. Orientering - referenssystem
11. Källor
12. Forsknings- och undersökningsmetod
13. Geografi och natur
14. Människans biologi
15. Beteende och personlighet
16. Demografi
17. Arkeologi och historia
18. Kulturen som helhet
19. Språk och dialekt
20. Kommunikation
21. Dokumentation
22. Samlande, jakt och fiske
23. Husdjursskötsel
24. Jordbruk
25. Födans beredning
26. Födans förtäring
27. Drycker och njutningsmedel
28. Textil, skinn och fibrer
29. Dräkt
30. Kroppens prydnad och vård
31. Naturtillgångarnas utnyttjande
32. Bearbetning och förädling av råämnen
33. Byggteknik, planering och anläggning
34. Byggnader
35. Utrustning och skötsel av byggnader
36. Bebyggelse
37. Energi
38. Kemisk industri
39. Verkstadsindustri
40. Maskiner
41. Redskap och verktyg
42. Ägande
43. Utbyte av varor och tjänster
44. Försäljning och marknadsföring
45. Finansväsen
46. Arbetsmarknad
47. Affärs- och industriorganisationer
48. Resor och transporter
49. Transport till lands
50. Sjö- och luftfart
51. Levnadsstandard och levnadsvanor
52. Fritidssysselsättningar
53. Konst

54. Nöjen
55. Individualitet och social rörlighet
56. Social skiktning
57. Mänskliga relationer, föreningar och grupper
58. Äktenskap
59. Familj
60. Släkt
61. Släkt
62. Samhälle
63. Samhälle
64. Stat och statsförvaltning
65. Stat och statsförvaltning
66. Politik
67. Rättsväsen
68. Brott och straff
69. Rättskipning
70. Försvaret
71. Militär teknologi
72. Krig
73. Samhällsproblem
74. Socialvård
75. Sjukdomar, hälso- och sjukvård
76. Död
77. Trosföreställningar
78. Religionsutövning
79. Kyrklig organisation
80. Räkneord och mått
81. Vetenskap
82. Folklig vetenskap
83. Kön
84. Fortplantning
85. Spädbarnstid och barndom
86. Barnuppfostran
87. Undervisning
88. Människans åldrar
89. Folktro

(Källa: Outline, ämnesklassifikationssystem för svenska museer (1993). Kristina Landahl, red. Stockholm: Nordiska museet. (Handböcker från Nordiska museet; 6))

Indelningen i kategorier av Outlines huvudgrupper:

- 000 Obestämbar material
- 10-12. Käll-och forsknings material samt undersökningsmetoder
- 13. Geografi och natur
- 14-15. Den enskilda människan
- 16-18. Befolkning, historia och kulturen som helhet
- 19- 21.Kommunikation och dokumentation
- 22-27. Livets uppehållande
- 28-30. Dräkt och prydnader

- 31-32. Utnyttjande av naturtillgångar
- 33-36. Byggnader och bebyggelse
- 37-41. Teknologi
- 42-47. Kapital och arbete
- 48-50. Samfärdsmedel
- 51-54. Människans dagliga liv
- 55-57. Socialt liv
- 58-61. Familj och släkt
- 62-66. Samhällsliv
- 67-69. Lag och rätt
- 70-72. Militärväsen och krig
- 73-75. Sociala och mänskliga missförhållanden
- 76. Död
- 77-79. Andligt liv
- 80-82. Vetenskap
- 83-84. Fortplantning
- 85-87. Fostran
- 88. Människans åldrar
- 89. Folktro

(Källa: Outline, ämnesklassifikationssystem för svenska museer (1993). Kristina Landahl, red. Stockholm: Nordiska museet. (Handböcker från Nordiska museet; 6))

Bilaga 2.

Enkäten som skickades ut till läns museerna.

1. Har ni någon form av bilder/bildsamling på museet?

- Ja
- Nej

2. Vad för typ av bilder rör det sig om (t. ex. fotografier, planscher)?

3. Klassificeras dessa bilder? Om ja, med vilket klassifikationssystem (t. ex. SAB, Outline)?

4. Hur upplever ni att klassifikationssystemet fungerar på bildsamlingarna? Vilka problem finns?

5. Vilken yrkesbakgrund har de som utför klassificeringen av bildresurserna?

6. Vilka användargrupper är det som frågar efter era bilder, söker i era arkiv?

7. Upplever ni att de användare som söker bland era bilder hittar det som de söker? Hjälper ni i personalen till?

8. Är era bildsamlingar digitaliserade?

9. Om ja på fråga 8, var era bildsamlingar klassificerade även innan ni digitaliserade dem?

10. Är ni nöjda med hur klassificeringen av bilder sköts på er arbetsplats? Skulle ni vilja se förändringar och i så fall hur?

Bilaga 3.

Enkät svar från museerna.

Fråga 1: Har ni någon form av bilder/bildsamling på museet?

Alla museerna svarade att de hade någon form av bilder/bildsamling.

Fråga 2: Vad för typ av bilder rör det sig om (t. ex. fotografier, planscher)?

- (1) Negativ, dia, fotografier på papper
- (2) Fotografier huvudsakligen, i övrigt det mesta som kan hänföras till begreppet "bild".
- (3) Fotografier – negativ, glasplåtar, påsiktbilder, planscher.
- (4) Fotografier (1840-), affischer/planscher
- (5) Fotografier från 1850-2001, alla tänkbara tekniker (film, glasplåt, dia, färg, svartvit, kopior m. fl.
- (6) 1. Svartvita fotografier från 1870- ca. 1950 (totalt 5000 000)
2. Färgdia tagen av museets personal, dokumentationer och inventeringar som ex byggnader, arkeologi (totalt ca. 29 000)
- (7) Topografiska, porträtt, arkeologiska
- (8) Alla typer av bilder.
- (9) Fotografier, diabilder, negativ, vykort, glasplåtar
- (10) Fotografier, diapositiv, färgnegativ, glasplåtar, skioptikon, påsiktbilder, vykort, planscher, samt äldre 1800-tals bilder.
- (11) I bildsamlingen finns: påsiktbilder; ferrotyper, pannotyper, albuminbilder, bilder på baryt- och plastpapper. Dessutom har vi en stor mängd negativ som inte är kopierade.
- (12) Fotografier, negativ, spelfilm 16m/m, videofilm, skolplanscher (800 st), grafiska blad.
- (13) Fotografier, diabilder, vykort, litografier mm.
- (14) Fotografier, bilder på museets föremålssamling, planscher, vykort, konst (grafik, akvarell, teckning)
- (15) Fotografier
- (16) Fotografiska bilder, konstbilder

Fråga 3: Klassificeras dessa bilder? Om ja, med vilket klassifikationssystem (t. ex. SAB, Outline)?

- (1) Outline
- (2) Ja, Outline
- (3) Ja, Outline
- (4) Outline i programmet Sofie-foto.
- (5) Outline, samt andra klassifikationer av motivkategori mm. Enligt bildreg. Sofies anvisningar.
- (6) Ja, Outline
- (7) Outline
- (8) Outline
- (9) Ja, alla bilder klassificeras med hjälp av Outline
- (10) Två olika steg av klassificering. Först klassificering utav typ av bild, d v s svart/vita negativ för sig, diapositiv för sig. Varje grupp serie får sedan ett serienummer. Därefter katalogiseras varje bild och klassificeras utifrån Outlines principer.
- (11) Ja. Vi klassificerar bilderna med Outline samt vår egen ”halvofficiella auktoritet” som används av alla hembygdsföreningar och kommunala arkiv i länet. Auktoriteten innehåller ca 4000 motivord för foto. Foton med föremål klassificeras förutom med Outline även med hjälp av vår sakordslista, en auktoritet för föremål.
- (12) Ja, Outline.
- (13) Ja, Outline används.
- (14) Museets bildarkiv och föremålsbilder digitaliseras med Outline.
- (15) Ja, Outline.
- (16) De fotografiska har delvis (12 000) bilder registreras i Sofiebild – men den verksamheten ligger nu nere (vi har ca. en million bilder!) Konstbilder registreras i en SAMORER-blankett och för klassning använder vi Outline.

Fråga 4. Hur upplever ni att klassifikationssystemet fungerar på bildsamlingarna ? Vilka problem finns?

- (1) Systemet har några är på nacken och behöver revideras. Det är inte heltäckande, stora luckor finns. En bild kan innehålla så mycket olika saker så det är nödvändigt att utöka klassifikationssystemet en hel del föra att det ska vara 100%-igt.
- (2) Outline på intet sätt fullkommligt men fungerar ändå rätt bra.

(3) För få undergrupper – vilket medför att varje användare var för sig skapar egna – som i sin tur medför att vi får olika underklassifikationer.

(4) Det fungerar bra.

(5) Bra i kombinationer med andra möjligheter / system i reg. programmet Sofie (bra fasta fält, fritextbeskrivning och möjlighet till egna sakordslistor)

(6) I stora drag fungerar det bra. Enskilda bilder kan ibland vara svåra att klassificera beroende på att de kan innehålla så mycket. Registreringspersonalens bildseende kan ibland avvika från antikvariernas. Detta löser vi med fotomöten 5 timmar varje vecka då vi pratar om bildernas innehåll.

(7) Det fungerar bra. Kan vara svårt för utomstående att söka i programmet.

(8) Fungerar bra. Problemen är att olika arkiv klassificerar på olika sätt, vilket försvårar framtida samkörning av databaser.

(9) Det fungerar bra, under förutsättning att inskolningen av de klassificerar materialet har skett under handledning i ca. en månad. Problem kan uppstå pga. att vi alla ser på bilder med olika ögon och att skilda synsätt på hur en bild bör klassificeras kan uppstå. I viss mån löser vi detta genom att ange ett flertal Outlinenummer och vidgar sökandet.

(10) När det gäller Outlines klassifikationssystem fungerar det övervägande positivt. Det finns dock viss kritik att ge. Systemet har ibland en tendens att bli statiskt och oflexibelt. Bilder kommer ofta emellan olika klassificeringar. Ibland kan man ifrågasätta Outlines urval av klassifikationsämnen. Ett exempel på detta är att systemet inte fullvärdigt passar kulturer som inte är västerländska eller endast uppvisar vissa drag av "västerländskhet".

(11) Det fungerar bra men vi funderar på att slå ihop våra auktoriteter dvs sökords- och sakordslistan till en och göra den hierarkisk. Vi tror att detta ska underlätta sökningen för skolor och "allmänhet". Vi ska med andra ord få en tematisk och en avancerad sökning. Problemet för oss är att det tar lång tid att "bygga auktoriteter".

(12) Vi började att använda Outline på föremålsregistret. Där fungerar det förträffligt. För foto saknar jag en sakordslista, vissa foto kan falla emellan när inte helt rätt Outline nummer kan hittas. Ofta 3-5 Outline nummer på varje sida.

(13) Det fungerar efter viss modifikation bra, dock är det inte perfekt. Schemat räcker inte alla gånger till och ibland upplevs ämnesområdena allt för vida.

(14) Outline är ibland för "grovmaskigt", svårt hos oss med stora ämnesgrupper t. ex. arkeologi, byggnader, musikinstrument. De behöver specificeras mer.

(15) Klassifikationssystemet fungerar bra. Det går att söka topografisk såväl som efter outline kod.

(16) Ej så stort problem då det pågick.

Fråga 5. Vilken yrkesbakgrund har de som utför klassificeringen av bilderna?

- (1) Assistenterna utan adekvat yrkesbakgrund gör en grundklassificering som sedan kontrolleras av en museiutbildad arbetsledare.
- (2) Varierande, arbetsuppgifterna anpassas efter personalens kompetens.
- (3) Blandat. De flesta har antikvarisk utbildning i arkeologi, historia, etnologi etc.
- (4) Arkivarie, kopist, fotograf, bildregistrerare.
- (5) Olika – de flesta är f.d projektanställda som vidareutbildas av museiutbildad personal. Registrering sker i samarbete med särskild ansvarig tjänsteman på museets faktaavdelning (arkivarier, bibliotikarier, historiker m.fl.)
- (6) Intern utbildning, ca. 10 arbetshandikappade arbetar med detta.
- (7) Intern utbildning (inom museet)
- (8) Pga resursbrist är vi hänvisade till lönebidragsanställda.
- (9) De som utför klassificeringen är funktionshindrade ungdomar som anställs med lönebidrag av museet. Alla har datorutbildning sedan tidigare men ingen museiutbildning eller bildutbildning. Därför är internutbildningen mycket viktig! Efter registrering och klassificering utförs kontroll av inlästa bilder av museiutbildad personal.
- (10) Klassificeringen (registreringen) sker i två steg. Bilderna skannas och klassificeras en första gång av arbetshandikappade (100% lönebidrag) med varierande bakgrund. Sedan går ytterligare minst en person igenom bilderna. Denna person är antingen arkivarie eller har annan akademisk utbildning.
- (11) Varierande, akademisk och icke akademisk bakgrund.
- (12) Utför själv de flesta klassifikationerna, är idag fotokonservator men har arbetat med historiska-museibilder/foto sedan 1975.
- (13) En 10 veckors utbildning med museal inriktning. Dessutom arbetar en arbetsledare med rättning (fil.kand + bibliotekarieutbildning) + en antikvarie som också arbetar med rättning och kontroll (trad. museiutbildning med etnologi som huvudämne 160p.)
- (14) Museets lönebidragsanställda bildarkivarie har digitaliserat mycket av bilderna. Tillfälligt anställd personal i olika arbetsmarknadsprojekt deltar också. De har mycket varierande bakgrund. Föremålsbilderna klassificeras av museets konservator och antikvarier, ställer stora krav på föremålskunskap. Vi har nu Kulturarvs – IT – projektet som klassificerar bilder. De är fem arbetshandikappade + en antikvarie som är arbetsledare.
- (15) Mycket varierande. För närvarande sköts det av personer anställda i projektet Kulturarvs – IT . Dvs av personer med olika former av yrkeshinder som via detta projekt slussas ut i gängse arbetsliv.
- (16) Ingen speciell

Fråga 6. Vilka användargrupper är det som frågar efter era bilder, söker i era arkiv?

- (1) Tidningar, forskare (universitet, amatör, hembygdsrörelsen), övriga institutioner, företag och privatpersoner.
- (2) Alla tänkbara.
- (3) De flesta, från doktorander till "amatörer", skolungdom hembygds- och släktforskare mm.
- (3) Besökare i faktarummet, skolelever (grund, gymnasie, högskola, universitet), släktforskare, hembygdsforskare, press.
- (5) Alla! Skolor, forskare, hembygdsfolk, tjänstemän på olika institutioner , m. fl.
- (6) Alla, studenter, forskare, författare, redaktioner, pensionärer, hembygdsföreningar, släktforskare, m. fl.
- (7) Privatpersoner, författare, internt i huset, olika projektgrupper.
- (8) Alla typer av kunder.
- (9) Forskare, hembygdsföreningar, museianställda, privatpersoner, skolklasser.
- (10) Hembygdsforskare, antikvarier, arkeologer, arkitekter, folk från kommunala förvaltningar, fotoklubbar, alla sorters studenter, övrig museipersonal inför exempelvis utställningar.
- (11) Privatpersoner som letar efter sina "rötter", gamla hemgårdar, släktingar mm. Forskare som letar bilder som kan illustrera deras uppsatser och avhandlingar. Hembygdsföreningar och Intresseföreningar som letar bilder till sina skrifter. Museer letar bilder till utställningar m.m.
- (12) Forskare för att illustrera artiklar, släktforskare. Ett fåtal använder fotografiet som första informationskälla.
- (13) Forskare, privatpersoner, bokförlag, tidningar, bildbyråer.
- (14) Forskare, amatörforskare, släktforskare, skolelever, bokförlag, privatpersoner.
- (15) Även här är personerna varierande och jag får svara lite "på känn" eftersom någon undersökning som kan besvara frågan inte gjorts. Min uppfattning är dock att journalister, författare, förlag söker illustrationer till sina alster liksom personer som är intresserade av att se äldre fotografier från sin bostad eller hembygd tillhör de vanligare.
- (16) Studenter, författare, personal

7. Upplever ni att de användare som söker bland era bilder hittar det som de söker? Hjälper ni i personalen till?

(1) I dagsläget finns ingen möjlighet att söka på egen hand. Personalen letar efter och plockar fram det efterfrågade materialet.

(2) Om man hittar det man söker beror om sökt bild finns! Självklar arbetsuppgift.

(3) Ja, i de flesta fall. Personalen hjälper till vid behov.

(4) Personalen hjälper till. Har vi inte bilder som sökts hänvisar vi till andra institutioner eller liknande.

(5) Ja, för det mesta. Vårt system är så nytt att vi jobbar just nu med en manual för sökning. För tillfället behövs hjälp till självhjälp. ibland är det svårt att hitta vissa grupper etc. pga. konverteringsproblem, brister i tidigare system och felinskrivningar.

(6) Vi hjälper till och ger service, visningar etc. Oftast är det de som söker speciella motiv vi får bistå hjälp med. De som söker bilder från sin hemtrakt hittar själv i den topografiska avdelningen.

(7) Oftast finns de bilder som sökes. Ja, vi hjälper till.

(8) Vi har personal som hjälper till vid sökningar.

(9) Eftersom bildmaterialet är mycket känsligt och inte bör utsättas för slitage i onödan hjälper personalen till med sökningen i vår bilddatabas. Användarna hittar för det mesta vad de söker, men en förutsättning är att personal hjälper till med sökningen i bilddatabasen.

(10) Personalen hjälper till och oftast hittas det som eftersöks.

(11) Alla får hjälp – naturligtvis går vi bet på vissa uppgifter, har vi inte bilder från ett visst område eller en viss tids epok så har vi inte det.

(12) Vi har inte mer än 5% av bilderna som är sökbara utan personalens hjälp.

(13) Oftast hittar man det som söks, om det ligger inom vårt ämnesområde. Ofta kan hjälpen vara helt avgörande för att de skall det som man söker. Personalen hjälper således oftast till med all sökning.

(14) I vårt digitala bildarkiv är det mycket lätt att söka, men vi hjälper till när det behövs. De övriga bilderna kräver mer hjälp av personalen.

(15) Ja, oftast. Så mycket vi kan. (Upplandsmuseet har ett faktarum öppet för allmänheten. Under öppettiderna tre eftermiddagar i veckan är en tjänsteman ständigt på plats med uppgift att serva besökare.

(16) Ja, de hittar lätt, - vi hjälper gärna till.

Fråga 8. Är era bildsamlingar digitaliserade?

(1) Delvis ett digitaliseringsprojekt pågår.

- (2) Ja, delvis. Arbetet pågår och kommer att ta lång tid då det rör sig om stora volymer.
- (3) Ja till 50%
- (4) Ja, endast 6500 av 300.000.
- (5) Ja!
- (6) Ja, men inte allt. Vi jobbar på det. Databasen heter Sofie och är museernas söksystem för föremål och foton.
- (7) Finns till 30% på data, men ej ännu för allmänheten.
- (8) Delvis.
- (9) Ja!
- (10) I nuläget håller vi på att digitalisera bilderna.
- (11) Av en miljon bilder har vi digitaliserat ca. 30 000.
- (12) Endast ett fåtal.
- (13) En mindre del är digitaliserade, textregistrerade och inskannade. Digitalisering och registrering pågår just nu inom ramen för Kulturarv IT. Någon stationär registreringsenhet finns inte. (Totalt uppskattas bildsamlingen innehålla mellan 500000 – 1000000 bilder och negativ.
- (14) Ca. 80 000 av totalt 555 000 bilder och ca. 20 000 av föremålsbilderna är digitaliserade. I dag arbetar projektet Kulturarvs - IT med digitaliseringen.
- (15) Av våra ca. 1,3 miljoner negativ är omkring 100 000 digitaliserade och arbetet med digitaliseringen fortsätter.
- (16) Nej, bara delvis (12000- Sofie)

Fråga 9. Om ja på fråga 8, var era bildsamlingar klassificerade även innan ni digitaliserade dem?

- (1) Nej.
- (2) Ja, i viss mån.
- (3) Nej bara i kategorigrupper typ – topografiskt på socken, biografi och en del på ämne.
- (4) Nej, inte Outline-klassificerade. Samlingen är endast typografiskt/manuellt sökbar.
- (5) Nej!
- (6) Nej.

(7) Nej.

(8) Ja

(9) Nej.

(10) Innan vi började att digitalisera utifrån Outline var bilderna inte konsekvent klassificerade, men dock klassificerade. I och med digitaliseringen sker nu konsekvent klassificering.

(11) Ja, enligt Riksantikvarieämbetets förslag till ämnesregister.

(12) Ja det måste de vara.

(13) Ja, delar av dem och i olika grad.

(14) De var katalogiserade men klassificeringen gjordes i samband med att vi började digitalisera.

(15) Enbart med de register som den aktuelle fotografen själv fört.

(16) Nej

Fråga 10. Är ni nöjda med hur klassificeringen av bilder sköts på er arbetsplats? Skulle ni vilja se förändringar och i så fall hur?

(1) Det är OK. Klassifikation är ju bara en av sökvägarna när bilderna ligger i en databas och vi kommer nog inte att lägga ner så mycket tid och energi på just den biten. Men ett reviderat och uppdaterat Outline skulle vara bra – även för museets övriga samlingar.

(2) Se svar på fråga 9. Önskvärt vore naturligtvis att med större ekonomiska resurser kunna påskynda processen.

(3) Både ja och nej. Allt går att förbättra. Det bästa vore kanske att ”fotografen” i första hand gör klassificeringen. Detta är svårt p g a tidsbrist.

(4) Vi är nöjda.

(5) Ganska nöjd. Har inlagt 110.000 bilder digitalt (mest i museisverige?1), men pga. olika ”generation knowledge” och ibland bristande tid för handledning finns mycket att rätt – kvalitetsarbetet pågår.

(6) Vi är nöjda i stort sätt (se fråga 5)

(7) Vi är nöjda.

(8) Efterlyser en standard.

(9) Ja, vi är nöjda med hur klassificeringen av bilder sköts. Eftersom vi har arbetat med klassificering sedan 1995 har vi under tidens gång arbetat ihop oss till ett välfungerande team, och jobbar kontinuerligt med att lösa de ev. problem som uppstått.

(10) Vi är i stort sätt nöjda med hur bilderna sköts och ser inte att några direkta förändringar behöver ske i nuläget.

(11) Se fråga 5.

(12) Jag skulle vilja se ett mer anpassat, för foto, system. Som sagt mer kompletta sakordslistor. Fler personer som jobbar med klassificering.

(13) Nej. Mer tid för aktiv bildanalys och klassificering behövs, liksom fast anställd personal som på heltid kan ägna sig åt detta viktiga arbete. Kontinuiteten blir i annat fall lidande.

(14) En tydlig manual som komplettera Outline skulle behövas. Svårt att få en enhetlig klassificering med ett så stort och omfattande material och med så många olika människor som katalogiserar bilderna.

(15) I princip är vi nöjda, men man kan alltid önska mer resurser. I detta fall utökad personalstyrka och bättre och snabbare datorprogram.

(16) Nej; mer klassificering. Bättre personal borde vi ha.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Berg, G:son, Kerstin 1996. *Användningen av Outlinesystemet*. (Stencil från Nordiska museet).

Hjörland, Birger, Kylliesbech Nielsen, Lykke (2000). Subject access points in electronic retrieval. Manuscript prepared for: *Annual Review of Information Science and technology*, vol. 35.

Telefonsamtal med Krister Larsson, Nordiska Museet den 27 februari 2001.

Sökning i Libris 29-03-01 kl. 16.00. (Uttdrag från sökningen med nummer 1-25 av träfflistan finns i författarens ägo).

Tryckta källor och litteratur

Andersson, Kristina, Jönsson, Birgitta (1985). Är Outline bra för klassificering av bilder? *Svenska museer*, nr 2, s. 35-38.

Andersson, Kristina, Brandt, Jenny (1998). *Registrering av fotografier på svenska museer*. (Magisteruppsats inom Biblioteks- och informationsvetenskap 1998:29). Borås: Högskolan, Biblioteks- och informationsvetenskap.

Baxter, Graeme & Anderson, Douglas (1995). Image indexing and retrieval: some problems and proposed solutions. *New Library World*, vol. 96, nr 1123 s. 4-13.

Benito, Miguel (2000). *Kunskapsorganisation: en introduktion till katalogisering, klassifikation och indexering*. Prel. uppl. Borås: Tarancos bokförlag.

Berg, Kerstin G:son (1971). Kulturhistorisk nomenklatur: en orientering om försöksverksamheten vid Nordiska museet. *Museer i Sverige*, nr. 4, s. 114-121.

Bergentig, Göran (1983). Fullständiga föremålsregister – en utopi, som blir verklighet? *Särtryck ur Fataburen*. [Stockholm: Nordiska museet].

Berntsson, Göran (1997). *Klassifikation enligt SAB-systemet*. 2. rev. uppl. Borås: Tarancos bokförlag.

Besser, Howard (1990). Visual access to visual images: The UC Berkeley image database project. *Library Trends*, vol 38 (Spring 1990), nr.4, s. 787-798.

Bildanalys: uppslagsbok: teorier, metoder, begrepp [1985?]. Stockholm: Gidlunds Bokförlag.

Bilddigitalisering vid bibliotek, arkiv och museer: En lägesrapport för Nationella arkivrådet (NAD) och Humanistisk-Samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HFSR). (1995). (Arbetsrapporter från Tema K. 1995:24) Linköping: Universitetet, Tema kommunikation.

Bringéus, Nils-Arvid (1989). Bilden som etnologisk kunskapskälla. *Bilden som källa till vetenskaplig information: Föredrag vid Vitterhetsakademiens symposium 13-14 april 1989*. Allan Ellenius, red., s 125-150. (Konferenser 23: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien). Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Buckland, Michael K. (1991). *Information and information systems*. London: Praeger.

Cawkwell, A.E. (1992). Selected aspects of image processing and management: review and future prospects. *Journal of Information Science*, vol. 18, nr. 3, s. 179-192.

Chowdhury, G.G. (1999). *Introduction to modern information retrieval*. London: Library Association Publishing.

Dahlman, Eva, red (1999). *Verklighetsbilder?: Om fotografer och fotografier i museernas samtidsdokumentation*: Stockholm: Nordiska museets förlag.

Dokumentera!: Museernas dokumentation av föremål och bilder (1981). (Rapport från kulturrådet 1981:2) Stockholm: Statens kulturråd.

Encinas, Julio, Lloréns, Juan, Amescua, Antonio (1999). Indexing and classification of images in large organisations. *Libri*, vol. 49, nr 1, (mars 1999), s. 16-25.

Eriksson, Yvonne (1995). Bildarkiv för alla. *Bilddigitalisering vid bibliotek, arkiv och museer: En lägesrapport för Nationella arkivrådet (NAD) och Humanistisk-Samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HFSR)*. (1995). (Arbetsrapporter från Tema K. 1995:24) Linköping: Universitetet, Tema kommunikation, s. 33-41.

Fahlstedt, E. (1911). Kulturhistoria. I *Nordisk familjebok*. Ny, rev. uppl. Bd 15, sp. 227-230. Stockholm: Nordisk familjeboks förlags AB.

Franzén, Katarina, Friberg, Linda, Hernqvist, Susanne (1999). *En bild säger mer än tusen ord: en litteraturstudie kombinerad med fältstudier av tre svenska digitala bilddatabaser*. (Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap 1999:35) Borås: Högskolan, Biblioteks- och informationsvetenskap.

Graham, Margaret E. (1999). *Description and indexing of images: report of a survey of ARLIS members, 1998/99*. Newcastle: University of Northumbria, Institute for image data research.

Hansson, Joacim (1999). *Klassifikation, bibliotek och samhälle: En kritisk hermeneutisk studie av "Klassifikationssystem för svenska bibliotek"*. (Skrifter från Valfrid 19). Borås: Valfrid. Diss. Göteborgs universitet.

Hjörland, Birger (1993). *Emneerpræsentation og informationssøkning: Bidrag til en teori på kundskabsteoretisk grundlag*. (Skrifter från Valfrid 4): Borås: Valfrid.

Hjörland, Birger (1997). *Information seeking and subject representation: An activity-theoretical approach to information science*. (New Directions in Information Management, Number 34). Westport, Conn.: Greenwood press.

IT i kulturens tjänst: Kulturnät Sveriges slutbetänkande (1997). Kulturdepartementet. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1997:14). Stockholm: Fritzes

Johannesson, Lena (1991). Om bilden som illustration och om bilden som historisk källa. Anders Brändström, Sune Åkerman, red. *Icke skriftliga källor: huvudtema I / XXI nordiska historikermötet, Umeå 1991*, s. 13-24. (Forskningsrapporter från Historiska institutionen vid Umeå universitet; 7) Umeå: Universitetet, Historiska institutionen.

Johannesson, Lena (1995). Presentation, slutsatser och förslag. *Bilddigitalisering vid bibliotek, arkiv och museer: En lägesrapport för Nationella arkivrådet (NAD) och Humanistisk-Samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HFSR)*. (1995). (Arbetsrapporter från Tema K. 1995:24) Linköping: Universitetet, Tema kommunikation, s. 1-14.

Johannesson, Lena (1997). *Den massproducerade bilden: ur bildindustrialismens historia*. 2 rev. uppl. Stockholm: Carlsson.

Kjellman, Ulrika (1998). *Konsten att finns en bild: om lagring och återvinning av bildmaterial på svenska forskningsbibliotek*. Uppsala: Universitetet, Institutionen för kultur- och biblioteksstudier.

Klassifikationssystem för svenska bibliotek (1997). 7. omarb. uppl. Lund: BTJ.

Kultur (1992). I *Norstedts uppslagsbok*, s 688. Stockholm: Norstedts förlag.

Kulturhistoria (1985). I *Bonniers stora lexikon*. Bd 7, s. 230. Stockholm: Bonnier.

Kulturhistoria (1995). I *Bra Böckers lexikon*. Bd 14, s. 35. Höganäs: Bra Böcker.

Kulturhistoria (1997). I *Bra Böckers lexikon 2000*. Bd 14, s. 196. Höganäs: Bra Böcker.

Langridge, D.W. (1976). *Classification and indexing in the humanities*. London: Butterworths.

Langridge, D.W. (1989). *Subject analyses: principles and procedures*. London: Bowker-Saur.

Large, Andrew, Tedd, Lucy A, Hartley R.J, (1999). *Information seeking in the online age: principles and practice*. London: Bowker-Saur.

Larsson, Gabriella, Pettersson, Annika (1996). *Att finna bilden: varför indexera bilder efter innehåll och hur bedömer man en bild?* Borås: Högskolan i Borås. (Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap 1996:2).

Minne och bildning: museernas uppdrag och organisation (1994). Slutbetänkande av Museiutredningen. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1994:51) Stockholm: Fritzes. *Mot glömskans tyranni: - en nationell bevarandeplan för fotografi*. (1997) Stockholm: Nordiska museet. Fotorådet och Fotosekretariatet.

Museiföreningens institutionella medlemmar 2000 (2000). Stockholm: Museiföreningen.

Museiboken: Sveriges länsmuseum (1984). Stockholm: Carlsson.

Museum (1992). *Norstedts Uppslagsbok*. Stockholm: Norstedts förlag.

Outline, ämnesklassifikationssystem för svenska museer (1993). Kristina Landahl, red. (Handböcker från Nordiska museet; 6). Stockholm: Nordiska museet.

Panofsky, Erwin (1955). *Meaning in the visual arts: Papers in and on art history*. Garden City, N. Y: Anchor Books.

Prosser, John, ed. (1998). *Image-based Research: a sourcebook for qualitative researchers*. London: Falmer Press.

Prossner, Jon (1998). The status of image-based research. *Image-based research: A sourcebook for qualitative researchers*. London: Falmer Press, s. 97-112.

Rowely, Jennifer E (1992) *Organizing knowledge: an introduction to information retrieval*, 2 ed. Ashgate: Gower.

Rowely, Jennifer, John Farrow (2000). *Organizing knowledge: an introduction to managing access to information*. 3.ed. Aldershot: Gower.

Samordnad dokumentation av museernas föremåls- och bildsamlingar (1985). (Rapport från statens kulturråd 1985: 2) Stockholm: Statens kulturråd.

Shatford, Sara (1986). Analyzing the subject of a picture: a theoretical approach. *Cataloging & Classification Quarterly*. Vol. 6 Nr. 3, s.39-62.

Sonesson, Göran (1992). *Bildbetydelser: inledning till bildsemiotiken som vetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

SOU 1994:51 (1994). Se: *Minne och bildning: museernas uppdrag och organisation*.

SOU 1997:14 (1997). Se: *IT i kulturens tjänst*.

Ståhl, Margareta (1992). *Foto i Focus: utredning om fotografi vid Nordiska museet*. Stockholm: Nordiska museet.

Ståhl, Margareta (1995) Bilder i arkiv. *Bilddigitalisering vid bibliotek, arkiv och museer: En lägesrapport för Nationella arkivrådet (NAD) och Humanistisk-Samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HFSR)*.(1995). (Arbetsrapporter från Tema K. 1995:24) Linköping: Universitetet, Tema kommunikation, s. 42-50.

Sörbom, Göran (1984). *Bildvärldar: om bilder och bildkonst, forskning och kulturpolitik*. Stockholm: Statens kulturråd, Liber Förlag.

Trotzig, Gustaf (1989). Arkeologins bildbruk. *Bilden som källa till vetenskaplig information: Föredrag vid Vitterhetsakademiens symposium 13-14 april 1989*. Allan Ellenius, red., s 125-150. (Konferenser 23: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademin). Stockholm: Almqvist & Wiksell Internationel, s 105-124.

Wikman, Karin (2001). I bibliotekets gränsland. *DIK forum: Facklig tidskrift för anställda inom Dokumentation, Information och Kultur*, nr. 6-01 s. 5-7.

Winston, Brian (1998). 'The camera never lies': The partiality of photographic evidence. *Image-based research: A sourcebook for qualitative researchers*. London: Falmer Press, s 60-68.

Åhlberg, Lars-Olof (1995). Om kulturbegreppet. *Hälsosamma tankar*, Liss, B-E, & Petersson, B. red. Nora: Doxa, s. 167-188.

Åkerman, Sune (1991). Förord. Anders Brändström, Sune Åkerman, red. *Icke skriftliga källor: huvudtema I / XXI nordiska historikermötet, Umeå 1991*, s. 13-24.
(Forskningsrapporter från Historiska institutionen vid Umeå universitet; 7) Umeå: Universitetet, Historiska institutionen, s 7-9.

Översikt över kulturinventariet. (1980). 3.e uppl. Stockholm: Nordiska museet.